

Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
Навчально-науковий інститут філології та журналістики
Кафедра журналістики
Кафедра слов'янської та романо-германської філології
Кафедра східної філології

Матеріали круглого столу

**«АНТИКОЛОНІАЛЬНИЙ ДИСКУРС
У СУЧАСНОМУ
НАУКОВО-МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ
УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА
РЕІНТЕГРАЦІЇ КРИМУ»**

*у межах II Міжнародної
науково-практичної конференції
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
до 105-ї річниці від заснування університету*

19 жовтня 2023 р.

м. Київ, Україна

Львів – Торунь
Liha-Pres
2023

УДК 001.8(477)(062.552)
А 72

А72 Антиколоніальний дискурс у сучасному науково-медійному просторі України як передумова реінтеграції Криму : матеріали круглого столу (у межах II Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського до 105-ї річниці від заснування університету), м. Київ, 19 жовтня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 152 с.

ISBN 978-966-397-340-1

У збірнику представлено матеріали круглого столу «Антиколоніальний дискурс у сучасному науково-медійному просторі України як передумова реінтеграції Криму» (19 жовтня 2023 року, м. Київ), проведеного в межах II Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського до 105-ї річниці від заснування університету.

УДК 001.8(477)(062.552)

ISBN 978-966-397-340-1

© Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського, 2023
© Українсько-польське наукове видавництво
«Liha-Pres», 2023

Організаційний комітет:

Бортняк Валерій Анатолійович – ректор Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук, доцент;

Ноженко Володимир Сергійович – проректор із навчальної роботи Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат технічних наук, доцент;

Бессараб Олександр Володимирович – проректор із науково-педагогічної діяльності та інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук;

Кущ Наталія Валеріївна – директорка Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидатка філологічних наук, доцентка;

Іщенко Наталя Анатоліївна – професорка кафедри слов'янської та романо-германської філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, докторка філологічних наук, професорка;

Семенець Олена Олександрівна – професорка кафедри журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, докторка філологічних наук, професорка;

Досенко Анжеліка Костянтинівна – завідувачка кафедри журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка;

Шарагіна Ольга Володимирівна – завідувачка кафедри слов'янської та романо-германської філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидатка філологічних наук;

Емірамзаєва Афізе Саїтмустафаївна – завідувачка кафедри східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Арнаутова Айше Рустемівна – старший викладач кафедри східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Юксель Гаяна Заїрівна – доцентка кафедри журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидатка філологічних наук;

Гончаренко Богдана Богданівна – доцентка кафедри слов'янської та романо-германської філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидатка філологічних наук;

Юлдашева Людмила Петрівна – доцентка кафедри слов'янської та романо-германської філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидатка філологічних наук;

Величковська Юлія Федорівна – старший викладач кафедри слов'янської та романо-германської філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидатка філологічних наук.

ЗМІСТ

ПАНЕЛЬ 1. КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО МЕДІАПРОСТОРУ

Бистрюков Д. В.

Медіапростір як інструмент конструювання
та формування суспільної свідомості у Криму
під час повномасштабного вторгнення..... 8

Єльнікова Н. І.

Різновиди девіантної комунікації в українськомовному медіапросторі 12

Зірчак Г. П.

Інформаційний складник гібридної війни РФ проти України..... 16

Іванець Т. О., Пирогова К. М.

Оцінка ефективності окремих PR-інструментів
у воєнній журналістиці 19

Ізотова О. В., Кравченко О. Л.

Активізація читачкої аудиторії в інформаційному процесі
як характерна риса сучасної регіональної журналістики
(на прикладі інтернет-видання «Полтавщина») 26

Корчагіна О. В., Черепеня О. М.

Інструменти російської пропаганди: деякі аспекти сучасного бачення..... 29

Кочукова Н. І.

Традиційні та трансформовані стійкі сполучення слів
у науково-популярному медіатексті 33

Куцевська О. С., Гаврилова Г. Г.

Школи військової журналістики в сучасних українських реаліях..... 37

Лепетюк І. Г.

Специфіка політичної пропаганди в умовах війни
між росією та Україною..... 42

Літвінчук І. С.

Медіапростір у кризових ситуаціях: роль і відповідальність
журналістики та медіа..... 45

Стасюк А. М.

Динаміка рейтингів телемарафону «Єдині новини»
з початку повномасштабного вторгнення РФ..... 49

Чепурко А. С.

Роль ресурсу Texty.org.ua в боротьбі з дезінформацією та імперіалістичними настроями агресора під час російсько-української війни..... 53

Шкворченко Н. М.

Політична токсичність у невербальній та екстралінгвальній площинах ... 55

ПАНЕЛЬ 2. ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Величковська Ю. Ф.

Образ жінки-захисниці у творі «Гражина» Адама Міцкевича та книзі «Жінка війни» Анни Шили 60

Гончарук М. С.

Місія видатного азербайджаніста Миколи Мірошніченка та україніста Аббаса Абдулли 64

Довжок Т. В.

Перспективи постколоніального методу в сучасній літературознавчій полоністиці..... 67

Корчемна А. С.

Художня інтерпретація образу жінки в поетичній збірці «Зів'яле листя» І. Франка 72

Овсяницька Г. В.

Крим як топос порушеної межі в доробку С. Поваляєвої (на матеріалі роману «Замість крові») 74

Останіна Г. Г.

Орієнтальна імагопоетика Лесі Українки: кримськотатарська образність 78

Пальоха Т. О.

Проблема жіночого алкоголізму в українській літературі XIX–XX ст. («Повія» П. Мирного, «Бурлачка» І. Нечуя-Левицького та «Земля» О. Кобилянської)..... 83

Пилипенко Ю. Л.

Формування національної ідентичности на уроках української літератури 87

Починок Л. І.

Проблема національної ідентичности у творчому просторі Лесі Українки 89

Руснак Л. Ю.	
Постколоніальна інтерпретація прози Руслана Горового	92
Скалянчук А. С.	
Феномен постапокаліптики в українській літературі	95
Скалянчук А. С.	
Особливості моделювання свідомості підлітків у творах Марини і Сергія Дяченків, Орсона Карда та Ернеста Клайна	98
Собченко Є. І.	
Сергій Жадан – український письменник-постмодерніст	101
Собченко М. І.	
Визначення поняття запозиченої лексики	105
Шарагіна О. В.	
Художнє віддзеркалення історичних подій у книзі «З любов'ю – тато» Валерія Пузіка	110
ПАНЕЛЬ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	
Видрін А. А.	
Арабські ідіоматичні вислови крізь призму вивчення мови іноземцями	115
Герценок І. О.	
Оказіоналізми як засіб увиразнення авторського мовлення сучасних поетів	118
Іщенко О. В.	
Медіапсихологія в сучасному англомовному медійному дискурсі	121
Кущ Н. В.	
Дискурсивні слова як маркери національної ідентичності (на прикладі українських народних казок)	126
Медведкін М. Д.	
Переклад англо-українськомовних рамкових угод: лінгвістичний аспект	129
Мордас П. В.	
Прагматичні особливості англійськомовної туристичної інтернет-реклами: перекладознавчий аспект	133

Потриваєва С. І.	
Феномен «англійськості» в сучасній англійській літературі.....	137
Рекеда К. А.	
Модус національної ідентичності в поезії С. Жадана	142
Тоненчук Т. В.	
Навчання медіаграмотності студентів ІТ-спеціальностей на заняттях з англійської мови.....	144
Скороход А. О.	
Розвиток українського книжкового ринку у період 2014–2022 років	148

ПАНЕЛЬ 1. КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО МЕДІАПРОСТОРУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-1>

Бистрюков Д. В.,

*студент кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

*Науковий керівник: **Куцевська О. С.,***

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

МЕДІАПРОСТІР ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У КРИМУ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Автономна Республіка Крим – єдиний з регіонів України, який було повністю окуповано з 2014 року. Тотальна русифікація та мілітаризація засобами пропаганди місцевого населення призвела до виникнення на півострові проросійського дискурсу: медіа, освіта, церква, армія, соціальні сфери – все через призму нав'язування та пропагандування того, що факт окупації – «історичне повернення Криму у «родную гавань», підкріплювалося нарративами: «Крим завжди був російським та Хрущов зробив історичну помилку».

Подібна інформаційна політика призвела до того, що велика кількість кримських чоловіків всі ці роки без вагань приєднувались до російського військового окупаційного корпусу, який 24 лютого 2022 року за вказівкою влади рф пішов війною на територію України.

Велика проблема – відсутність альтернативного дискурсу. Окупаційна влада сприяла тому, щоб на півострові трансливалась виключно проросійська інформація, щоб витіснити проукраїнську, або альтернативну риторика у Криму. Інформаційна війна у період перших років окупації була не на користь України: росія змогла «легітимізувати» окупацію Криму в очах міжнародної спільноти. Однак навіть і цей факт не допоміг змінити міжнародне право: ніякий міжнародно-політичний альянс не ратифікував право росії на Крим і вважає цю територію – окупованою територією України. Зухвалість та ефективність інформаційної політики росії щодо Криму відзначив тодішній Верховний головнокомандувач союзними військами НАТО Генерал

Філіп Брідлов, який розцінив ведення росією інформаційною операцією задля легалізації дій окупаційних військ у Криму, як «найдивовижнішу інформаційну битву, яку можна було б побачити в історії інформаційної війни» [1].

Повномасштабне вторгнення, яке розпочалось у 2022 році, інформаційно не дало успіху росії. Напад росії на Україну у багатьох країнах світу розцінили як напад на демократію та цінності свободи людини, народу. Росіяни після 24 лютого 2022 року не намагались налагодити ефективну комунікацію з іншими країнами, бо в світі одразу зрозуміли наміри кремля – прекратити існування української нації, знищити, або привласнити чужий народ.

Український уряд, зокрема Володимир Зеленський, протягом останніх півтора роки активно виступають в медіа, тим самим, створюючи умови для ефективної комунікації, у тому числі, посилюючи питання кримського півострова та його важливості повернення Україні. Це питання не тільки визволення території, а ще й захист корінних народів – кримли (кримські татари), кримчаків та караїмів, які під постійним тиском окупаційної влади.

Громадяни, які перебувають у Криму та розуміють свою належність до українського народу, за останній рік активно вступають у ряди партизан, як наприклад, у рух «Жовта стрічка», члени якого ведуть активну інформаційну політику та заважають діям російської армії в Криму.

Варто зауважити, що проблема комунікативного взаємозв'язку між медіапростором, який є інструментом для конструювання та формування суспільної свідомості та мешканцями Криму у період повномасштабної війни, їх вплив один на одного належним чином науковцями не досліджена, що й зумовлює актуальність нашої наукової розвідки. Під час розгляду теми та написанні тез доповіді був використаний метод теоретичного узагальнення. Щоб зробити висновок, було досліджено популярні українські та міжнародні медіа-ресурси на наявність кримської тематики: про що кажуть в контексті деокупації регіону та які спікери розповідають про ситуацію в окупації.

Спершу треба визначитись з поняттям «суспільна свідомість». Розглянемо це на основі визначення суспільної свідомості українськими філософами 21 століття Л. Губельським, І. Надольним, В. Андрущенком та іншими: «Суспільна свідомість – це сукупність ідеальних форм (понять, суджень, поглядів, почуттів, ідей, уявлень, теорій), що охоплюють і відтворюють суспільне буття, яке має людство і суспільна історія, вироблена в процесі освоєння» [2, с. 368, 369].

Повернення Криму у склад України є складним завданням у військовому значенні, однак за півтора роки війни дискурс змінився.

Будь-яка проривна подія: внутрішня та зовнішня політика України, заяви українських та міжнародних політиків, контрнаступ Збройних Сил України (ЗСУ), провали російської армії та дії українських військ у Криму, зокрема, удари по об'єктам військового значення росіян викликають багато суперечливих думок у населення: мешканці, які перебувають на півострові розуміють, що на них впливають як дії російської, та і дії української влади. Цим і зумовлено різні вектори дискурсу: проукраїнська частина населення починає активніше підтримувати Україну, у той же час серед росіян та колаборантів є нерозуміння всієї картини перебігу подій.

Журналістка з Криму Лариса Волошина пропонує поділяти мешканців, які перебувають під час окупації на півострові на наступні групи: перша група – «Яка різниця?»: ті, хто поверхово поставився до окупації Криму у 2014 році, однак сприятливо ставляться до України зараз. Для них це можливість повернути суб'єктність. Друга група – «колаборанти»: частина, яка пішла на службу до окупаційної влади – або втекла з регіону, або розмірковує над своїм правовим становищем, тобто можливістю виправдати свої вчинки перед українською владою у випадку повернення конституційного ладу та реабілітуватись в очах українців. Третя група – «колоністи-окупанти»: журналістка визначає цю групу, як одну з найцікавіших, бо ці люди знаючи всю правду про захоплення Криму та неминучу деокупацію у майбутньому, продовжували далі діяти в інтересах кремля. Вони купляли нерухомість та планували плани на майбутнє на півострові, допоки не стикнулися з реаліями війни та прильотам по Криму у тому числі [3].

Українські ЗМІ майже недоступні в Криму – окупаційна влада та «Роскомнагляд» обмежують доступ до альтернативної інформації. Здебільшого вся інформація транслюється російськими пропагандистськими каналами трансляції інформації. Єдине джерело, звідки можна отримувати різну інформацію без перепон на території Криму – соціальні мережі (Telegram, YouTube, Viber, «ВКонтакте») та «Однокласники» – останні дві заборонені в Україні).

В українському медіапросторі в контексті Криму виступають спікери здебільшого представники кримськотатарського народу та представники законної з точки зору українського законодавства кримських органів влади, зокрема Рефат Чубаров – глава Меджлісу кримсько-татарського народу, Таміла Ташева – постійна представниця президента України в АР Крим, Денис Чистіков – заступник постійного представника президента України в АР Крим, Ескендер Барієв – член Меджлісу кримськотатарського народу, голова Кримськотатарського Ресурсного Центру, координатор руху Liberate Crimea, Алім Алієв – український журналіст та правозахисник.

В суспільну свідомість вкладається думка не просто про деокупацію Криму, а ще й вирішення етнічного та релігійного питання: репресії по відношенню до представників кримськотатарського народу, мусульман, політв'язнів. Цю думку продукує і Володимир Зеленський, зокрема на саміті Ліги арабських держав 19 травня 2023 року в складі делегації був Мустафа Джемільев – лідер кримськотатарського народу, бо в пріоритеті стояло питання захисту кримськотатарського народу [4].

Один з популярних нарративів росіян: «Крим завжди був російським». Тому, на противагу пропаганді, популярним стає історичний контент. Наприклад, авторський контент історика Владлена Мараєва «Історія без міфів», зокрема контент, пов'язаний із історією Криму нараховує в середньому 5 мільйонів переглядів на каналі. Саме популярне відео – «путінський міф про даровані Крим і Донбас // Історія без міфів» [5] нараховує близько 1 300 000 переглядів.

У висновку можна відзначити, що тенденція на український контент серед мешканців окупованого Криму зростає. Українські ЗМІ доносять альтернативну інформацію, наводивши якісні та чіткі аргументи в противагу російським пропагандистським нарративам, тим самим, вони стають інструментом формування суспільної свідомості громадян. Інформація стає не просто джерелом, а можливістю замислюватись над майбутнім півострова, а саме – реінтеграцією в українське середовище.

Список використаних джерел:

1. Sanovich S. Computational propaganda in Russia: the origins of digital misinformation / Sergey Sanovich // Oxford Computational Research Project. 2017. URL: <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/12/2017/06/Comprop-Russia.pdf> (дата звернення: 19.10.2023).

2. Філософія: навчальний посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. Київ : Вікар, 2010. 455 с.

3. Лариса Волошина. Кримчани зараз: Вони настільки втомилися від окупантів, що почали підтримувати Україну? / YouTube: Espresso.TV / URL: https://www.youtube.com/watch?v=L_oscoO3E18&t=2s, (дата звернення: 19.10.2023).

4. Прибув до Саудівської Аравії. Виступлю на саміті Ліги арабських держав. Зустрінуся зі Спадкоємним принцом Мухаммадом бін Салманом аль-Саудом та проведу інші двосторонні переговори / Telegram: Zelenskiy / Official / URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official/6267 (дата звернення: 19.10.2023).

5. путінський міф про даровані Крим і Донбас / YouTube: Історія Без Міфів / URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FAoc2X-rmxg&list=PLz309URAQeSweBIJyXZZZsa5NVmeKooEM&index=17> (дата звернення: 19.10.2023).

Сльнікова Н. І.,

*старша викладачка кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РІЗНОВИДИ ДЕВІАНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

Ключовою комунікативною платформою в сучасному світі є інтернет, адже саме цифровізація уможливило обмін думками щодо подій, які відбуваються, пошук нових знайомств, репрезентує людину в різних соціальних ролях, допомагає втілювати суспільно значущі проєкти. Сучасний українськомовний медіапростір максимально очищується від російських маніпулятивних впливів і дезінформації, стрімко набирає обертів українськомовний контент, який генерує соціальні, духовно-культурні й естетичні значущості. Аналіз різновидів аномативної поведінки інтернет-користувачів українськомовного медіапростору є актуальним відповідно до проблематики низки галузей сучасного мовознавства, а також у зв'язку з нагальною потребою розроблення правових рекомендацій щодо взаємодії з людьми, які порушують норми в площині мережевої інтеракції.

Одним із провідних завдань сучасних мовознавчих досліджень є студіювання властивостей комунікативної поведінки мовних особистостей у різних царинах дискурсивної взаємодії (Ф. Бацевич, А. Загнітко, Т. Космеда, Л. Безугла, Л. Піхтовнікова, К. Серажим, Є. Бондаренко, І. Шевченко, Ю. Артеменко, С. Голошук, О. Дьомкіна, Д. Колесник, О. Лещенко, Ю. Стодолінська, О. Морозова, І. Колеснікова й ін.). Особлива увага приділяється дослідженню мовленнєвої діяльності в галузі інтернет-комунікації крізь призму теорії мовної особистості та лінгвоперсоналогії. Медіапростір за таких умов визначається не лише як інтерактивна платформа, що оперативно транслює інформацію задля комунікативних потреб, а і як виняткова комунікаційна сфера, яка утворює своєрідний тип культури, що визначає різнотипну поведінку мовних особистостей.

Психологи потрактовують девіантну поведінку як свідому активність людини або групи осіб, що не відповідає узвичаєним суспільним нормам, унаслідок чого ці норми можуть порушуватися. Якщо такі дії виявляються в мовленні, зокрема через експлікацію мовленнєвих одиниць, їх також можна тлумачити як девіантні. Фундатором учень із девіантної комунікації в українській лінгвістиці є Ф. Бацевич, який опублікував низку досліджень, присвячених

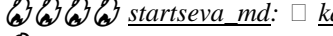
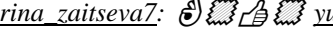
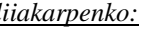
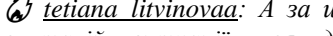

порушенню норм у комунікативній сфері. Так, у монографії «Основи комунікативної лінгвістики» автор визначає комунікативні девіації як «недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування» [1, с. 214], які корелюються прагматикою спілкування, а отже, усіма компонентами комунікативного акту. Науковець пропонує комбіновану класифікацію комунікативних девіацій, беручи до уваги причини й аспекти їхньої появи в динамічному плинові виникнення елементів дискурсу. Дослідниця Л. Славова у праці «Типологія комунікативних невдач (на матеріалі сучасного англійського мовлення)» диференціює девіантні комунікації як комунікативні невдачі мовного характеру, комунікативні невдачі мовленнєвого характеру, комунікативні невдачі лінгвокогнітивного характеру, а також надає системний критерій до вивчення причин порушення комунікативного акту, виокремлюючи як лінгвістичні, так і паралінгвістичні аспекти [3].

В українськомовному медіапросторі девіантну комунікацію можна трактувати як поведінку, що порушує загально визнані норми та спричиняє гостру потребу відповідного реагування від інших учасників комунікативного акту. Завдання соціальної комунікації втілюються через медіатекст – інтегративний багатовимірний твір, який формує комунікативну цілісність різними семіотичними кодами. Як зауважує Л. Гмиря, медіатекст є «своєрідним товаром, який потрібно продати, що й зумовлює часте використання засобів девіації, які виконують атрактивну функцію» [2, с. 196]. Отже, девіантна комунікація в інтернет-просторі, яка реалізується через комунікативні стратегії й тактики, передусім має характер маніпулятивний, спонукальний і провокативний.

У сучасному українськомовному медіапросторі найпоширенішим різновидом девіантної комунікації, за нашими спостереженнями, є хейтинг – «публічне вираження негативного ставлення до певної особи чи предмету» [4, с. 2]. Хейтери (з англ. hate – ненависть) в медіапросторі – це особи, які в інтернет-комунікації з відвертою ненавистю провокують співрозмовників до агресії, використовуючи у своїх коментарях лексику знижену, ненормативну, пейоративну, суржик, емотикони як графічні засоби передання реальних емоцій. Обсценну лексику транслюють прямо або вуалюють символами деякі літери, щоб віртуальна мережа не заблокувала їх як користувачів. Найпоширенішими темами для хейту в Україні сьогодні є війна, мовне питання, порушення гендерної рівності, аб'юзивні стосунки, перебування чоловіків призовного віку за межами України під час воєнного стану, корупційні схеми розкрадання бюджетних коштів, випуск «шароварних» пісень, у яких принижується честь і гідність

військових. Так, на персональній інстаграм-сторінці митця Руслана Ханумака (hanumak – 124 тисячі підписників) під відео на пісню «Дика дичка» від 22.03.2023 коментатори поділилися на 2 групи. Одні підтримували виконавця, підкреслюючи, що саме такі пісні сьогодні мають лунати в Україні. Водночас інші коментатори захейтили Руслана Ханумака і його роботу: «serhio.frn: *Це пизда, нашо ця вся військова тематика в бездарному виконанні з шкільним текстом! Видалить цю хуйню і запишіть вибачення*» (<https://www.instagram.com/p/CqFYDrWISTY/> (дата звернення 10.10.2023)), «marianariznyk: *Це вже повний піздець!! Що за дика-дичка, що це за «хреєєнь». Таке враження, що деяким «співакам» снесло голову. Повна диградація!*» (<https://www.instagram.com/p/CqFYDrWISTY/> (дата звернення 10.10.2023)), «inna_rudenko11: *Не всім дано воювати, але краще б Ви сиділи, Руслан, в Омериці мовчки, як і під війни, ніж робити «оце»* 🙄👎» (<https://www.instagram.com/p/CqFYDrWISTY/> (дата звернення 10.10.2023)). Проведений аналіз цих коментарів виявив, що хейтери у своїх коментарях застосовують літературну лексику з негативно-оцінною конотацією, стилістичні маркування, що виконують функцію інвективи, обценну лексику, мовну гру, що виявляється в перифразах, оказіоналізмах, а також невербальні емотивні маркери, які сигналізують про негативне ставлення коментаторів до медіаперсона.

Ще одним різновидом девіантної комунікації в українськомовному медіапросторі є тролінг – «своєрідна гра щодо фальсифікації особистості, але без згоди більшості гравців, адже саме ігровий характер, провокація й анонімність відрізняють троля від інших комунікаторів» [5, с. 49]. Головна відмінність хейтингу й тролінгу полягає у визначенні комунікативних тактик і стратегій, які вони застосовують під час комунікації, адже головна мета тролів, на відміну від хейтерів, – це викликання емоцій, переважно негативних, в інших інтернет-комунікаторів і спостереження за бурхливими коментарями, які лишають інші інтернет-користувачі як реакцію на висловлення тролів. Так, Володимир Остапчук (український теле-радіоведучий, актор і стендап-комік) в одному з YouTube-шоу обговорював з гостями ефіру волосся на тілі жінок, їхню вагу та целюліт й оцінював зовнішність за шкалою «10 із 10». Хвиля тролінгу вилилися на його сторінку в інстаграмі (515 тисяч підписників), де коментатори не лише обурювалися такою поведінкою медіаперсона, а й провокували Володимира до подальших дій. Наприклад: «marry_morgan8: *Хмм цікаво давай пройдемоь по списку – нагадай ти той хто вів «голодну тусу» в день пам'яті жертв Голодомору? – ти той хто нещодавно вів івент москалям? – ти той хто нав'язує тупі стандарти зовнішності*

жінкам та дівчаткам? І це звісно ти приплів ЗСУ в минулому пості
 Чоловік без мізків це 1/10. Nataliyaupyr:
 startseva md: karina_zaitseva7: yuliiaKarpenko:
 tetiana litvinovaa: А за що 1?) marry morgana8: Ви праві! Навіть
в такій ситуації моя доброта перемогла і я дала йому 1
а не заслужені 0. g_liskovatska: Найкращий коментар
(<https://www.instagram.com/p/CvuIosiNYMq/>_____ (дата звернення
11.10.2023)). Експліцитні письмові форми тролінгу характеризуються
чималою кількістю лінгвоконфліктогенних компонентів дискурсу, до
яких належить інвективна лексика, пейоративи, смайлики, лайки,
пунктуаційні знаки в експресивній функції, зміна регістрів літер,
графічне виділення слів.

Девіантна комунікація в українськомовному медіапросторі проявляється також у флеймінгу, кібербулінгу, мобінгу, ельфінгу, шеймінгу, флудингу, блеймінгу, основна стратегія яких полягає в демонструванні адресатові власного ставлення до нього, його дій за допомогою оцінного впливу, спрямованого на почуття співрозмовника.

Отже, вивчення різновидів девіантної комунікації в українськомовному медіапросторі допоможе забезпечити спілкування в інтернеті, уможливить своєчасне виявлення комунікативних проявів агресії співрозмовників із подальшим вживанням відповідних заходів, збільшить мовознавчі дослідження про комунікативну поведінку користувачів інтернет-простору і стане науковим підґрунтям для створення відповідальності на юридичному рівні за такий прояв комунікації.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології. К. : Видавничий центр «Академія». 2004. 344 с.
2. Гмиря Л. В. Мовно-комунікативні девіації в сучасних українських інтернет-новинах. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 27. Том 1. 2023. С. 193–197.
3. Славова Л. Л. Типологія комунікативних невдач (на матеріалі сучасного англійського мовлення) : монографія. Житомир : ЖДУ, 2005. 108 с.
4. Defining Online Hating and Online Haters / Malecki W., Kowal M., Dobrowolska M., Sorokowski P. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. P. 1–4. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.744614/full> (дата звернення 15.10.2023).
5. Donath J. *Identity and Deception in the Virtual Community*. London : Routledge. 1996. 246 p.

Зірчак Г. П.,

*старший викладач кафедри інформаційної діяльності
та медіакомунікацій*

Національного університету «Одеська політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

З розвитком інформаційних технологій, всесвітньої інформаційної мережі виникає такий вид ведення війни, як інформаційна війна. Складники перемоги стали формуватися з комплексу економічних, морально-політичних та технологічних факторів. Вплив на суспільство здійснюється з використанням новітніх засобів, а також застосовується неправдива, перекручена інформація як засіб маніпуляції свідомістю. Маніпулювання свідомістю людей як форма впливу на них з метою їх контролю була і залишається ефективним засобом боротьби. Маніпулювання інформацією через психологічний вплив на опонента історично давно виступало засобом ведення війни. Найінтелектуальнішим варіантом військового протистояння є інформаційна війна, оскільки у цій війні об'єктом і об'єктом впливу є людський розум [4, с. 8].

Війна із використанням інформації стала одним із небезпечних видів конфлікту. Вона може складатися із цілеспрямованого збору тактичного інформаційного матеріалу, поширення пропаганди із метою деморалізації держави-ворога та її населення, підризу якості інформації противника, тощо. Водночас інформаційна війна організовується разом із психологічною та кібер-війнами. Нова форма ведення війни – інформаційна війна, визначається тоді, коли одна нація прагне отримати стратегічні важелі над іншою шляхом підризу, зриву або пошкодження інформаційних систем. Порівняно з іншими формами ведення війни інформаційна війна має відмінні специфічні риси:

1) полівекторність (інформаційні операції здійснюються одночасно в кількох напрямках, вплив спрямовується проти населення, яке перебуває в зоні конфлікту; проти громадян ворожої країни, що перебувають поза межами зони силового впливу; всередині країни-агресора – для виправдання загарбницької політики; на міжнародній арені – для обґрунтування своїх дій або відмежовування від них, пошуку союзників);

2) непомітний характер інформаційного впливу, відсутність явних руйнувань;

3) недостатня прогнозованість результатів, відтермінованість результатів у часі;

4) варіативність інформаційних впливів і, відповідно, труднощі оперативного реагування на них;

5) вплив у переважній більшості не на матеріальні об'єкти, а на інтелект, емоції, психіку людей;

6) нетиповий для звичайних збройних конфліктів характер логістики (інформаційні впливи здійснюються через радіо і телебачення, Інтернет, соціальні мережі, канали комунікації соціальних спільнот) [2, с. 84–85].

Вплив інформаційних технологій на всі сфери життя суспільства неможливо переоцінити. Однією з найважливіших змін, пов'язаних з інформаційною революцією, є різке зростання взаємозв'язку людей у всьому світі. Інформаційна революція торкнулася майже кожного аспекту сучасного життя, прискорила темп змін в усіх сферах діяльності. Розвиток інтернету та особливо всесвітньої павутини прискорило сприйняття глобального суспільства, залежного від інформаційних технологій. Сучасне глобалізоване суспільство трансформує роль держави, державної влади, системи державної оборони у військовому конфлікті. Інформаційні війни – це особливий виклик для сучасної системи цінностей.

До основних засобів інформаційної війни належать: приховування інформації, спотворення інформації, кількісне прирошення повідомлень певного типу, відволікання уваги від важливого несуттєвим. Сучасна інформаційна війна – це атаки за допомогою комп'ютерних вірусів, черв'яків, логічних бомб і троянських коней тощо. Інформаційна технологія може забезпечити політично корисний спосіб завдати шкоди національній або комерційній інфраструктурі противника настільки сильно, щоб досягти перемоги без необхідності попередньо розгромити діючі військові сили. Сьогодні стратегічна інформаційна війна є не просто концепцією чи теорією – це виглядає потенційно ефективним і менш ризикованим, ніж інші форми збройного конфлікту. Кібератаки можуть послабити традиційну перевагу великих і багатих держав у збройних конфліктах. Стратегічна інформаційна війна змушує політиків і військових стратегів переглянути деякі зі своїх основних переконань щодо ведення війни та національної безпеки.

Для сучасного суспільства характерна зміна статусу війни. Гібридна війна – це прагнення однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів. Саме тому в умовах гібридної війни на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу. Війна полягає у прагненні

однієї держави агресивно діяти на свідомість жителів іншої. Брехлива інформація є основою такої війни. Доволі часто прикриваючись великою метою – патріотизмом, захистом корінних народів, захистом прав та свобод людини, боротьбою з тероризмом тощо, відбувається військова агресія, тобто неоголошений збройний конфлікт, що спричиняє не тільки захоплення територій, але й суттєві людські жертви.

Широкомасштабна війна РФ проти України свідчить, що гібридна війна може здійснюватися з метою пошуку слабких місць в обороні противника задля подальшого відкритого збройного захоплення території суверенної держави, розмиття відмінностей між станом війни і миру під виглядом «спеціальної військової операції». На кінець ХХ століття уже був сформований потужний інструментарій інформаційно-психологічних операцій. Методи розгортання та ведення протиборств такого типу використовувалися у війні проти Чечні, Молдови, Осетії, Грузії, а зараз проти України. Анексія Криму, військовий конфлікт на Сході нашої держави, повномасштабне вторгнення РФ – це наслідок цілеспрямованого впливу інформаційної війни протягом десятиліть, це свідчить про те, що відкриті бойові зіткнення тепер супроводжуються прихованим протиборством.

Список використаних джерел:

1. Абрамов В. І. Гібридна війна як нова форма міждержавного протиборства: стратегія перемоги. *Виклики і загрози національній безпеці в умовах гібридної війни* : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 27 квітня 2017 р.) К. : НАДУ, 2017. С. 17-22

2. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.

3. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Х. : Віват, 2015. 304 с.

4. Почепцов Г. Смишли і війни : Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.

5. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Вид. 3-тє, доповн. та переробл. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 504 с.

Іванець Т. О.,

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету*

Пирогова К. М.,

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОКРЕМИХ PR-ІНСТРУМЕНТІВ У ВОЄННІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ

Сучасні медіа вже давно стали інструментами війни, адже перемога у війні залежить не лише від розгрому ворога на полі бою, але й від впливу на громадську думку всередині країни та за її межами. З метою отримання необхідних політичних і військових переваг, спонування до прийняття рішень на користь інформаційних агентів впливу, впливу на свідомість людей, а відтак і на їхні необхідні дії, формування у медіа-аудиторії негативного ставлення до супротивника (суб'єктів міжнародних відносин та учасників внутрішньополітичного процесу). Широке використання ЗМІ як фактора впливу сьогодні називають «медіа-війною». Медіа-війна – це форма війни, яка триває неформально навіть у зовні мирних ситуаціях, де головними «солдатами» є фахівці зі зв'язків з громадськістю, міжнародної реклами та медіа-агенти. Медіа-війна вимагає тіснішої співпраці та координації не лише між військовими, а й між політичним, розвідувальним, безпековим, медійним та рекламним секторами [7].

Гострота медіа-війни може збігатися або не збігатися з реальними міждержавними конфліктами, але також залежить від невирішених внутрішніх проблем і прагнення об'єднати населення проти зовнішніх ворогів і тим самим відвернути увагу від внутрішніх проблем. Цей вид війни впливає на психіку та поведінку людей і стимулює екстремістські настрої в суспільстві. До типових прийомів медіа-війни можна віднести:

- приховування реальних подій і реальних ситуацій;
- виривання фраз з контексту та акцентування на них уваги;
- ототожнення негативних аспектів явища з самим явищем або його сутністю;

- приписування негативних аспектів явища самому явищу або його сутності;
- навішування ярликів;
- наклеп (образа або висміювання людини чи нації)
- підкреслення особистих характеристик іншої людини;
- поширення пліток, чуток тощо;
- залучення людей, які взагалі не причетні до справи;
- виклик у людини почуття невпевненості або депресії, що іноді призводить до повного відчаю або самогубства [4].

За допомогою ЗМІ інформація спотворюється шляхом неповного та одностороннього подання, так званого фрагментарного поширення інформації (масив інформації розбивається на менші масиви і громадськість не може сформувати повну картину подій, коли інформація подається єдиним потоком без обробки), редагування з домислами та коментарями (домисли та коментарі інтерпретуються у вигідному для себе світлі; значна частина викривленої інформації трактується й інтерпретується у вигідному для себе ключі; значна частина викривлень у подачі інформації зумовлена індивідуально-психологічними особливостями інформатора або особистою політичною ідеологією); просто замовчуванням інформації, акцентуванням уваги на певних аспектах подій та ігноруванням інших.

Надзвичайно потужним інструментом в інформаційній війні є соціальні мережі, які дозволяють поширювати будь-яке повідомлення (в тому числі фейкові новини) до цільової аудиторії. Аналізуючи слова, фрази та хештеги, соціальні мережі формують списки найпопулярніших тем, які за короткий проміжок часу привертають увагу великої аудиторії, створюючи таким чином порядок денний для обговорення. Іноземні агенти за підтримки прихильників і «ботів» розміщують пропагандистські повідомлення і створюють тренди, які далі транслюються і обговорюються в інших засобах комунікації.

Засоби масової інформації (зокрема, соціальні мережі) можуть інтенсивно використовуватися для поширення повідомлень (як фактів, так і погроз) про терористичні акти, а також для створення, вербування та пошуку джерел фінансування терористичних угруповань і встановлення зв'язків між ними.

У цьому випадку медіа-війна набуває ознак медіа-тероризму. У вересні 2014 року, коли російська агресія на території України набирала обертів, Академія української преси за участі науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка провела експертну оцінку різних аспектів висвітлення військових дій в Україні

у вітчизняних ЗМІ. Дослідження дозволило зробити кілька важливих висновків:

1. Найпоширенішими джерелами інформації про перебіг військових дій є інтернет-ЗМІ та соціальні мережі, далі йдуть телебачення, особисті спостереження та джерела, радіо та друковані ЗМІ.

2. За рівнем довіри перше місце посідають особисті спостереження та джерела інформації, далі йдуть інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, колеги і друзі.

3. Дотримання кожним ЗМІ базових стандартів професійної журналістики у висвітленні воєнних дій в Україні: своєчасність (оперативність) отримала найвищу оцінку, а баланс між достовірністю та перспективою експерти оцінили на середньому рівні.

4. «Мова ворожнечі», за оцінками експертів, найбільш інтенсивно проявляється в соціальних медіа, вище – в інтернет-ЗМІ, дещо нижче – на телебаченні, найнижче – на радіо та в друкованих ЗМІ. Спрямованість використання «мови ворожнечі» у висвітленні воєнних подій суттєво не відрізняється в різних медіа проявами російської агресії проти України [2].

Мова ворожнечі визначається як висловлювання або контексти, що призводять до створення або поглиблення ворожнечі між соціальними групами, які відрізняються за певними ознаками. У контексті війни між росією та Україною дослідники оцінюють мову ворожнечі наступним чином: прямі заклики до насильства, завуальовані заклики до насильства, заклики до дискримінації, заклики не допустити закріплення певних груп у регіоні, легітимізація насильства та дискримінації, звинувачення певних регіонів та етнічних груп у провині, звинувачення певних груп у тому, що вони негативно впливають на життя суспільства та держави; твердження про неповноцінність, звинувачення у неповноцінності певних груп у суспільстві створення негативних образів групи, про яку йдеться; твердження про моральні вади групи, про яку йдеться; згадки про групу або окремих її представників у принизливому або образливому контексті; конфлікт між однією групою та іншою групою; прямі або опосередковані твердження про те, що одна група заважає існуванню іншої групи.

Погоджуючись із деякими дослідниками, можна констатувати, що медіа через різні культурні артефакти здійснюють культурне насильство (на відміну від прямого чи структурного насильства). Однак, з іншого боку, медіа також можуть функціонувати як канал поширення ідей миру і толерантності та як інструмент примирення і вирішення конфліктів [4].

Руйнівні наслідки медіа-війни можна пом'якшити за допомогою освіти, медіа-грамотності та медіа-тренінгів, культури ненасильства і толерантності. Висвітлення воєнних новин у ЗМІ пов'язане з інформуванням громадськості про перебіг воєнних дій. Однак висвітлення військових подій створює дилему. З одного боку, військові взаємодіють зі ЗМІ і шукають підтримки військових дій, а з іншого боку, від журналістів очікують об'єктивних критичних оцінок. Журналісти хочуть знати правду, але військові не завжди можуть її надати з міркувань секретності, тактичного і стратегічного планування. Діяльність ЗМІ в зонах конфліктів часто обмежується державним, військовим і корпоративним тиском, економічними інтересами і самоцензурою, патріотизмом і професіоналізмом [3].

Перебіг подій на війні висвітлюють військові журналісти. Ці журналісти можуть: 1) оцінювати ситуацію з точки зору солдатів, які перебувають на службі; 2) описувати події з точки зору щасливих або страждаючих простих солдатів (персоніфікація подій); 3) забезпечувати широке висвітлення подій у національних ЗМІ, коли йдеться про активні бойові дії.

Репортажі військових кореспондентів часто є детальними, іноді емоційними та анекдотичними, але не висвітлюють оперативні або стратегічні аспекти конфлікту. Відзначається, що вплив потужної пропаганди на журналістів, занурених у глибокий нейтралітет і глибокий аналіз військових подій, може призвести до виникнення Стокгольмського синдрому.

«У надзвичайних ситуаціях питання якості зображення переважають над оперативністю, точною фіксацією подій і максимальною безпекою для операторів і журналістів. Саме тому такі пристрої, як мобільні телефони, домашні фотоапарати та відеокамери, сьогодні є основними інструментами журналістів. Для онлайн-трансляції достатньо підключення до інтернету. Все це призвело до появи нового виду журналістики – стрімінгу – як сучасної альтернативи воєнним репортажам. Стрімінг – це онлайн-відеотрансляція, коли за подією можна спостерігати в режимі реального часу через інтернет, і є одним з найефективніших способів ведення репортажів з місця подій» [8].

Трансляції забезпечують такі українські інтернет-канали, як «Еспресо TV», «Громадське ТБ», «Спільнобачення», Ukrstream.tv та «Радіо Свобода». Журналісти здебільшого використовують мобільні телефони та планшети, що робить їх менш помітними та більш мобільними. Оскільки онлайн-мовлення є однією з найбільш об'єктивних форм поширення інформації журналістами, часто трапляються спроби перешкоджати діяльності мовників шляхом

фізичного втручання та створення «мертвих зон» (технічних бар'єрів для доступу до інтернету).

Роль PR-відділів полягає саме в тому, щоб зрозуміти та пояснити конфлікт, висвітлити ситуацію та знайти інші точки зору. Фахівці-піарники повинні розуміти, чого хочуть усі сторони конфлікту і які є варіанти можливої деескалації, компромісу або примирення. Вони також повинні захищати інтереси постраждалих (військових чи цивільних), а їхня робота в зонах конфлікту має ґрунтуватися на тих самих принципах, що й робота гуманітарних організацій [5].

Управління ООН з координації гуманітарних питань виділяє чотири основні гуманітарні принципи, які координують всю діяльність у сфері допомоги жертвам конфліктів і стихійних лих:

- гуманізм (повага до людини гарантується і не ставиться під загрозу);

- нейтралітет (відсутність підтримки будь-якої протилежної політичної, релігійної, ідеологічної або іншої сторони);

- неупередженість (гуманітарна допомога надається тим, хто її потребує, незалежно від національності, раси, статі, класу, релігії тощо);

- незалежність (гуманітарна діяльність має бути незалежною від політичних, військових, економічних та інших чинників) [6].

У своїй практичній роботі міжнародні гуманітарні організації також керуються додатковими принципами, такими як повага до людської гідності, що є наріжним каменем Загальної декларації прав людини та міжнародних пактів про громадянські і політичні права. Це означає, що жертв слід представляти не як безпорадних жертв, а як людей з гідністю. Крім того, етичними кодексами журналістики в зонах конфлікту є правдивість, відповідальність і достовірність. Журналістська етика в контексті конфліктів встановлює такі вимоги до професійної діяльності:

1. Журналіст зобов'язаний подавати фактичну інформацію, джерело якої йому відоме, чітко вказуючи джерело, ім'я експерта, чій коментарі цитуються, або назву роботи, на яку є посилання в матеріалі, чи інші деталі, а також має бути чітко вказана можливість перевірки її достовірності. Якщо події в зоні конфлікту недоступні для журналістів, фактичну інформацію про ці події слід отримувати безпосередньо від учасників або свідків.

2. Інформацію про загибель, поранення, зникнення або захоплення в полон конкретних осіб слід отримувати від тих, хто перебував на місці події в момент її вчинення.

3. Довільне використання архівних матеріалів для розповіді про поточні події в зонах бойових дій або на окупованих територіях категорично заборонено. Якщо важливо показати фотографії, які можуть ілюструвати поточні події, слід за кадром або супроводжувати їх підписом «архів», що ці фотографії були зроблені з тієї самої локації, але раніше.

4. Оскільки люди на війні є надзвичайно вразливими і можуть перебувати в реальній небезпеці, в таких ситуаціях (наприклад, інтерв'ювання цивільних на блокпостах, у чергах за гуманітарною допомогою) імена та прізвища можуть називатися, а особи можуть бути ідентифіковані лише тоді, коли можна переконатися, що їм або їхнім родичам не загрожує ще більша небезпека.

5. Представники, лідери та симпатичні терористів і загарбників не можуть бути включені до новинних матеріалів з метою виправдання їхніх позицій, що ґрунтуються на порушенні суверенітету і територіальної цілісності. Представники або лідери терористів чи загарбників та їхні симпатичні можуть згадуватися в новинних матеріалах лише з метою надання фактичної інформації.

6. У новинних матеріалах про військові дії не повинні розкриватися такі дані: точна інформація про пересування та розташування військ або окремих підрозділів; кількість військовослужбовців на різних ділянках бойових дій; точні дані про тип і кількість озброєння конкретного підрозділу; інформація про плани командира; тактика ведення бою [1].

Один із способів уникнути помилок – показати весь відзнятий матеріал командувачу підрозділу і видалити будь-які кадри, які вони вважають неприйнятними. Важливо також прислухатися до прохань солдатів не знімати їхні обличчя (згідно з правилами, перед зйомкою фотограф повинен отримати дозвіл від усіх солдатів). На думку Наталі Гуменюк, журналістки-міжнародника та співзасновниці «Громадського ТБ», журналісти повинні враховувати контекст і розуміти, що в будь-якому конфлікті є більше двох сторін, деякі з них приховані, і повинні називати всі сторони якомога конкретніше, не узагальнюючи.

Одним із найважливіших завдань фахівців-піарників сьогодні є постійний моніторинг громадської думки та контроль за настроями населення. Регулярні соціологічні опитування дають змогу поставити соціальний діагноз соціальним потребам та інтересам населення і визначити пріоритетні напрямки, які потребують вирішення.

Усвідомлення важливості функції зв'язків з громадськістю в суспільстві воєнного часу призводить до створення спеціалізованих підрозділів, відповідальних за діяльність у сфері зв'язків з громадськістю. Це, як правило, самостійні підрозділи в установах, компаніях,

організаціях та органах державної влади, які очолюються заступником керівника та укомплектовані добре підготовленим персоналом. При реалізації будь-якої концепції національного розвитку діяльність державних установ може бути ефективною лише тоді, коли головним принципом їх повсякденної взаємодії з громадськістю є співпраця із засобами масової інформації як надійна основа загальної відкритості та прозорості муніципальної діяльності.

Таким чином, сучасні механізми зв'язків з громадськістю, завдяки своїй різноманітності, мають потужну здатність не лише впливати на свідомість/підсвідомість споживачів інформації, але й виступати інструментом для розпалювання ненависті та ворожнечі, з одного боку, і для примирення та подолання ворожнечі – з іншого. У своїй діяльності фахівці зі зв'язків з громадськістю у воєнний час повинні керуватися принципами неупередженості, незалежності, гуманності, правдивості та відповідальності. Їх головна місія – поширювати об'єктивну інформацію, не розпалювати конфлікти та ворожнечу, а працювати на благо суспільства та об'єднувати громадян через спільні цінності.

Список використаних джерел:

1. Буроменський М., Штурхецький С. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: *Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ, Київ*, 118 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/254531?download=true>

2. Дорош М. Журналісти в зоні АТО. Практичний poradnik. Media Sapiens. 8 серпня. URL: https://ms.detector.media/mediaprovita/how_to/zhurnalisti_v_zoni_ato_praktichniy_poradnik.

3. Журналіст і (НЕ) безпека. Посібник для журналістів, які працюють в небезпечних умовах. Київ : Інститут масової інформації, 2016. 97 с. URL: <https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Zhurnalist-i-nebezpeka.pdf>

4. Земляна І. Малими кроками. Як працюють журналісти на Сході України, Інститут масової інформації. 27.07. URL: <https://imi.org.ua/articles/malymu-krokam-yakpratsyuyut-zhurnalisty-na-chodi-ukrajiny-i111>

5. Карпенко В. Інформаційна політика та безпека : підручник. Київ : Нора-Друк, 2006. 320 с.

6. Куляс І. Стандарти й етика журналістики в умовах неоголошеної війни. Media Sapiens. 29 жовтня. URL: https://ms.detector.media/ethics/standards/standarti_y_etika_zhurnalistiki_v_umovakh_neogoloshenoj_viyni/

7. Лещенко О. «Гібридна війна» як науковий конструкт: проблеми пошуку термінологічної та концептуальної сутності. *Вісник*

Дніпропетровського університету. № 6. С. 60–71. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/853/1266>.

8. Мерзлюк Ю. Військова журналістика: від воєнного кореспондента до стрімера. Scientific Social Community. URL: <https://www.science-community.org/uk/node/155965>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-5>

Ізова О. В.,

*магістрантка кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Кравченко О. Л.,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

АКТИВІЗАЦІЯ ЧИТАЦЬКОЇ АУДИТОРІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА СУЧАСНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ «ПОЛТАВЩИНА»)

Трансформація українського суспільства під впливом політичних, соціокультурних і технологічних новацій координує розуміння функцій засобів масової комунікації, зокрема й на регіональному рівні. Завдяки інтерактивності, гіпертекстуальності, мультимедійності «журналісти мають можливість: – розширити як обсяги інформації, так і її зміст; – висловити сенс послання з допомогою різних кодів спілкування; – використовувати для “роботи” з аудиторією різноманітні форми спілкування, надати їй повніші можливості для реагування та участі в інформаційному обміні» [2, с. 15–16]. Мета розвідки – охарактеризувати підсилення ролі аудиторії в інформаційному процесі як визначальну рису сучасної української регіональної журналістики.

Практичний журналістський досвід в інтернет-виданні «Полтавщина» дозволяє виокремити такі тенденції у трансформації моделі «суспільство – преса – влада»:

– *ініціатива читачів в оприлюдненні соціальних й економічних проблем.* Читачі «Полтавщини» відстежують документи у відкритому доступі щодо тендерних закупівель у місті й області й звертаються до редакції з інформацією про сумнівні торги. Ураховуючи потреби

споживачів інформації, медійники висвітлюють такі випадки на сторінках видання. Наприклад, після отримання електронного листа від полтавця, який просив порушити питання закупівлі Полтавською міською радою сміттєвих контейнерів за завищеною ціною, і публікації про пропозицію в тендері, на якій громада може втратити 2 млн грн [4], закупівлю скасували, пояснивши це тим, що потребують закупівлі не 200 сміттєвих контейнерів, а 220 [5];

– *посилення впливу соціально активних громадян на владу за посередництвом ЗМІ.* Унаслідок пошквалювання інформаційної активності інтернет-аудиторії зростає значення управлінської функції мас-медіа. В аналізованому виданні найбільш резонансні публікації пов'язані з викриттям корупції в місті. У коментарях до таких матеріалів читачі жваво обговорюють конкретні випадки, згодом їхні зауваження виливаються в соцмережах. Тож у таких випадках журналісти є провідниками між реакцією суспільства та відповіддю влади. Так, після численних публікацій «Полтавщини» про високу вартість виготовлення проектно-кошторисної документації й завищену вартість обладнання, замовником яких виступала Полтавська ОВА, та суттєвий резонанс серед аудиторії щодо цих фактів, начальник ПОВА Д. Лунін повідомив, що для розгляду «сумнівних» тендерів буде створена робоча група, до складу якої увійдуть представники СБУ, НАБУ, поліції та керівники райрад;

– *формування інформаційного порядку денного внаслідок активізації взаємодії професійних журналістів із цільовою аудиторією.* Читачі стають джерелом інформації, котра може зацікавити широке коло її споживачів. Завдяки небайдужому громадянину редакція «Полтавщини» ще до оприлюднення офіційного повідомлення дізналася, що в Полтавському райсуді Служба безпеки України проводить обшуки. Після звернення до СБУ за коментарем її речниця дала пояснення, що голову суду Л. Богомолу підозрюють у співпраці з російськими окупантами [1];

– *зростання ролі мас-медіа у становленні громадянського суспільства.* Завдяки інформаційній відкритості мас-медіа мобілізують громадян щодо вимог до місцевої влади. Резонансні новини, які викривають перевитрати з бюджету, формують у полтавців критичне мислення, розуміння, що на завищені за вартістю закупівлі витрачають їхні гроші. Стежачи за матеріалами «Полтавщини», аудиторія інтернет-видання орієнтується у прізвищах міських і обласних посадовців та приватних підприємців, які практично монополюють виконання замовлення від міської ради або ПОВА. Тож регіональне інтернет-видання кристалізує в населення думку, що за кожним рішенням стоїть

ім'я та прізвище конкретного посадовця, ефективність діяльності якого можна проконтролювати.

Отже, аналіз діяльності інтернет-видання «Полтавщина» довів, що на сучасному етапі спостерігається активізація участі аудиторії в інформаційному процесі, що виражається в ініціативі читачів в оприлюдненні соціальних й економічних проблем, формуванні порядку денного, прагненні громадськості за посередництвом ЗМІ контролювати місцеву владу.

Список використаних джерел:

1. Гриненко О. Голову Полтавського райсуду підозрюють у роботі на російське ФСБ та «зливи» інформації про українських захисників. *Полтавщина* : інтернет-видання. 2023. 27 квітня. URL: <https://poltava.to/news/70992/> (дата звернення: 18.10.2023).

2. Корчагіна О. В., Носко А. М., Сєногонова Г. І. Особливості сучасної світової журналістики: основні риси медіаконтенту в період глобалізації. *Регіональні ЗМІ України : історія, сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 30–31 берез. 2023 р. / відп. ред. Галич А. О. Полтава, 2023. С. 14–23.

3. Пругло Я. При Полтавській ОВА створена робоча група, яка перевірятиме можливу корупцію під час державних закупівель. *Полтавщина*: інтернет-видання. 2023. 9 жовтня. URL: <https://poltava.to/news/73436/> (дата звернення: 18.10.2023).

4. Ткаченко В. За крок від втрати двох мільйонів: корупційний тендер із закупівлі смітєвих контейнерів очікує затвердження переможця. *Полтавщина*: інтернет-видання. 2023. 12 жовтня. URL: <https://poltava.to/news/73482/> (дата звернення: 18.10.2023).

5. Ткаченко В. Управління ЖКГ оголосило про скасування корупційного тендера на контейнери для сміття. *Полтавщина* : інтернет-видання. 2023. 13 жовтня. URL: <https://poltava.to/news/73504/> (дата звернення: 18.10.2023).

Корчагіна О. В.,

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Черепеня О. М.,

*магістрант кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

ІНСТРУМЕНТИ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО БАЧЕННЯ

Сьогодні Україна втягута не лише у повномасштабну війну, а й у запеклу інформаційну війну, яку розв'язала Росія. В інформаційному протистоянні перебувають не тільки жителі України, Росії, а й населення практично всіх країн світу. Пропаганда, безсумнівно, належить до арсеналу інформаційної війни. У пропаганді як способу впливу на маси є свої методи, цілі та завдання, а також технології та жанри. Розглянемо інструменти пропаганди, які використовує Росія з початку повномасштабних військових дій.

В історії політичної думки слово "пропаганда" наділялося різними смислами і зазнавало змін з плином часу. Американський політолог Гарольд Дуайт Лассуелл вніс важливий внесок у розвиток розуміння поняття "пропаганда" у політичній думці. Він надав класичне визначення пропаганди в своїй праці "Propaganda Technique in the World War" (Техніка пропаганди під час Світової війни), яка була опублікована в 1927 році. Він визначив її як "управління колективними настановами шляхом маніпулювання символами" та "кероване розповсюдження інформації або ідеї з метою впливу на суспільну думку" [1, с. 627].

Холодна війна активізувала розвиток пропаганди в засобах масової інформації. Із закінчення Другої світової війни і аж до розпаду СРСР, використання пропаганди досягло свого піку. Ті методи і способи, що використовувалися раніше, застосовуються і зараз. Те, що було випробувано багато років тому як експеримент, успішно діє і в сучасному світі.

З початку 2000-х у підході до пропаганди в Росії відбулося помітне зрушення. А практична можливість продемонструвати всю силу нових методів з'явилася у 2014 року під час анексії Кримського півострова.

І сьогодні ми продовжуємо спостерігати оновлені підходи до російської пропаганди в дії.

Масштабно розгорнута російська пропагандистська машина формується всередині підконтрольних ЗМІ, що повністю перекриває користувачам доступ до альтернативної інформації. Пропаганда в Росії має тотальний і агресивний характер, створюючи "потрібну" атмосферу. Також оновилися способи використання технологій і доступних каналів поширення інформації – активно залучаються мультимедійні канали інформації. Інтернет, соціальні мережі, спільнота професійної та аматорської журналістики, а також традиційні канали ЗМІ є інструментами пропаганди.

Слід зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року деякі росіяни відкрито демонстрували пацифістські настрої. Антивосенні протести в країні відбувалися в перші місяці після початку повномасштабного вторгнення, але потім досить швидко зійшли нанівець. І на сьогодні в Росії значна частина громадян вважає, що те, що відбувається між сусідніми країнами, справедливою війною проти "колективного Заходу", чия мета – завдати Росії якомога більше шкоди і, в кінцевому підсумку, стерти її з карти світу у всіх сенсах. У всякому разі, таке враження складається, якщо слідувати за пропагандистськими наративами російської держави.

Чому вийшло так, що російське суспільство, яке, здавалося б, виробило імунітет до пропаганди – зокрема, радянської – виявилось настільки схильним до впливу нової пропаганди?

У своїх дослідженнях Гарольд Лассуелл за цільовим призначенням виокремлює два види пропаганди: внутрішню і зовнішню [1, с. 627–631]. Ми ж поділимо сучасну російську пропаганду на три складові. Перша – це пропаганда для свого народу. Друга – пропаганда для народу опонента, противника. І третя – пропаганда для нейтральної сторони. Ця пропаганда звернена насамперед до країн світової спільноти, які дотримуються нейтралітету щодо російсько-української війни. Ми бачимо подібні приклади в роботі з країнами Африки, яким насаждається образ "великодушної" Росії: списання боргів, надання продовольчої, економічної та соціальної допомоги.

Ми ж назвемо, на нашу думку, найдієвіші прийоми російської пропаганди, спрямовані на внутрішнього споживача інформації.

Головним елементом російської пропаганди є образ ворога. Суспільство потребує не тільки героїв, а обов'язково ворогів. Якщо ворог уже "вмонтований" у масову свідомість, він неминуче зустрічатиметься і наяву. Під час війни цей елемент пропаганди стає найпопулярнішим. Формується думка: «ми (громадяни Росії) здійснюємо опір світовому злу».

І тут спрацьовує одне з правил пропаганди – переносити провину за війну на ворога. Тобто те, що росіяни напали на нас, для них несуттєво. Для них суттєво, що вони вважають нас (громадян України) винними. А як відомо ворог має безліч вад та викривлень поведінки. Постійно насаджується думка, що громадяни України наркомани, фашисти, бандерівці, розіп'яли хлопчика в трусиках і "бамбили Донбас 8 років". Усе це супроводжується жахливими історіями.

Зміцненню у свідомості образу ворога допомагає класичний прийом військової пропаганди розлюднення опонентів (супротивників). Розлюднення сприяє тому, що починає нівелюватися моральний жах, який багато хто відчуває від жорстокості, від того, що вони змушують мучитися іншу людину. Якщо ти виконуєш злочинний наказ щодо "розлюдненого противника", то з виконавця (російського солдата) знімається відповідальність за це: нічого не знаю, я виконував наказ, моєї провини тут немає. Звідси виходить і така закономірність у реаліях нинішньої російсько-української війни, що коли розповідається про звірства і випадки насильства, градус опису в матеріалах медіа максимально підвищується. Адже головна зброя пропаганди – емоції, а не розум.

Коли пропаганда говорить про супротивника то, вона завжди використовує емоційні кліше та зневажливі вирази. Це ще один із прийомів військової пропаганди. Не можна говорити нічого хорошого, завжди потрібно вживати образливу лексику. Це теж важливий прийом. «Хороша» лексика одразу збиває ефект, перемикає емоційну складову на логічну. А це те, чого пропаганда намагається уникнути. Для чого це робиться? Це елементарний прийом пропаганди. Людині не властиво вбивати собі подібних. А от «інших», тих, хто є «неонацистом» або «іноземний найманцем», – можна.

Буденність зла породжена пропагандою в реальному житті росіян виглядає теж жахливо. Слід хоча би пригадати директорку школи з Тульської області, яка донесла на дівчинку за антивоєнний малюнок. Вона впевнена, що вчинила правильно. І пропаганда їй підказує, чому вона вчинила "добре". Ще один прийом пропаганди – багаторазове повторення. Коли на всіх телеканалах, на всіх пропагандистських шоу багаторазово повторюють одну й ту саму тезу. То вона щільно засідає в мізки пересічного росіянина, і раціональними аргументами її розбити неможливо.

Хочемо також відзначити і той факт, що з початку війни змінилася сітка мовлення і збільшилася кількість випусків новин на російському телебаченні. Зміна сітки мовлення – це дуже важливий прийом. Коли з усіх боків на тебе сиплеться одне й те саме, спрацьовують одразу кілька особливостей роботи людського мозку, які змушують людей

вірити в те, що їм говорять. Наприклад, одна з таких особливостей – ми вважаємо знайоме правдивим або, принаймні, переконливим. У такій ситуації спрацьовує ще одна "спрощувальна" особливість сприйняття інформації: коли ми отримуємо одне й те саме повідомлення з різних джерел, це зміцнює в нас переконання, що інформація достовірна. Саме тому відсторонення від ефіру всіх джерел з іншою точкою зору – незграбний, але вкрай потужний прийом. Тому що він не тільки відрізає людей від "неправильної" інформації, а ще й автоматом збільшує кількість "правильної", бо вакуум, що утворився, хоча б частково заповнюють новинні та політичні передачі.

Потреба людини в інформації під час війни є актуальною як ніколи. Твердження «хто володіє інформацією, той володіє світом» замінюється твердженням «керування інформацією веде до перемоги і досягнення успіху». Таким чином, проаналізувавши найбільш використовувані прийоми російської пропаганди, ми можемо говорити про ефективність описаних інструментів пропаганди. У певному сенсі застосовуються старі радянські методи, але з акцентом на навмисному заплутуванні аудиторії та прагненні змусити її діяти в інтересах пропагандистів, не усвідомлюючи цього.

Список використаних джерел:

1. Lasswell H.D. The Theory of Political Propaganda. *The American Political Science Review*, 1927, vol. 21, № 3, p. 627.
2. Manzaria J., Bruck J. Media's Use of Propaganda to Persuade People's Attitude, Beliefs and Behaviours. URL: http://web.stanford.edu/lass/e297c/war_pea-ce/media/hpropaganda.html (data of access: 18.10.2023).
3. Modern Political Propaganda: Definition, Examples & How To Spot It. *Liberties.eu*. URL: <https://www.liberties.eu/en/stories/political-propaganda/43850>. (data of access: 19.10.2023).
4. Putin's propaganda is rooted in Russian history – and that's why it works. *The Conversation*. URL: <https://theconversation.com/putins-propaganda-is-rooted-in-russianhistory-and-thats-why-it-works-184197>. (data of access: 17.10.2023).

Кочукова Н. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ТРАДИЦІЙНІ ТА ТРАНСФОРМОВАНІ СТІЙКІ СПОЛУЧЕННЯ СЛІВ У НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ МЕДІАТЕКСТІ

Науковий стиль нині розвивається дуже активно й загалом перебуває на піднесенні, розкриваючи нові виражальні можливості. Мовознавці виявляють, фіксують, аналізують нові тенденції у використанні мовних одиниць різних рівнів у наукових текстах гуманітарних, природничих, технічних галузей, як-от повернення власне українських синтаксичних конструкцій, співвідношення запозичених і питомих українських лексем, орозмовлення наукової мови, усунення ідеологізованої і знеособленої лексики, прояви авторської індивідуальності, проблеми наукового жаргону, тенденції до оновлення наукового стилю, простежені на тлі соціальної та культурної глобалізації. Розв'язання таких актуальних завдань сучасної лінгвістики неможливе без дослідження різних виявів української наукової, науково-популярної мови на синхронному зрізі.

Функціонування експресивних мовних одиниць у різних жанрах сучасних українських науково-популярних медіа (блози, подкасті, замітці, інтерв'ю, статті, дописи тощо) на новітньому джерельному матеріалі потребує лінгвістичних досліджень. Актуальним є аналіз визначення їхньої ролі в популяризації науки, у впливі на комунікативну ефективність науково-популярних медіатекстів, у сприянні переконливості, легкості сприйняття наукової думки.

До виражальних засобів, за допомогою яких автори досягають своєрідної експресивності науково-популярного тексту, роблячи його доступнішим для сприйняття реципієнтом, належать традиційні й індивідуально-авторські фразеологічні одиниці. Напр.: *Рухова активність дає більше тепла, ніж просте тремтіння м'язів. Тому не чекаємо, поки зуби самі почнуть цокотіти і робимо вправи* [9], пор. традиційне: *зуби цокотять* (поширення компонентного складу фразеологізму). Наукові знання, їхнє оцінювання передусім фіксують за допомогою вже добре відомих образів. Що більше в значенні вибраної фразеологічної одиниці вміщено потрібної інформації, то більша ймовірність того, що читач залишить її у своїй свідомості. Уживання стійких сполучень слів, здебільшого перетворених,

з яскравим прагматико-стилістичним спрямуванням, дозволяє авторові виразити власне ставлення до викладеної інформації, сконцентрувати основну думку. Невід’ємною частиною науково-популярної мови стали крилаті вислови (**Всевидяче око**: відповіді на 11 простих запитань про супутник ICEYE) [2]. Розраховуючи насамперед на стилістичний ефект, науковці-публіцисти вдаються до семантичних і структурно-семантичних модифікацій. Напр.: **Один у полі: як ми стали більш самотніми через війну й чим це загрожує** [3], пор. традиційне: *один у полі не воїн*. Унаслідок редукції компонентного складу крилатого вислову без втрати загальної цілісної семантики сформовано оказіональну експресивність усіченої стійкої словосполучки, загострено читацьке сприйняття публікації, присвяченої українським сьогоденним реаліям в умовах війни. Зазвичай скорочені елементи не несуть додаткової інформації і легко домислюються читачем.

Індивідуально-авторські вислови поширюють свій потенціал на весь контекст, напр.: **Не все те цукор, що солодке**. *Про цукрозамінники та підсолоджувачі у нашому житті... Солодкі напої, жуйки і навіть шоколад, у складі якого немає цукру, – дуже популярні товари на полицях наших магазинів. Але чому вони солодкі без цукру?* [4], пор. традиційне: *не все те золото, що блищить* (субституція компонентів стійкої словосполучки). Попри те, що семантична організація вислову зазнала змін унаслідок творчого перетворення, прислів’я не втратило традиційного значення «не завжди внутрішній зміст відповідає зовнішнім ознакам». Субституція компонентів лише конкретизувала зміст. Особливий ефект несподіваності дає заміна компонента прислів’я його антонімом, напр.: **Одна голова – добре, а дві – погано** [4], пор. традиційне: *одна голова – добре, а дві – краще*.

Пожвавити думку, підтримати увагу читача дозволяють свідомо використані розмовні фразеологічні одиниці в складі заголовків, підзаголовків, текстів завдяки їхній чіткій функціональній спрямованості на адресата, засобу створення інтриги на початку тексту. Напр.: **До ворожки не ходи: що таке магічне мислення** [5]. Розмовна фразеологія є наслідком демократизації наукового мовлення й одним з ефективних засобів залучення уваги завдяки емоційному забарвленню. Пор.: **Дрижкаки беруть: чому нам буває холодно і що з цим робити (заголовок)**. *Як біологи пояснюють терморегуляцію людського тіла та які методи збереження тепла є найефективнішими?* [9]; *Ното паледі – вид, що перевернув еволюцію людини з ніг на голову* [10].

На відміну від наукових текстів, у науково-популярних використовують розмовні фразеологізми, що завжди мають високий ступінь експресивної забарвленості, яка властива усному мовленню, напр.: **Пахне смаленим: як маніпулюють тютюнові виробники** [8];

Як карта ляже: чому люди вірять тарологам [7]. Активність таких стійких словосполук у досліджуваних матеріалах зумовлена прагненням науковців надати науковій мові невимушено-розмовного відтінку, авторської оцінки, індивідуальності, полегшити комунікацію з читачами. Психологічною основою появи експресивних мовних одиниць у науково-популярному тесті є бажання авторів бути дотепними, вразити читачів свіжістю і яскравістю висловлення, намагання уникнути стереотипної, затертої, знеособленої лексики, узвичаєних мовних одиниць, клішованих словосполук.

Іноді в науково-популярній мові спостерігаємо натяк на відомий вислів, хоча формально вжито незв'язану конструкцію. У контексті такі мовні одиниці передають лише ідею стійкого сполучення слів, його внутрішню форму, незважаючи на значне порушення його граматичного складу. Напр.: **Їжа: це те, що ми їмо або те, чим ми живемо?** [6], пор. традиційне: *Ми є те, що ми їмо*. Спеціально організований контекст (підзаголовкові комплекси, інформативно зорієнтований лід тощо), що слугує орієнтиром для вироблення стратегії сприйняття тексту, завжди викликає у свідомості читача асоціативний зв'язок з крилатим висловом. Використання питальних речень як синтаксично-стилістичного прийому сприяє встановленню контакту з читачем, інтелектуальному впливу на його почуття та емоції. Своєрідний ефект діалогізму підтримує увагу реципієнта й забезпечує якнайкраще засвоєння наукової інформації.

У науково-популярній мові спостерігаємо такий продуктивний прийом фразеологічної трансформації, як поширення компонентного складу. Напр.: **Дамоклів меч блокування. Хто й чому хоче заборонити тикток у США. Чи справді ТікТок може загрожувати національній безпеці США...** [1]. У наведеному прикладі до складу крилатого вислову введено додатковий постпозитивний компонент, що не став складником традиційної структури і характеризуються найменшим ступенем злиття з усталеною формою. Оказіональний поширювач *блокування*, виконуючи роль неузгодженого означення, сприяв конкретизації відомого значення вислову, зблизивши його з контекстом.

Отже, якісні, експресивно насичені, стилістично виразні, оригінальні за своїм мовним оформленням, зокрема завдяки креативному використанню фразеологічних одиниць, науково-популярні медіатексти сучасних українських сайтів, інтернет-видань неодмінно привертатимуть увагу не лише науковців, а й тих, хто ніколи не цікавився наукою. Адже такі матеріали є наслідком мовотворчого процесу й відображенням яскравої авторської індивідуальності.

Список використаних джерел:

1. Баловсяк Н. Дамоклів меч блокування. Хто й чому хоче заборонити тикток у США. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/damokliv-mech-blokuvannya-xto-j-chomu-xoche-zaboroniti-tiktok-u-ssha> (дата звернення: 30.09.23).
2. Всевидяче око: відповіді на 11 простих запитань про супутник ICEYE). URL: <https://kunsht.com.ua/articles/25751> (дата звернення: 19.09.23).
3. Гончарова М. Один у полі: як ми стали більш самотніми через війну й чим це загрожує. URL: <https://kunsht.com.ua/odin-u-poli-yak-mi-stali-bilsh-samotnimi-cherez-vijnu-j-chim-ce-zagrozhuye/> (дата звернення: 01.10.23).
4. Горобець Л. Одна голова – добре, а дві – погано. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/odna-holova-dobre-a-dvi-pohano> (дата звернення: 25.09.23).
5. До ворожки не ходи: що таке магічне мислення (подкаст). URL: <https://kunsht.com.ua/podcasts/do-vorozhki-ne-xodi-shho-take-magichne-mislennya> (дата звернення: 01.10.23).
6. Їжа: це те, що ми їмо або те, чим ми живемо? URL: <https://urok.pp.ua/serednya-osvta/9634-yizha-ce-te-scho-mi-yimo-abo-te-chim-mi-zhivemo.html> (дата звернення: 19.09.23).
7. Козар О. Як карта ляже: чому люди вірять тарологам. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/yak-karta-lyazhe-chomu-lyudi-viryat-tarologam> (дата звернення: 07.10.23).
8. Пахне смаленим: як маніпулюють тютюнові виробники (подкаст). URL: <https://kunsht.com.ua/articles/16663> (дата звернення: 09.10.23).
9. Сіщук Л. Дрижаки беруть: чому нам буває холодно і що з цим робити (подкаст). URL: <https://kunsht.com.ua/drizhaki-berut-chomu-nam-buvaє-holodno-i-shho-z-cim-robiti/> (дата звернення: 19.09.23).
10. Яненко В. Homo naledi – вид, що перевернув еволюцію людини з ніг на голову. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/homo-naledi-vyd-shcho-pereverniv-evoliutsiiu-liudyny-z-nih-na-holovu-bloh-vadymanienka> (дата звернення: 09.10.23).

Куцевська О. С.,

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Гаврилова Г. Г.,

*магістрант кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

ШКОЛИ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Військова журналістика в Україні стала надзвичайно актуальною після подій, пов'язаних з анексією Криму росією в 2014 році та повномасштабною війною, що розв'язала ця ж країна 24 лютого 2022 року.

Сучасна військова журналістика в Україні має декілька особливостей та викликів, по-перше, військова журналістика в Україні має вагомe значення для інформування суспільства про події на передовій, роботу армії та громадянське суспільство. Журналісти виступають свідками подій, розкриваючи факти порушень прав людини та міжнародного права.

По-друге, небезпека для журналістів, – вони можуть стикатися з фізичним насиллям, арештами, іншими формами тиску та навіть, смертю. Захист журналістів і гарантія їх безпеки залишається актуальною проблемою.

По-третє, інформаційна війна. Російська дезінформація та пропаганда стали складною проблемою для військової журналістики в Україні. Медійники повинні бути дуже обачними і критичними щодо інформації, яку вони отримують, і анонсують суспільству.

По-четверте, залучення громадянського суспільства. Українські журналісти співпрацюють із громадськими організаціями та активістами, щоб зібрати і розповсюдити інформацію про конфлікт і його наслідки. Це допомагає збільшити свідомість і мобілізувати громадян на підтримку військових та ветеранів.

По-п'яте, розвиток технологій. Сучасні технології, такі як соціальні мережі та мобільні додатки, дозволяють журналістам швидко поширювати інформацію та зображення з передової. Найбільш розповсюдженими й швидкісними є Телеграм-канали. Це робить журналістику інтерактивною.

Військова журналістика грає важливу роль у сучасних українських реаліях, особливо з урахуванням складної геополітичної ситуації в Україні. Саме військова журналістика є необхідним джерелом інформації для країни, що перебуває в умовах війни. Адже висвітлення останньої з місця подій лягла в першу чергу на плечі журналістів у погонах. І саме вони є першоджерелом інформації про життя українського війська в умовах збройної агресії рф [1, с. 7].

До 2014 року про військових журналістів не говорили вголос, адже Україна не була воюючою країною. На думку деяких дослідників, «з 1991 року до 2014 року такого жанру вітчизняної журналістики як «військова» взагалі не існувало» [2, с. 8]. Це зрозуміло, адже за часи Незалежності, після 1991 року, коли суспільство налаштоване переважно нейтральне чи пацифістично, в нього немає особливої потреби у військовій журналістиці та у військовому дискурсі. Також висловлюється думка, що у такого суспільства «відсутня потреба у медіатизації історичної героїки збройних конфліктів» [2, с. 9], але з огляду на історію становлення української незалежності ми з цим не погоджуємось та вважаємо, що належним чином подана медіатизація героїчних особистостей сприятиме становлення нації.

Поняття «військова журналістика» з'явилося в українському медіапросторі відносно недавно, з початку введення бойових дій на Сході України. Натомість існувало поняття «військова преса» як засоби масової інформації, які розповідають про військо і переважно саме для війська, тобто для військовослужбовців.

На початку 90-х в Україні існували лише кілька друкованих видань у військових округах, а також кілька загальнонаціональних видань, як, наприклад, друковане видання «Народна Армія» (започатковане у 1943 р. як видання Київського військового округу). Згодом Міністерство оборони України започаткувало ще кілька друкованих видань – журнал «Військо України» (1992–2018), часопис «Флот України» (1992–2016) та часопис «Крила України» (існує з 1999 р.).

Оскільки Україна не мала збройних конфліктів, а брала участь лише у миротворчих операціях, то кореспонденти «Народної армії» висвітлювали діяльність українських миротворців, які входили до складу багатонаціональних сил у колишній Югославії та Косово. Також журналісти готували матеріали безпосередньо з місця подій у Лівані, Кувейті, Іраку, Сьєрра-Леоне, Лібєрії тощо.

Відповідно, в Україні не було вищого навчального закладу, який би готував саме військових кореспондентів. Лише із захопленням Криму та початком бойових дій на Сході України у 2014 році потреба у військових журналістів та питання їхньої підготовки повернулось на порядок денний. Становлення відбувалось повільно: Військовий

інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка був одним з перших вузів, який у 2015 році започаткував кафедру військової журналістики. Тож відтоді абітурієнти можуть вступити на бакалаврську програму «Військова журналістика та соціальні комунікації».

Інші вузи, такі як Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ), Львівський національний університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича тощо, ввели на факультетах журналістики освітній компонент «Військова журналістика». Щоправда, заявлені в програмах фахові компетенції є суто теоретичними і передбачають лише поверхове знайомство з таким напрямом, як військова журналістика.

Повільність у започаткуванні інституту військових журналістів відбувалась, на нашу думку, в першу чергу, через відсутність розуміння, як військові журналісти повинні працювати. Йдеться не лише про правила та умови їхньої роботи, але й про подачу певної інформації. Висвітлення воєнних подій є тяжким випробуванням для будь-якого медіа, журналістської організації або окремого журналіста. Мова йде не тільки про безпеку для здоров'я і життя репортера, але й про те, наскільки суспільство готове сприймати реальну інформацію з місць бойових дій. Також існує питання щодо об'єктивності подачі інформації, але у даній статті це не розглядатиметься і потребує подальшого детального аналізу.

Лише через кілька років Міністерство оборони України ухвалило рішення про створення спеціалізованої радіостанції. Так з'явилась державна військова радіостанція України «Армія FM», яка почала працювати 1 березня 2016 року. Вона веде мовлення в мережі Інтернет і через супутник, також поступово розширює мовлення у FM-діапазоні.

У зв'язку з відмовою від друкованих видань та діджиталізацією, у грудні 2018 року видання «Народної армія» припинило своє існування, а натомість було створено інформаційне агентство Міністерства оборони України – інтернет-ЗМІ «АрміяInform».

Доволі швидко АрміяInform створила мережу кореспондентських пунктів у всіх регіонах України.

Від початку широкомасштабного вторгнення росії мобільні групи агентства висвітлюють події в усіх районах бойових дій: Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької області тощо. Інформаційне агентство тісно співпрацює з прес-службами та службами зв'язків з громадськістю військових частин і підрозділів, з військовими організаціями тощо.

Крім цього, у березні 2023 року почало працювати спеціальне військове телебачення – «Армія ТБ». Також працює онлайн-радіостанція ДПСУ «Радіо Кордон».

Саме журналісти військових ЗМІ були першими, які почали професійно висвітлювати події на початку повномасштабної агресії росії проти України. Частина журналістів потрапила у бойові підрозділи на посади прес-офіцерів, деякі, на жаль, загинули.

Українсько-російська війна змусила школу військової журналістики в Україні піднятися на вищій щабель. Поняття «військова журналістика» з'явилась відносно недавно, немає єдиної думки щодо того, кого саме можна вважати військовими журналістами – лише людей у погонах або також і цивільних репортерів, які з ризиком для життя висвітлюють події безпосередньо на фронті. На даний час, після вже 600 днів повномасштабної війни, є низка прикладів чудової роботи саме цивільних репортерів, фотографів та відео-операторів, завдяки яким суспільство дізнається про події у зоні бойових дій.

На думку військового журналіста Тараса Греня: «не варто плутати військових і воєнних журналістів. Тобто журналісти, які працюють на війні, можуть бути фахівцями з висвітлення війни у будь-яких гарячих точках світу. Але вони не є військовими» [3].

Незалежно від того, кого саме слід відносити до військових журналістів, їхня наявність є для країни, яка перебуває у гострій фазі війни, вкрай важливою. Перед військовими кореспондентами стоять кілька важливих завдань:

- відобразити воюючих на фронті людей – бійців і командирів, показати їхню відвагу, ініціативу, кмітливість, готовність до подвигу, стійкість і самовідданість;
- підтримати бойовий дух, викликати гордість за свій народ і свою країну, нагадати про ті цінності, заради яких триває війна;
- відтворити у слові, фотографії, кінохроніці події війни для історії, для майбутніх поколінь.

Підсумовуючи, хочеться виділити кілька аспектів та функцій військової журналістики, які на нашу думку є найважливішими:

- надання громадськості, в т.ч. світовій спільноті, точної та об'єктивної інформації про події в зоні конфлікту, загрози для національної безпеки, а також про досягнення української армії;
- відстеження порушень прав людини в зоні конфлікту, включаючи випадки використання незаконних засобів бою, обстріли цивільної інфраструктури та житлових районів;
- підтримка морального духу військовослужбовців та громадян, які переживають військовий конфлікт, зокрема, через публікації про

героїзм та відвагу українських військових та їхні досягнення, що безпосередньо впливатиме на підняття національного патріотизму;

– підняття рівня довіри і авторитету до нашої армії, захист національного інформаційного поля від нападів агресора і від гібридної та інформаційної війни.

І хоча наступна цитата стосується часів визвольної боротьби ОУН, проте вона не перестала бути актуальною і нині: «Воююча Україна насамперед вимагає, щоб представники ЗМІ відповідально репрезентували свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом» [4, с. 285].

Загалом, військова журналістика в Україні має велике значення як для інформування громадськості, так і для встановлення демократичних стандартів та контролю над владою в умовах військового конфлікту та інформаційної війни.

Список використаних джерел:

1. Акопян К. А. Медіастика воєнного часу: військова журналістика в українсько-російській війні. Functioning of the ukrainian media during martial law in ukraine scientific monograph. Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 172 p. P. 5–18.

2. Військова журналістика. Український аспект / укл. : Копотун І. М., Коротатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 676 с.

3. Військовий журналіст Тарас Грень: «Мені подобається, що маю можливість долучитися до правдивої історії». URL: <https://lpnu.ua/news/viiskovyi-zhurnalyst-taras-hren-meni-podobaietsia-shcho-maiu-mozhlyvist-doluchytysia-do>

4. Кость Степан. Історія української військової преси : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 340 с.

Лепетюк І. Г.,
*кандидат філологічних наук,
доктор Університету Монпельє III (Франція)
доцент кафедри романської філології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ВІЙНИ МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ

Війна, що триває між росією і Україною, починаючи з 24 лютого 2022 року має великі відмінності від війн минулого століття в плані стратегії, використання важкого озброєння, новітніх технологій тощо. Однією важливою особливістю стало місце і роль пропаганди під час цієї війни. На думку багатьох політиків і аналітиків інформаційний фронт посів не просто значуще місце в боротьбі двох сторін, а, навіть, став рівноцінною складовою боротьби за перемогу.

Метою нашого дослідження є показати та систематизувати нові прийоми маніпуляції свідомістю для розвінчання цих механізмів і забезпечення інформаційної безпеки в українському суспільстві. Саме це визначає актуальність обраної нами тематики.

1. Одним з новітніх прийомів пропаганди є **дегуманізація**. Вона відіграє особливу роль саме в війні між росією і Україною, як, можливо, і в громадянських конфліктах в межах одного суспільства, як, наприклад у війні в Сирії, оскільки її метою є стерти колишні добрі стосунки, звести нанівець історичну єдність. Для того, щоб російським воїнам було "простіше" вбивати українців, враховуючи той факт, що в кожній країні проживають як родичі так і друзі, українці постають перед ними як націоналісти, нацисти, фашисти тощо. Відбувається певне **знеособлення**, яке починалося з приховування (своєрідного стирання обличчя) під балакливою чи пов'язкою і знайшло своє продовження у навішуванні ярликів і масок, що підмінюють суть понять. Так, якщо раніше у росіян були свої певні асоціації, прив'язані до минулого – подорож в Україну, теплий прийом, чудова кухня. То тепер війна іде не з українцями, а з бандерами, націоналістами і фашистами, яких звичайно легше вбивати, оскільки вбиваючи ворога – "служиш благу".

2. Другим прийомом є **використання наративів**, що служать розпалюванню ненависті і створюють підґрунтя для розв'язання війни з Україною. Так виправдовуванням війни довгий час служив наратив

про неминуче вторгнення України в росію, про існування нібито підготовлених планів і призначених дат. Для розпалювання ворожості весь час нагнітався наратив про ненависть українців до росії про їх бажання проїхатись танками по червоній площі. Все це підкріплювалось міфами про вступ України до НАТО і можливу участь натовських військ в конфлікті. Щоб завуалювати окупаційні цілі захоплення земель, війна представлялася, як протистояння Росії і НАТО, що відбувається на території України. Так, у публікації у Вокс Україна зазначається, що "виправдання агресії тісно пов'язане з наративом про те, що росія нібито хоче миру, а Захід – війни з Україною. Апологети Кремля намагаються переконати суспільство, що москва лише захищається від Заходу, який *«вже давно реалізовує змову проти росії»*. Але правда в тому, що немає жодних доказів, що НАТО чи Україна планували напасти на росію. Навпаки, кремль вирішив напасти на сусідню країну, яка не становила безпосередньої безпекової загрози для москви. Хоча імперіалістичній росії це важко зрозуміти, але Україна є незалежною суверенною державою, яка визначає свій зовнішньополітичний курс і обирає протистояти агресору. Допомога жертві агресії допустима за міжнародним правом, але вона не була б необхідною, якби кремль поважав міжнародно визнані кордони держав" [3].

Ще одним з експлуатованих наративів є вирішення проблеми на Донбасі, так зване "зупинення військового конфлікту", яке відбувається шляхом війни, що спричиняє збільшення в рази жертв і руйнувань. І не можна не згадати самий поширюваний наративи про "визволення" українських людей від загрози фашизму шляхом повного руйнування, стирання з лиця землі традиційно російськомовних регіонів, "спасіння" дітей, яких перед тим самі ж росіяни зробили сиротами. Наративи є суттєвим фактором в організації і структурі пропаганди. Тому цей феномен вимагає на сьогоднішній день ще більшої уваги дослідників. І, як зазначає Лещенко Г.В., "дослідники справедливо вказують на необхідність розбудови комплексного, системного підходу до вивчення структури наративного тексту – підходу, що враховує і формальні, і змістові аспекти наративної організації, підпорядкованої ключовому принципу одночасного «скріплення» (binding) і «розгортання» (unfolding) історії від рівня локальної когезії до рівня глобальної ієрархії [2, с. 206].

3. Третім невід'ємним елементом, на яких будуються ці наративи є **фейки**, які стали своєрідним трендом пропаганди XXI-го століття.

Перш за все використовуються фейки, які проводять дезінформацію щодо подій на фронті. Росіяни весь час перебільшують свої успіхи

і применшують втрати, створюючи таким чином позитивну картинку для "внутрішнього" споживача інформації і залякуючи українців.

Другим поширеним прийомом є використання **симулякрів**.

Як зазначає Олександр Зозуля, "в українському випадку маємо справу не просто з ворожою пропагандою, а з тим, що фахівці-інформаційники слушно характеризують як «війну смислів/сентів». Для ретрансляції цих смислів використовується вся множина інформаційних комунікацій. Основним структурним елементом у цій війні стають симулякри – образи того, чого не існує в реальності. Прикладами таких симулякрів є «фашисти в Києві», «звірства каральних батальйонів», «розіп'яті хлопчики», використання Україною заборонених озброєнь. Стратегічна мета експлуатації цих симулякрів – замінити об'єктивні уявлення цільових груп про характер конфлікту тими «інформаційними фантомами», які потрібні агресору" [1].

Відомо декілька прийомів вбросу фейкової інформації в медіа-простір. Це метод «гнилого оселедця», метод «перевернутої піраміди», метод «великої брехні», принцип «40 на 60», метод «абсолютної очевидності». Деякі з цих методів відпрацьовувались ще з часів гебельської пропаганди. Особливістю даного періоду є широке використання інтернет-ресурсу, соціальних мереж, участь блогерів та інфлюенсерів.

4. Ще одним важливим фактором пропаганди є **створення емоційної нестабільності**. Доведено, що на тлі емоціональних переживань простіше впливати на свідомість людей. Так росіяни весь час розігрують "ядерну карту", залякуючи населення загрозою третьої світової війни, вкидають інформацію про контрнаступ та майбутній захват Києва. Навіть серія ракетних ударів по енергетичній структурі України, що призвели до низки блекаутів зимою 22–23 років мали на меті створити паніку і дестабілізувати українське суспільство.

5. До методів пропаганди також відносяться прийоми з використанням **міфів, символів, стереотипів та семіотичні механізми**, які можуть бути підкріплені невербальними засобами.

Таким чином, можемо констатувати, що методи і прийоми проведення інформаційної війни розширюються і видозмінюються, підкріплюються новими технічними засобами, що вимагає подальшого ретельного їх дослідження.

Список використаних джерел:

1. Зозуля О. Фейк як інструмент інформаційної війни. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/feyk-yak-instrument-informaciynoi-viyini.html>

2. Лещенко Г. Стратегії аналізу структури наративу: лінгвокогнітивний аспект. URL: <https://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj/article/view/449/441>

3. Російська дезінформація у Словаччині у січні 2023 року: аналітична записка проєкту Kremlin Watchers Movement. URL: <https://voxukraine.org/rosijska-dezinformatsiya-u-slovachchyni-u-sichni-2023-roku-analitychna-zapyska-proyektu-kremlin-watchers-movement>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-10>

Літвінчук І. С.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри журналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАПРОСТІР У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ: РОЛЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТИКИ ТА МЕДІА

У сучасному світі медіапростір відіграє ключову роль у висвітленні та розповсюдженні інформації під час кризових ситуацій. Кризи можуть бути природними лихами, технологічними аваріями, політичними кризами, а також ситуаціями з глобальним впливом, такими як пандемія COVID-19. У цій доповіді розглядається роль та відповідальність журналістики та медіа в управлінні кризовими ситуаціями.

Медіапростір грає важливу роль у висвітленні кризових подій і має велике значення для суспільства та індивідів з наступних причин:

Інформаційна функція. Медіапростір є основним джерелом інформації для громадян під час кризових подій. Він забезпечує доступ до актуальної інформації про ситуацію, її розвиток, наслідки та рекомендації. Це допомагає громадянам бути свідомими про поточну ситуацію і приймати інформовані рішення.

Спільнота і взаємодія. Медіапростір об'єднує суспільні групи та індивідів, які можуть обговорювати події, висловлювати свої думки і обмінюватися досвідом через соціальні мережі, форуми та інші медіа-платформи. Це сприяє формуванню спільної свідомості та підтримці громадян під час кризових ситуацій.

Публічний тиск і контроль. Медіапростір може створювати публічний тиск на владу, вимагаючи прозорості, відповідальності і ефективних заходів для подолання кризи. Журналісти можуть

розслідувати події та виявляти можливі порушення прав громадян або корупційні схеми.

Психологічна підтримка. Медіапростір може надавати психологічну підтримку громадянам, які переживають стрес або тривожність під час кризових ситуацій. Він може надавати поради експертів та психологів, сприяючи збереженню психічного здоров'я.

Евакуація і допомога. Медіапростір може слугувати засобом організації евакуації та надання допомоги постраждалим. Інформація про безпеку, місця збору та засоби комунікації може бути вирішальними під час надзвичайних ситуацій.

Виховання громадян. Медіапростір може відігравати роль у вихованні громадян щодо правильної поведінки та підготовки до кризових ситуацій. Він може надавати рекомендації щодо збереження безпеки та дій у разі надзвичайної події.

Усі ці функції роблять медіапростір важливим інструментом управління кризовими ситуаціями та формування громадської свідомості під час кризових ситуацій. Правильна та об'єктивна інформація, яка надходить через медіапростір, може допомогти уникнути паніки, координувати дії громадян та владних структур, а також сприяти швидкому вирішенню кризових проблем.

Крім того, важливою роллю медіапростору є інформування громадськості про профілактичні заходи та можливість попередження кризових ситуацій. Наприклад, публічна кампанія про правила пожежної безпеки може допомогти запобігти пожежам. Таким чином, медіапростір може мати позитивний вплив на підготовку та реагування на кризові ситуації.

Проте важливо зазначити, що медіапростір також може бути джерелом дезінформації та маніпуляцій під час кризових ситуацій. Тому важливо мати критичне мислення та перевіряти інформацію, отриману через медіа, з різних джерел.

Загалом, медіапростір є невід'ємною частиною сучасного суспільства та грає ключову роль у висвітленні, реагуванні та управлінні кризовими подіями.

Медіа є основним засобом інформаційного обміну під час кризових ситуацій. Вони надають інформацію про стан справ, інструкції для громадян, аналізують причини і наслідки кризи. Медіа відіграють роль посередника між владою, рятувальними службами та громадськістю

Однак з великою роллю приходить і велика відповідальність. Медіа повинні дотримуватися етичних стандартів і надавати достовірну інформацію. Публікація недостовірних або панічних повідомлень може спричинити хаос і погіршити ситуацію в кризовій обстановці

Журналісти, що працюють у кризових ситуаціях, стикаються з численними викликами. Ось деякі важливі аспекти, які їм потрібно врахувати:

Безпека. Перш за все, журналісти мають дотримуватися заходів безпеки. Вони повинні бути обізнані з ризиками, пов'язаними з кризовою ситуацією, і дотримуватися всіх рекомендацій щодо захисту від небезпеки. Це може включати в себе використання захисного спорядження, дотримання відстані від небезпечних об'єктів і т. д.

Оперативність. Журналісти повинні оперативно отримувати та перевіряти інформацію, щоб надати актуальну та достовірну інформацію громадськості. Це може вимагати швидкого збору інформації на місці події, спілкування з очевидцями та представниками влади.

Етика. Під час кризових ситуацій важливо дотримуватися етичних стандартів журналістики. Журналісти повинні поводитися відповідально і обережно при висвітленні трагічних подій і не використовувати чутливі матеріали без належної обробки.

Психологічна підготовка. Робота в кризових ситуаціях може бути дуже стресовою. Журналісти повинні мати психологічну підготовку та знати, як керувати стресом та травмами під час висвітлення подій.

Співпраця. Журналісти часто працюють поруч з рятувальниками і іншими службами під час кризових ситуацій. Співпраця та здатність до комунікації є ключовими навичками в цих умовах.

Підтримка. Важливою є підтримка журналістів під час та після висвітлення кризових подій. Вони можуть потребувати допомоги у вирішенні психологічних та емоційних труднощів, які виникають у зв'язку з роботою в таких ситуаціях.

Висвітлення кризових ситуацій є важливою функцією журналістики, але це також вимагає від журналістів високої відповідальності і професіоналізму, а також готовності до роботи в умовах стресу та небезпеки.

Медіа мають важливу роль у суспільстві, особливо під час кризових ситуацій. Вони повинні виконувати свої функції відповідально та професійно, дбаючи про якість та достовірність інформації, а також про безпеку своїх журналістів та громадян. Дане дослідження підкреслює важливу роль медіа в кризових ситуаціях і визначає відповідальність журналістики та медіа перед громадськістю і суспільством у цих складних умовах.

Список використаних джерел:

1. Варганова О. Державне регулювання медіа-простору: світовий досвід для України (на прикладі аудіовізуальних засобів масової комунікації) // <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Marrch/07.htm>
2. Антикризові комунікації для громадських організацій. *Піранья. Закритий клуб піарників* : веб-сайт. URL: <http://piranhaclub.net/crisis/> (дата звернення: 18.08.2020).
3. Вісім правил кризових комунікацій – поради для місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12353> (дата звернення: 28.02.2023).
4. Доктрина стратегічних комунікацій. URL: <https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/vkr-11-0101.01-doktryna-strategichnyh-komunikacij-ngu.pdf.pdf> (дата звернення: 28.02.2023).
5. Зрада/перемога – антикризові комунікації. Practicum : веб-сайт. URL: http://practicum.space/antykryzovi_komunikatsiyi (дата звернення: 18.08.2020).
6. Кризові комунікації в часи пандемії: ресурси, інструменти та інсайти. *Громадський простір* : веб-сайт. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=kryzovikomunikatsiji-v-chasy-pandemiji-resursy-instrumenty-ta-insajty> (дата звернення: 21.08.2020).
7. Мудрак Л. Комунікація і криза. Як громадам протистояти викликам і успішно діяти в період кризи. Київ : 2020.
8. Практичний посібник для працівників комунікаційних структур в органах влади. *Інститут масової інформації* : веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/advices/praktichniy-posibnik-dlya-pratsivnikov-komunikatsiynihstruktur-v-organah-vladi-chastina-2-i2363> (дата звернення: 18.08.2020).
9. Як організувати ефективні кризові комунікації? URL: http://practicum.space/crisis_communications (дата звернення: 28.02.2023).

Стасюк А. М.,

магістрант кафедри журналістики

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Науковий керівник: Семенець О. О.,

доктор філологічних наук,

професор кафедри журналістики

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ДИНАМІКА РЕЙТИНГІВ ТЕЛЕМАРАФОНУ «ЄДИНІ НОВИНИ» З ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

Повномасштабне вторгнення РФ до України суттєво вплинуло на кожного українця. Запровадження воєнного стану, загальна мобілізація, обстріли будинків крилатими, балістичними ракетами, дронами-камікадзе, відключення світла також змінило і звичну роботу для медійників. В таких умовах державі потрібна була єдина платформа для доступного й оперативного інформування населення, якою було б зручно та вчасно доносити повідомлення до населення. Такою платформою став телемарафон «Єдині новини», який нині функціонує на базі 6 телеканалів: «Рада», «Ми – Україна», «Суспільне», «СТБ»/«ICTV», «1+1» та «Інтер» [4].

Дане дослідження зумовлене увагою до зміни рейтингів телемарафону «Єдині новини». Так, в перші місяці повномасштабного вторгнення, згідно з опитуванням Київського міжнародного інституту соціології на замовлення «Громадянської мережі ОПОРА», яке було проведене у травні, а опубліковане у липні 2022 року, рейтинг перегляду телебачення (яке нині фактично монополізував телемарафон «Єдині новини») становив 66,7% [5]. В аналогічному опитуванні, яке проводилось у травні-червні 2023 року, рейтинг знизився до 62,5% [8].

Падіння рейтингів підтверджують й інші опитування. Для прикладу, серпневе дослідження Українського інституту майбутнього публікує такі дані: 13% людей регулярно дивляться телемарафон «Єдині новини», 37% переглядають його час від часу. Інша частина, а саме 50%, взагалі відмовились від його перегляду [2]. Колишній міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко оцінював рейтинг телемарафону в 13–15% [11].

Актуальність дослідження цієї теми зумовлена змінами мовлення в українському медіапросторі після повномасштабного вторгнення РФ та явищем об'єднаних новин, які контролюються державою, через Міністерство культури та інформаційної політики в умовах збройної

агресії РФ. Так, за словами колишнього міністра культури та інформаційної політики Олександра Ткаченка, телемарафон «Єдині новини» виконує функції «верифікації того, що насправді відбувається». Населення дивиться його, щоб перевірити достовірність новин у Telegram [3].

Дане дослідження покликане проаналізувати ефіри національного телемарафону «Єдині новини» та порівняти контент на початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації та простежити зміни, які відбулися із часом.

Перший запуск національного марафону стався 16 лютого 2022 року, під назвою «Телемарафон єднання #Уаразом» [7]. Тоді, за даними видання THE SUN, які посилались на американську розвідку, Росія планувала напасти на Україну [1]. Проте дата нападу РФ виявилась хибною. До спільної трансляції тоді приєднався 31 телеканал, а саме: СТБ, «1+1», «Рада», «Інтер», ICTV, УНІАН, «Україна», «Україна 24», НТН, «UA: Перший», «UA: Культура», всі регіональні філії Суспільного, «Дом», «24 канал», «Прямий», «5 канал», «Еспресо», «4 канал», «Київ», «Правда тут Київ», «Правда Тут Львів», «Перший західний», ІНТБ; «Типовий Київ», «Конкурент TV», «Рівне 1», ITV, «Донбас онлайн», АТР, та інші. Транслювався ж телемарафон єднання з парламентської студії телеканалу «Рада» [7].

На другий день після вторгнення, 26 лютого, з'явився телемарафон «Єдині новини». Тоді він вів мовлення на базі того ж телеканалу «Рада», а до нього приєдналися «1+1», «Інтер» ICTV та «Україна» [6]. Пізніше, 2 березня, Суспільне також доєдналось до виробництва телемарафону [10]. Нині телемарафон поділяють 6 телеканалів. Добові ефіри діляться на 6-годинні блоки, а кожна медіагрупа має визначенні слоти в певні дні тижня.

З часом в ефірі телеканал «Україна» замінили на «Ми – Україна», адже Рінат Ахметов, власник холдингу «Медіа Група Україна», припинив його діяльність та фінансування.

Отже, як зазначено вище, показники рейтингів ефіру змінились. Згідно з опитуванням «ОПОРИ», найбільше відмовились від телебачення люди віком від 18 до 39 років, а саме 11% [8].

Від телебачення відмовляються різні верстви населення: як у містах, так і в селах, як чоловіки, так і жінки. Це ж стосується й вікових категорій. Так, люди віком 18–39, 50–59 та більше 70 років також стали менше дивитись телебачення [8]. Тобто ми можемо зробити висновок, що проблема може бути у самому телемарафоні, адже спад його популярності ми спостерігаємо у різних верств населення.

Так, згідно із рейтинговими даними, з 2022 року по 2023 рік збільшилась аудиторія у соцмереж (Viber, Telegram, YouTube, TikTok,

Facebook, Twitter, Instagram тощо) з 76,6% до 77,9%. У віковому співвідношенні у всіх категорій, крім людей віком 30–39 років, збільшився відсоток отримання інформації від соціальних мереж [8].

Це спричиняє нові ризики та виклики для держави, адже інформацію в соцмережах важче відслідковувати, що важливо під час гібридної агресії Російської Федерації проти України. Також самим людям потрібно бути медіаграмотними задля того, щоб не підписуватись на сумнівні телеграм-канали, які публікують недостовірні новини та інформацію. Адже й досі телеграм-канали, які, за даними СБУ, контролюються Росією (Легитимний, ЗеРада та інші) продовжують свою діяльність та їх легко знайти в соцмережі [9].

Окрім цього, людям можуть надходити фейкові повідомлення, посилання та інше. Це, у свою чергу, створює небезпеку хибного сприйняття інформації, поширення фейків та дезінформації, яку може використовувати Російська Федерація.

Причиною такої втрати аудиторії телемарафону «Єдині новини» може бути його фактична монополія на телеринку. Тобто людина не може обрати цікавий для себе контент та йде за цим у соціальні мережі, які публікують різноманітну інформацію.

Список використаних джерел:

1. Parker. N, Starkey J. HIGH ALERT Russia set to invade Ukraine at any time with massive missile blitz and 200,000 troops, US intelligence claims. *THE SUN*. 14 лютого 2022. URL: <https://www.thesun.co.uk/news/17655287/russia-set-invade-ukraine/>

2. Звіт за результатами онлайн-дослідження щодо актуальних питань сьогодення. *Український інститут майбутнього*. 29 серпня 2023. URL: <https://news.uifuture.org/zvit-za-rezultatami-onlayn-doslidzhe/>

3. Культура під час війни є частиною політики, – Олександр Ткаченко. *Телеканал Рада*. 9 квітня 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TasqH78WxJg>

4. Куляс І. Підсумки моніторингу телемарафону «Єдині новини» за липень – вересень 2023 року. Перша частина. *Детектор медіа*. 28 вересня 2023. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/217396/2023-09-28-pidsumky-monitoryngu-telemarafonu-iedyni-povnyu-za-lypen-veresen-2023-roku-persha-chastyna/>

5. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. *Опора*. 01 червня 2022. URL: https://www.oporaua.org/polit_ad/mediaspzhivannia-ukrayintsiv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opitivannia-opori-24068

6. МКІП. Міністерство культури та інформаційної політики. 25 лютого 2022 року. URL: <https://t.me/mkipu/987>

7. На телеканалах і радіо України транслиували телемарафон єднання #UАразом. *Детектор медіа*. 16 лютого 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/196529/2022-02-16-na-telekanalakh-i-radio-ukrainy-translyuvaly-telemarafon-iednannya-uazazom/>

8. Нокаут телебаченню: як соціальні мережі утримують першість в постачанні новин українцям. *Опора*. 16 серпня 2023. URL: https://opora.ua.org/polit_ad/nokaut-telebachennyu-yak-social-ni-merezhi-utrimuyut-pershist-v-postachanni-novin-ukrayincyam-24852

9. Спільна заява з приводу захисту інформаційного простору України від російських ворожих телеграм-каналів. *Служба безпеки України*. 15 липня 2022. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/spilna-zaiava-z-pryvodu-zakhystu-informatsiinoho-prostoru-ukrainy-vid-rosiiskykh-vorozhykh-telehramkanaliv>

10. Суспільне долучилось до телемарафону «Єдині новини». *Детектор медіа*. 2 березня 2022. URL: <https://stv.detector.media/suspilna-korporatsiya/read/7200/2022-03-02-suspilne-doluchylos-do-telemarafonu-iedyni-novyny/>

11. Шаправський І., Леліч М. Олександр Ткаченко: В "хороших росіян" не вірю, але є корисні, які засуджують Путіна. *РБК – Україна*. 22 березня 2023. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/oleksandr-tkachenko-budu-pershoyu-shchaslivoyu-1679417234.html?fbclid=IwAR2LnOtNofTirKX1KVt0ET-hwS2cXSjK07NpbehN9i1rc1k0qh9WeQRW_I0

Чепурко А. С.,

студентка кафедри журналістики

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Науковий керівник: Семенець О. О.,

доктор філологічних наук,

професор кафедри журналістики

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

РОЛЬ РЕСУРСУ TEXTY.ORG.UA В БОРОТЬБИ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ ТА ІМПЕРІАЛІСТИЧНИМИ НАСТРОЯМИ АГРЕСОРА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Війна – це не лише трагічні випробування для народу, а й простір для розвитку. У кризові часи люди шукають надихаючі та мотивуючі приклади для наслідування: активістів, героїв, політиків тощо. Сильні сторони кожної особистості складають сильну націю та будують сильну країну. Підкріплюють цей процес і представники четвертої влади – журналісти, без праці яких складно уявити становлення та розвиток могутньої демократичної держави. Працівники медіа так само потребують прикладів для наслідування у власній професійній діяльності, чим і зумовлена актуальність даного дослідження.

Сьогодні Україна може пишатися низкою державних та незалежних інформаційних компаній, серед яких: Суспільне, Укрінформ, Радіо Свобода, Громадське тощо. Супервайзерами цих «велетнів» української журналістики виступають медіакритичні ресурси, як-от: Детектор медіа, Медіакритика, Інститут масової інформації. Унікальним (і тому – цікавим для дослідження) видається незалежне видання Texty.org.ua, як приклад вдалої інтеграції сучасних інформаційних технологій (журналістика даних, машинне навчання) у форматі «повільних медіа» (slow media).

На сайті Texty.org.ua читача зустрічає рубрика «Хід війни», в якій із посиланнями на надійні джерела викладено відомості про ключові події боротьби українського народу проти агресора. Кожен матеріал зручно маркований добіркою ключових слів: імен спікерів та учасників, назв населених пунктів, процесів та понять, про які йде мова. Таким чином відбувається інформування аудиторії про важливі віхи сучасної історії. Тексти видання представлені здебільшого якісною аналітикою, і не просто надають відомості, а ще й висвітлюють причинно-наслідкові зв'язки між подіями, містять їх експертну оцінку

та елемент прогнозування майбутнього на основі фактів. Такий глибокий підхід до викладу інформації робить ресурс Texty.org.ua важливим інструментом відображення правдивих картин об'єктивної реальності, що не допускає множини трактувань та не залишає місця для маніпуляцій фактами.

Не можна оминати увагою й рубрику «Дезінформація», що містить регулярно оновлювану добірку моніторингів російських, світових та українських ЗМІ на предмет виявлення та спростування тез російської пропаганди. Матеріали цієї рубрики – класичний приклад журналістики даних, яка є основою діяльності ресурсу Texty.org.ua. З допомогою багатоканальної моніторинг-платформи SemanticForce видання в автоматичному режимі аналізує масиви інформації (до 1000 новинних сайтів) за певний період на предмет наявності та кількості деструктивних тез роспропаганди. Дані досліджень представляються читачеві у вигляді лаконічної інфографіки, яка супроводжується поглибленим аналізом від автора матеріалу. Таким чином, дії агресора в медійному полі набувають чіткого статистично обчислюваного образу, що породжує невичерпні можливості для цивільних громадян впізнавати та оминати ворожі меседжі в медіапросторі, а для журналістів – досліджувати явища російської пропаганди та розвінчувати їх.

Журналістика даних породжує численні інтерактивні проекти Texty.org.ua: дашборди, мапи, інфографіку, добірки, зображення та багато іншого. Читач може взаємодіяти з цими об'єктами для глибшого розуміння процесів та явищ. Так, наприклад, масштабний інтерактивний дашборд «Деза війни» [1] відслідковує динаміку тем дезінформації в російських ЗМІ від 24 лютого 2022. Об'єкт надає змогу вручну виставити період та подивитись, які теми превалювали в інфопросторі агресора в цей час. Методологія отримання цих даних поєднує технологію автоматичного моделювання тем (BERTopic) та ручного редагування текстів.

Журналістика даних підносить нас над журналістикою ідеї і спонукає судити за діями, а не за словами. Цифри, графіки та інтерактивні об'єкти, створені на основі числових даних, допомагають аудиторії відкинути емоції та дивитись на події прагматично, раціоналізуючи висновки про сутність агресора, його деструктивні імперіалістичні мотиви. Такий «холодний» підхід забезпечує українську націю беззаперечними аргументами у відстоюванні власної незалежності на світовій арені.

Отже, редакція з «українським поглядом на світ» [2] повністю віддається боротьбі за ідею незалежної України у вітчизняному та зарубіжному медіаполі. Англійськомовна версія сайту допомагає поширювати важливі меседжі на світову аудиторію. В епоху гібридних

війн, коли інформація стає повноцінною зброєю в медійному вимірі, видання, подібні до Texty.org.ua, стають на захисті геополітичних кордонів незалежної України так само, як HIMARS та ATACMS. Вони виборюють не лише фізичну цілісність нашої держави, але й ідею вільної демократичної України в колективній свідомості людства. Тому незалежне видання Texty.org.ua може вважатися вдалим прикладом для наслідування українськими та зарубіжними журналістами в боротьбі з імперіалістичними настроями агресора під час російсько-української війни.

Список використаних джерел:

1. Деца війни. Динаміка тем російської дезінформації: про що пишуть російські ЗМІ. *Texty.org.ua* : веб-сайт. URL: <https://topic-radar.texty.org.ua/#/?from=2022-02-24&to=2023-06-25> (дата звернення: 15.10.2023).

2. Про нас. *Texty.org.ua* : веб-сайт. URL: <https://texty.org.ua/p/about/> (дата звернення: 15.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-13>

Шкворченко Н. М.,

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романо-германської філології та методики
викладання іноземних мов
Міжнародного гуманітарного університету*

ПОЛІТИЧНА ТОКСИЧНІСТЬ У НЕВЕРБАЛЬНІЙ ТА ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІЙ ПЛОЩИНАХ

Всі аспекти сучасного політичного дискурсу активно візуалізуються за допомогою медійних технологій, які останнім часом виокремлюються у самостіну соціальну галузь – візуальна політика [2; 4]. Важливі політичні події супроводжуються різноманітними медіа-інтерпретаціями на телебаченні та трансляціях в Інтернеті, публічні політичні фігури формують свій власний візуальний імідж з використанням технологій брендингу у соціальних мережах, провокативні висловлення публічного політика можуть бути трансформовані в плакат або карикатуру. Таким чином, візуальна політика має на увазі цілеспрямовану діяльність по конструюванню бажаного іміджу, формуванню стійких візуальних політичних комунікацій [3] і може

розглядатися як діяльність національної держави або локальних акторів – партій, місцевої влади, великих корпорацій, громадських організацій та ін.

Необхідно враховувати той факт, що усне мовлення, яке за останніми дослідженнями еволюціонує з мануальних жестів, поступово поєднуючи рухові акти з голосовими елементами, є найбільш поширеним способом соціально-медійного спілкування, яке включає обмін поняттями, намірами і почуттями, а також реакцією на те, що інші відчують/говорять. Аналіз взаємозв'язку дії, жестів та мовлення є актуальним у дослідженні механізмів творення політичного іміджу, оскільки вони можуть бути самостійними ідеологічно забарвленими меседжами, які сприймаються адресатом без будь-якого когнітивного посередництва: вираз обличчя токсичного політика, який відчуває до опонента, наприклад, огиду, буде негайно зрозумілим їм (адресатом), тому що він викликає таке ж уявлення в центральній частці головного мозку людини, яка розмовляє з ним [5].

Максимально ефективними і водночас поляризуючими в електоральній боротьбі є передвиборчі інтернет-роліки, оскільки вплив неформального і позбавленого журналістського супроводу ролика, поширеного у соціальних мережах, є більш сильним, ніж ефект від телевізійної трансляції пафосних виступів на партійних з'їздах [1]. Політичні рекламні плакати та відео-роліки є традиційними для постіндустріального суспільства джерелами отримання візуальної інформації, які містять певний обсяг політично значущих висловлень, суджень, які супроводжуються паравербальними засобами (жести, поза, міміка, проксемика) і мають більш виражений патогенний ефект, якщо агітація містить імпліцитні образи, погрози, маніпуляцію.

Дискурсивна токсичність підкреслює механізми, за допомогою яких мовленнєві дії та дискурсивні практики публічних політиків можуть завдати шкоди не лише через образи, епітети чи зневажливі слова, але й без них. Токсичний ефект такого публічного виступу може відрізнятись залежно від статусу, популярності в ЗМІ та партійної приналежності (влада/опозиція) кожного окремого політика. Токсичним вважається надзвичайно різка, зловмисна поведінка, яка семіотизіціяється в неприємних особистих нападках і уїдливих зауваженнях партнеру по комунікації, як правило, опонентів, і яка заподіє йому психологічної шкоди.

В усному політичному дискурсі мовні одиниці, що пов'язані із комунікативними механізмами персуазії, слугують для вираження відкритих закликів та прихованих меседжей політиків у передвиборчій боротьбі, супроводжуються, як правило, *паравербальними* засобами, до яких належать просодичні (гучність, темп, паузація, мелодика, тембр,

ритм, фразовий наголос) й кінесичні (рухи рук, голови, тіла, міміка, проксеміка) засоби, що привносять в усне мовлення додаткове значення й відбивають емоційний стан політика-мовця.

Професійні політики можуть модулювати значення та ефекти своїх висловлень, змінюючи розташування наголосу чи пауз, а також вибираючи мелодію для своїх речень, що в сукупності створює комплексне інформаційне повідомлення. При цьому паравербальні елементи передають інформацію про емоційний стан політиків, їхнє особисте залучення до розмови, а також напругу або розслаблення мовців під час дебатування. У поєднанні з мімікою просодичні елементи мовлення сигналізують про те, чи є це висловлення політика жартом, іронією або уїдлигим докором, зокрема через зміну темпу мовлення та паузи, зміну мелодичного контуру емпізановану силу вимови слів та окремих складів, загальне темброве забарвлення голосу.

Поряд із просодичними засобами жестове оформлення висловлення, зокрема токсичного, є функційно детермінованим, а взаємозв'язок жесту та мовлення є подвійним: з одного боку, жести супроводжують мовлення, з іншого боку, вони виконують комунікативну функцію і є комунікативно значущими. Існує три основні класи жестів: 1) жести, що мають незалежне лексичне значення, здатні передати значення поза словесним контекстом, 2) жести, що *супроводжують* певну промову або інші фрагменти спілкування й разом з мовою виражають думки, почуття й наміри мовця (англ. *co-speech gestures*), жести, що контролюють комунікативний процес, тобто моменти встановлення, підтримки та припинення спілкування. Саме другий тип жестів обрано як одиницю аналізу паравербального оформлення токсичного комплексного висловлення. Поряд із жестами токсичність іміджу політика посилюється фізіогномічними засобами обличчя, окулесики та проксеміки мовця, що *показують* критику й заміщують її вербальні експлікати. Остання група відноситься до *конклюдентних* засобів вираження токсичності, коли мовець замість слів (усно) або письмових повідомлень виражає зневагу та презирство до співрозмовника своєю поведінкою.

У деяких випадках конклюдентною дією може стати *мовчання*, що в юридичному сенсі є бездіяльністю, але з огляду на засоби зворотного зв'язку адресат може сприйняти мовчання як *приниження* або *зневагу*. Так, аналіз американських та українських дебатних виступів президента та *комунікативного мовчання* показав, що мовчання завжди використовувалося як ефективна політична риторична стратегія. Дебати політичних діячів, як відомо, прагматично орієнтовані на громадську думку. Як невербальне семіотичне явище, мовчання пояснює людську поведінку, наповнюючи мовлення певним

емоційним підтекстом. У використанні пауз відображаються не тільки індивідуальні особливості оратора, а також міжкультурні відмінності, створюючи ефект тиші.

Вираз обличчя становить особливий інтерес у галузі вивчення емоцій, наприклад, коли і як люди можуть ідентифікувати вирази обличчя, пов'язані з певними емоційними станами, звертаючи увагу на параметри виразу обличчя, включаючи напрямок погляду, рух голови, дотик обличчя, губи, положення очей і так далі. У НСІ вираз обличчя є ключовим аспектом дизайну аватарів і віртуальних агентів.

Крім біологічних впливів, важливо визнати роль виховання та середовища у створенні та розшифровці виразу обличчя, хоча вираз обличчя може бути менш специфічним для культури, ніж деякі жести руками. Також важливо пам'ятати, що ми рідко «читасмо» людські емоції окремо від інших контекстуальних особливостей. Ізольована міміка може бути досить розпливчастою. Наприклад, посмішка може сигналізувати про будь-яку з наступних функцій/емоцій: задоволення, гумор, глузування, дружелюбність, сумніви, прийняття, рівність, перевагу, підпорядкування тощо.

У політичній комунікації вираз обличчя та рухи голови відіграють важливу роль в управлінні взаємодією за допомогою різноманітних жестів обличчя, схожих на жести рук. Вони синхронізовані з його промовою та можуть використовуватися як ілюстрації для підсилення ритмічної організації мови або для підкреслення змісту політичних закликів та аргументів [6].

Паравербальні елементи передають інформацію про емоційний стан політиків, їхню особисту участь у розмові та напруженість або розслабленість ораторів під час дебатів. Жести руками тісно пов'язані з промовою, соціальним сприйняттям і процесами переконання і мають велике значення в переконливій промові (англ. *persuasive speech*).

Також важливим у візуальному іміджі політика, особливо жінки-політика відіграє положення та форма губ. Так, губи, стиснуті одна до одної, утворюючи тонку щільну лінію, вказують на незгоду, протидію або відмову людини. Коли хтось стискає губи в дружній дискусії, інший може очікувати критики або несхвалення [7].

Таким чином, політична токсичність у невербальній та екстра-лінгвальній площинах пов'язана із токсичним іміджем політика – емоційно забарвленим образом політика у медіа, який характеризується високим ступенем агресивної вербальної та/або невербальної поведінки, завдає моральної шкоди або дискримінує опонента за расою, національністю або гендером, в наслідок чого імідж такого політика сприймають і потім визначають як токсичного.

Список використаних джерел:

1. Coleman P. T. *The Way Out: How to Overcome Toxic Polarization*. Columbia University Press, 2021. 296 p.
2. Dorrian M. *Writing on the image: architecture, the city and the politics of representation*. I. B. Tauris, 2019. 288 p.
3. Shkvorchenko N., Cherniaieva I., Petlyuchenko N. Linguistic approaches and modern communication technologies in political discourses in Europe and the USA (contrastive aspect). *Cuestiones Políticas*, 39(70), 2021. Pp. 821–837. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.49>
4. Steffan D. Visual politics: investigating the visual communication strategies of political parties and candidates from a longitudinal and comparative perspective. *Nomos*, 2021. 115 p.
5. Wicker B., Keysers C., Plailly J., Royet J. P., Gallese V., Rizzolatti G. Both of us disgusted in my insula: the common neural basis of seeing and feeling disgust. *Neuron*, 40(3), 2003. Pp. 655–664. [https://doi.org/10.1016/S0896-6273\(03\)00679-2](https://doi.org/10.1016/S0896-6273(03)00679-2)
6. Glossary of multimodal terms. National Centre of Research Methods. <https://multimodalityglossary.wordpress.com/facial-expression/>
7. The Ifioque.com Project. Social Skills. Communication Skills. https://ifioque.com/nonverbalcommunication/nonvocal_signals_of_the_lips

ПАНЕЛЬ 2. ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-14>

Величковська Ю. Ф.,
*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри слов'янської
та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ОБРАЗ ЖІНКИ-ЗАХИСНИЦІ У ТВОРІ «ГРАЖИНА» АДАМА МІЦКЕВИЧА ТА КНИЗІ «ЖІНКА ВІЙНИ» АННИ ШИЛИ

Образ жінки-воїна, або жінки-захисниці є архетипним образом, який зафіксований у культурній спадщині народів світу. Розпочинаючи від часів античності, давньогрецька міфологія створює образ амазонок – доньок бога війни Ареса та німфи Гармонії, які, не терплячи в своєму оточенні чоловіків, утворили самостійну державу на чолі з могутньою царицею. Найдавніша згадка про цих жінок у грецькій літературі наявна в «Іліаді» Гомера, записаній ще у VIII столітті до нашої ери. Історики античних часів (Геродот, Діодор Сицилійський, Лісій, Плутарх) зауважують, що амазонки відзначили себе войовничим і варварським племенем вершниць, яке неодноразово здобувало перемогу над супротивниками [2].

За повідомленням автора «Повісті минулих літ» (XII ст.) амазонки мешкали у Малій Азії, біля Понтійського моря (Чорного моря), та на пониззі р. Дону, що біля берегів Азовського моря. Ці жінки, за зауваженням Нестора Літописця, відзначалися волелюбністю, силою та незалежністю: *«Амазонки ж мужа не мають, яко скот безсловесний, а один раз на рік, під весняні дні, ідуть вони із землі своєї і злягаються з навколишніми мужами, вважаючи цей час за якийсь для них торжество і велике празникування»* [3].

На тривалий час образ жінки-воїна зникає зі сторінок літературних текстів. Згідно із середньовічною літературною традицією, дівачка після втрати незайманості втрачала й свою силу та незалежність, перетворюючись на звичайну жінку, берегиню сімейного вогнища. Проте з розвитком національних ідей у суспільстві,

активізацією національно-визвольних рухів, образ амазонки з давньогрецьких міфів поступово відроджується в національних літературах.

Адам Міцкевич, родоначальник нової польської літератури, в епічній поемі «Гражина» одним із перших звернувся до міфологічного образу жінки-воїна, що набуває статусу архетипічності та продукує собою специфічне національне явище. Головна героїня твору, княгиня Гражина, всупереч своєму чоловікові мужньо виступає в бій проти загарбників рідної землі – німецьких хрестоносців. Невичерпне бажання порятунку свого народу та Батьківщини перетворює княгиню на відважного воїна: *«Рубає ліс, розмахує руками. / Там невідомий рицар, всім на жах, / Рубає німців, прокладає шлях»* [1, с. 23]. Боротьба за порятунок свого народу стає справою життя головної героїні.

Розкриваючи перед читачем образ Гражини, Адам Міцкевич вдається до наслідування античного образу амазонок, які віддавали перевагу чоловічим справам над жіночими: *«Така ж обличчям і струнка з постави. / І серцем теж – мов чоловік вона. / Шитво та голку, звичні ці забави, / Гражина зневажала: чарівна, / Вона так легко на коня сідала, / Ведмеже хутро скинувши з плеча, / Разом з стрільцями по лісах літаха, / Стискаючи в руках свого меча»* [1, с. 18]. Незалежність та сила характеру, що притаманні були давньогрецьким жінкам-воїнам, Міцкевич вдало розкриває в образі Гражини: *«Вона труди її розваги теж любила, / Безмежну радість і глибокий сум, / Не тільки ложе і любов ділила, А її владу князя та гіркоту дум. / Війна і суд, і збори та наради, / Залежать часто від її поради»* [1, с. 18]. Проте варто зауважити, що образ головної героїні увібрав у себе мудрість княгинь часів Київської Русі. Образ Гражини варто ототожнювати з історичними образами доньок Ярослава Мудрого, які були кмітливими порадницями своїх чоловіків – королів сусідніх держав.

Започаткований у слов'янських літературах Адамом Міцкевичем образ жінки-захисниці, варто ототожнювати з образами жінок, що постають у сучасній українській літературі, сформованої під впливом війни росії з Україною. Книга «Жінка війни» Анни Шили вміщує ряд оповідань про долю жінок різних професій під час воєнних дій на Сході України. Образи жінок парамедиків, волонтерів, журналістів, військовослужбовців формують цілісний символічний образ жінки-українки, яка бореться за волю власного народу, жертвуючи власним життям. Подібно до образу головної героїні твору А. Міцкевича «Гражина», героїні оповідань Анни Шили усвідомлюють небезпеку для свого життя, проте добровільно погоджуються бути присутніми в моменти запеклих воєнних дій: *«Їхали в броньованій великій машині, тож жінки не бачили все те страхіття довкола. Шахта «Бутівка» –*

пекло Донбасу. На позиціях «Бутівки» до цього часу спекотно... Залишки понівечених металевих конструкції, наче страшені монстри, розкидані по всій території, здається, стогнуть страшим скреготом. Страхітлива порожнеча. Усе тут нагадує апокаліпсис...» [с. 68]; «Свій перший справжній бій Яна пережила біля села Карлівка Донецької області. Коротка битва. Перші поранені. Перші загиблі. Добровольці не розуміли, що відбувалося навколо. Йшла справжня війна, про яку всі знали лише з книжок і художніх фільмів» [4, с. 98].

Аміна, яка увібрала в себе чеченську та польську кров, постає перед читачами образом жінки-амазонки, яка добровільно вийшла на поле кривавого бою борцем за вільні від російської колонізаційної політики Чечню та Україну: «... випала честь боротися з тим же ворогом, який окупував і Чечню, але вже в Україні» [4, с. 125]. Подібно до Гражини Аміна жертвує власною сім'єю та своїм коханням задля порятунку свого народу. Проте, на відміну від образу героїні твору Адама Міцкевича, чеченської крові красуня отримала підтримку свого чоловіка, виступивши одностайно в боротьбі проти ворога: «Підтримав рішення Аміни і її чоловік, який при першій же можливості приєднався до дружини» [4, с. 125]. Адам, чоловік Аміни, перебуваючи поряд з дружиною відчуває силу і впевненість у своїх силах у боротьбі проти колонізаторів: «Вірність і відданість Аміни роблять Адама непереможним і невразливим» [4, с. 125]. Образ героїні набуває чітких ознак архітепичності. Адже, розпочинаючи від часів Київської Русі, жінка стає опорою і підтримкою чоловіка. В епоху Гетьманщини, не зважаючи на те, що жінкам не дозволялося перебувати на Запорізькій Січі, все ж їм вдавалося готувати стратегічні запаси для козаків. У часи Першої та Другої світових воєн українська жінка була не тільки підтримкою чоловіка, але й виявила якості жінки-воїна.

Російсько-українська війна ХХІ століття не дозволила українкам стояти осторонь від кривавих подій сьогодення. Споглядаючи на те, як чоловіки віддають своє життя за Батьківщину, рідну землю, свої сім'ї, жінка-воїтелька прокидається та іде безстрашно вперед: «У таких ситуаціях жінки не дають собі права почуватися слабшою статтю. Адже якщо не вона, то хто допоможе чоловікові встояти?» [4, с. 40]. Сила та відвага цих жінок долає на своєму шляху всі перешкоди: «... виявилось, що ніжна жінка має мужність, сталеву волю, сміливість і таку життєву енергетику, яким позаздрили б і браві чоловіки» [4, с. 274].

Ті жінки, які залишилися вдома з дітьми в очікуванні повернення чоловіка, пробуджують у собі жінку-захисницю та жінку-берегиню. Перед ними постає складне завдання – допомогти чоловікові подолати посттравматичний синдром війни: «Відданість і часто жертвність

жінки дають змогу пережити важкі поранення й адаптуватися у новому мирному житті. ... Здається, повертається той самий чоловік, та сама людина, проте водночас – зовсім інша. І велика заслуга тих жінок, які витримують це навантаження, підтримують, люблять, слухають і чують. Але й не дають своєму чоловіку права на приниження, агресію чи домашнє насильство. Ці жінки мужньо зупиняють демонів війни, які навіть після повернення людини з фронту намагаються зруйнувати родинне вогнище. Таких жінок в Україні десятки тисяч» [4, с. 40–41]; «Здається, у тилу мужності треба не менше, ніж на полі бою» [4, с. 138]. Жінка мужньо і любляче бореться з усіма негараздами, які випадають на її долю. Українка, забувши про жіночу слабкість, відроджується і відновлює свою силу немов вогняний фенікс задля дітей і коханого чоловіка: «Війна змусила Лілію максимально проявити свій стійкий характер» [4, с. 274]; «І дійсно, для багатьох українських бійців Лілія стала образом мужності та ніжності, символом української жінки, матері, дружини та сестри, жінки, за яку варто боротися і перемагати» [4, с. 274–275]. Образи цих жінок надихають, породжують чоловічу мужність і стійкість, підкреслюють розуміння того, за що варто боротися. Анна Шила підкреслює, що сини і доньки України, стоячи пліч о пліч, підтримуючи один одного, здатні подолати все зло, котре навалюється на нас: «Плаче, сміється, радіє, сумує, а ще пишається тим, яким сильний є народ України, якими мужніми є її сини та доньки» [4, с. 271].

Отже, образи головної героїні епічної поеми «Гражина» Адама Міцкевича та українок із книги «Жінка війни» Анни Шили поєднали у собі античний ідеал жінки-амазонки зі слов'янськими уявленнями про мудру та відважну жінку-берегиню, чим зафіксували створення літературного архетипічного образу жінки-захисниці.

Список використаної літератури:

1. Міцкевич А. Гражина. Переклад з польської М. Терещенка. Київ, 1947. 35 с.
2. Мурзін В. Ю., Шлайфер В. Г. Амазонки. *Культурологічний вісник*. 2013. Вип. 30. С. 7–14. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultv_2013_30_3
3. Повість минулих літ. <http://litopys.org.ua/litop/lit01.htm>
4. Шила А. Жінка війни: 3-тє вид., доповнене / літ. ред. О. Сліпушко; худож.-іл. В. Блонська ; худож.-оформлювач В. Карасик. Харків : Фоліо, 2019. 411 с.

Гончарук М. С.,

студентка II курсу магістратури за спеціальністю

061 «Журналістика»

Київського національного університету культури і мистецтв

Науковий керівник: Тимошик М. С.,

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики

Київського національного університету культури і мистецтв

МІСІЯ ВИДАТНОГО АЗЕРБАЙДЖАНІСТА МИКОЛИ МІРОШНИЧЕНКА ТА УКРАЇНІСТА АББАСА АБДУЛЛИ

Українсько-тюркський літературний процес є малодослідженим, проте винятково важливим в контексті актуалізації історії українсько-кримськотатарських зв'язків та культурної, історичної спадщини наших народів. Антиколоніальний дискурс в українському та азербайджанському суспільстві отримав якісно нові умови для розвитку після відновлення державної незалежності наших країн у 1991 році. Проте були видатні постаті, які присвятили себе розвитку культурного та міжсуспільного діалогу між нашими народами та сприяли утвердженню національної свідомості й ідентичності в літературному процесі і в часи радянської окупації. Серед таких – відомий правозахисник, дисидент Валерій Марченко, який також був одним з найвидатніших українських перекладачів азербайджанської літератури. Він був єдиним, кого радянська влада звинувачувала у подвійному, українському та азербайджанському націоналізмі. Серед його близьких друзів та соратників був найвидатніший азербайджанський україніст Аббас Абдулла (1940–2019), який присвятив себе дослідженню й перекладу української літератури азербайджанською мовою, а також найвидатніший український перекладач азербайджанської літератури Микола Мірошніченко (1947–2009).

Так зійшлося у часопросторі, що Микола Мірошніченко і Аббас Абдулла були не лише найбільш плідними представниками свого народу у справі розбудови українсько-азербайджанського літературного діалогу, але й найближчими друзями, колегами, однодумцями. Свій антиколоніальний дискурс вони проголошували цінностями, утвердженням традицій літературного процесу між нашими країнами. А це, зрештою, відхід від російської призми в діалогах між народами тоді ще радянського простору. І тут не лише про мовний елемент і переклад з російських підрядників та коментарів, часто цензурованих

та таких, які викривлюють літературну традицію поневоленого народу. Тут і про моральну відповідальність особистості, що ознайомлює свій народ зі зразками літератури іншого народу. А це усвідомлення, прийняття та повага до національних цінностей, традицій, менталітету як власної, так й іншої нації. Якщо говорити про місію Миколи Мірошніченка та Аббаса Абдулли, то вона була і в ствердженні професіональних та патріотичних вимог до тих, хто буде братися за переклади з української та азербайджанської літератур. А це патріотичні почуття як до України, так і до Азербайджану; опанування оригінальної мови перекладу, постійна робота над дослідженням культури, літератури, історії народу, комунікація з представниками літературних кіл, інтелігенції іншого народу, які ретранслюють національні прагнення суспільства.

Повертаючись до українсько-тюркського процесу, варто пам'ятати, що антиколоніальний дискурс у цьому явищі – це й усвідомлення ролі кримськотатарського народу в його розвитку. Микола Мірошніченко, який також був перекладачем та дослідником кримськотатарської, турецької, узбецької, туркменської та інших літератур наголошував, що Крим для України, українсько-кримськотатарська духовність – це Брама Сходу. Що логічним, правильним та доречним буде розвиток українсько-тюркського діалогу з усвідомленням важливості присутності й кримськотатарського народу в ньому. Микола Миколович був одним з перших українців, хто наголошував, що в Україні є два корінні народи – українці та кримські татари. Йї реалізуючи місію розвитку діалогу між Україною та Азербайджаном, він долучав до цього важливого процесу своїх соратників з числа кримських татар, зокрема, Юнуса Кандима.

Антиколоніальний дискурс в перекладацькій та літературній діяльності Мірошніченка та Абдулли був зумовлений ще й суб'єктивними обставинами в житті двох видатних постатей.

Аббас народився тоді, коли його батько Абдулла Ага перебував у в'язниці – його арештували під надуманим приводом як «ворога народу», оскільки йому належало село Кепенекчи. Згодом Абдулла відправили у заслання, де він і помер. Свого найстаршого сина, згідно традиції, видатний перекладач української літератури назвав на честь батька. У поезії «Лист батькові», яку переклав Дмитро Павличко, є складні переживання, які, на жаль, сьогодні мають нове звучання – трагедія дітей, у яких та ж кривава імперія забрала батька.

Що ж до Мірошніченка, то його, як і багатьох українських поетів, за радянських часів безпідставно звинувачували у націоналізмі. Тому, попри талант майстра паліндромів і візуальних віршів, публікуватися йому не дозволяли. Один із друзів порадив Миколі стати перекладачем,

і тоді його вибір зупинився на тюркських мовах. Адже ще у студентські роки він захоплювався творчістю турецького поета Орхана Велі, але за радянських часів виїхати до Туреччини на навчання було неможливо. Тому він обрав найближчу до турецької мову – азербайджанську.

Для українського народу історично важливим є те, що постать, яка гідно продовжувала справу Миколи Гулака, Олександра Навроцького, Агатангела Кримського в розбудові українсько-азербайджанського діалогу – Микола Мірошніченко своєю діяльністю стверджував важливу основу цього діалогу – необхідність присутності кримськотатарського елемента в українсько-тюркських діалогах; заперечення російської призми в реалізації співпраці; обґрунтування морально-ціннісних орієнтирів учасників українсько-азербайджанського діалогу та традицій розвитку літературного процесу між нашими країнами.

Список використаних джерел:

1. Антологія азербайджанської поезії : у 2 т. / упоряд. М. М. Мірошніченко. Київ : Етнос, 2006. 296 с.
2. Бајраг вә кунәш. (Україна совет шаирләринин ше'рләри). Тәрт. ед. А. Абдулла. Бақы : Жазычы. 1978. 270 с.
3. Көрпүләр. (Україна совет шаирләринин ше'рләри). Тәрт. ед. А. Абдулла вә З. Гончарук. Бақы : Жазычы. 1979. 172 с.
4. Коруләси ишләримиз чохдур. Әдәбијјат вә инчәсэнәт. 26 август 1983. С. 6.
5. Мірошніченко М. М. Брама Сходу: Золоті сторінки кримськотатарської поезії у перекладі Миколи Мірошніченка з додатками статей про її творців / передм. Ю. Кандима. Київ : Головн. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2004. 192 с.
6. Мірошніченко М. М. На світловидноті: Авторська антологія перекладача / упоряд. Л. Мірошніченко. Київ : Етнос, 2009. 400 с.
7. Мірошніченко М. М. Рік-осокір. Поезії. Київ : Молодь, 1984. 112 с.
8. Мірошніченко М. М. Око. Поезії. Київ : Радянський письменник, 1989. 143 с.
9. Український культурологічний альманах «Хроніка – 2000». Випуск 1(87). Київ : 2011. 502 с.
10. Gonçaruk M. Mikola Mirosniçenko Türk Dünyası'nın Ukrayna'ya açılan kapısı. *Türksoy*. 2022. № 69. С. 94–100.

Довжок Т. В.,

*кандидат філологічних наук,
викладач*

*Міжнародної IT-компанії «Інфопульс-Україна»;
викладач польської мови у відділі Language Courses and Consulting
Школи польської мови при Польському інституті в Києві*

ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО МЕТОДУ В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ ПОЛОНІСТИЦІ

Формуванню постколоніалізму як методології й новітньої системи мислення передували закономірні процеси у світовій гуманітаристиці. Для нас важитимуть кілька з них. Передусім – «культурний злам» [2, с. 42], під яким розуміємо зближенням літературознавства й літературної критики зі сферою культуролого-антропологічних, філософських, психологічних і гендерних досліджень, започатковане у другій половині ХХ століття зокрема студіями Мішеля Фуко, Жако Дерріди, Цветана Тодорова, Юлії Крістевої, Жилія Дельоза та інших. За спостереженням Ришарда Ніча, цей період ознаменований фундаментальною зміною перспективи, в якій література вже НЕ мислиться як текст ПРО культуру, а як ТЕКСТ самої КУЛЬТУРИ [8, с. 45]. Відповідно вона не говорить ПРО, а сама Є суб'єктом, який імплікує проблеми індивідуальної й національної ідентичності, формує самосвідомість у напрузі між Я та Іншим, занурена у тілесність, дає вираження любові й екстазу, болю і страху смерті тощо. Це нове бачення літератури спричинилося до своєрідної «антропологізації літературознавства», під яким розуміють включення до інструментарію критичних студій категорій людського досвіду, пов'язаних з тілесною, психологічною, віковою, гендерною, національною, етнокультурною ідентифікацією.

Друга важлива для нас світоглядна зміна полягає у формуванні новітнього розуміння культури як інтегрованої мозаїки оповідей, образів і практик, де головною цінністю є збереження різниць і повага до Іншості. Феномен сучасної культури нерідко характеризується поняттям гетерогенності, хоча європейські й світові політичні реалії останніх років ставлять під сумнів, здавалося б, успішно сформовану цивілізаційну парадигму. Проте саме увага до голосу Іншого, що йде у парі зі сприйняттям літератури як учасника внутрішньокультурного діалогу дозволила сформуватися найбільш ревізійністським напрямом

літературно-критичних студій кінця ХХ ст., серед яких і постколоніалізм, який є частиною ширшої течії *cultural studies*.

Постколоніальний інструментарій якнайкраще лягає на ґрунт дослідження своєрідності культур народів Центрально-Східної Європи, які, надовго позбавлені державності, перебували під владою чужих культурних взірців, вимушено мімікуючи задля самозбереження, а водночас формуючи дискурс опору поневоленню. Після демократичних перетворень кінця ХХ ст. тотальний російсько-радянський наратив нарешті було піддано глибокій ревізії і дослідники нарешті вдалися до розшифрування культур (літератур), які розвивалися під владою Російської й Австро-Угорської імперій, а пізніше – Радянського Союзу, відстежуючи їхню постімперську специфіку.

Усім нині відома праця американської славістки Еви Томпсон «Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм» (*Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*; українською вийшла 2023 року у перекладі Ярослави Стрпихи і Марії Корчинської), присвячена реконструкції «великоросійського» літературного наративу від початків його становлення до сучасності. Дослідниця демонструє, як імперський організм задля підтримання символів власної єдності-величі вдається до механізмів «риторичного поневолення» [10, с. 21].

Польська література дає нам багатий матеріал для відкриття механізмів культурного (передусім російського) домінування на теренах Центрально-Східної Європи. У той час як польський романтизм з його ушлявленням жертвовного протистояння темній імперії зла вкладається у програму радше антиколоніального дискурсу, так само як героїко-історична проза «для зміцнення сердець» Генрика Сенкевича чи соціальний роман Болеслава Пруса, то вже польська «заангажована література» періоду ранньої ПНР (після 1945 року) на чолі з Вандою Василевською (зразки «виробничого роману», «воєнна проза», яка грала на темі «великої поразки польської буржуазії 1939 року», засуджуючи Варшавське повстання) має всі прикмети нав'язаного ззовні, чужорідного наративу, який ушлявлює здобутки завойовника, а водночас знецінює національне протистояння фашизму і право Польщі на самовизначення.

Ревізія критичної думки у цій царині розпочалася від студій Клар Кавенаг [3] і Даріуша Скурчевського [9], які привернули увагу до постколоніальної природи (про)советського літературного наративу і наголосили на необхідності розбудови «дискурсу постколоніальної Польщі» у контексті ширшого усвідомлення впливу механізмів влади на культури Центрально-Східної Європи [9, с. 111]. Задекларована дослідниками потреба відкриття т.зв. «Другого світу» як жертви культурного поневолення викликала досить гостру полеміку

у польському літературно-критичному середовищі. У ній найбільш вагомими були позиції Александра Ф'юта, який нині відомий передусім як дослідник творчості і біограф Чеслава Мілоша, і Марії Яніон, відомої своїми ревізійністськими інтерпретаціями польського романтизму.

Ще далекого 1999 року Александер Ф'ют написав знакову у своїм часі книжку «Бути (або не бути) центральноевропейцем» на матеріалі творчості письменників Mitteleuropa від Станіслава Віткевича до Данієля Кіша. Відверто полемізуючи з Клар Кавенаг у статті, затитулованій риторично «Колонізація? Полонізація?», А.Ф'ют застерігає від спокуси звичного міфотворення, наслідком якого стане подальша провінціалізація культури, адже, на думку дослідника, подібне мислення веде до «утвердження, на цей раз в іншій системі понять (постколоніальній – Т. Д.), традиційного і вже досить сильно впливаючого образу Польщі-жертви, яка невинно страждає, віками гноблена загарбниками. Мартирологічний упир, вбраний у трохи підновлений постколоніальний костюм, це справді не надто привабливе вивидище...» [4, с. 32].

Марія Яніон, деконструюючи романтичний міф польського месіанізму у книжках «До Європи? Так. Але разом з нашими померлими» (2000), «Несамовита слов'янщина» (2006), *de facto* дає ствердну відповідь на обидва риторичні питання дослідника. Адже наратив страждання й покути за прийдешне визволення від тиранії нерідко супроводжує оповідь глорифікації, яка є хранилищем пам'яті про славні часи багатокультурної Речі Посполитої Двох Народів – «твердині західної цивілізації», «вартового християнських цінностей», «останнього оплоту християнства», який захищає Європу від варварських орд зі сходу. Подібний образ утверджувався в польській літературі сарматського бароко і був пізніше підхоплений романтиками – вже в іпостасі обітованої батьківщини, за яку страждали у Сибіру (*Ангеллі* Юліуша Словацького) чи в казематах (*Дзяди* Адама Міцкевича), де «крихту хліба підносять із землі в пошані...», як писав Ципріан Каміль Норвід, висловлюючи своїм «тужу я, Господи тугу за волею й за вітчизною польських митців Великої еміграції».

Ідеалізоване уявлення про могутню державу, колись населену численними народами, які собі мирно жили і розвивалися під мудрим правлінням Ягеллонів, стало одним з важливих підмурівок розбудови польської ідентичності після здобуття Польщею незалежності 1918 року. Юзеф Пілсудський покликався на «ягеллонську ідею», вбачаючи її втілення у федеративному устрої II Речі Посполитої зі Львовом і частиною західноукраїнських земель. Відповіддю на цей запит у літературі стала популяризована у період Міжвоєнного

двадцятиліття «кресова проза», яка оповідала про долю польської шляхти на українських чи литовських пограниччях, послуговуючись відомим топосом «твердині культури і віри».

Відгукуючись на тезу Марії Яніон, професор Ф'ют замість відкриття «дискурсу постколоніальної Польщі» у виданні Скурчевського пропонує взятися до реконструкції «польського колоніального дискурсу» [4, с. 263], що разуче змінює перспективу огляду явища. Невдовзі (2006) Богуслав Бакула, критик центральноєвропейського феномену у літературі, формулює теоретико-методологічні критерії інтерпретації текстів, належних до кола «літератури кресів/літератури східного пограниччязя» у статті «Колоніальні і постколоніальні аспекти польського кресознавчого дискурсу» (постановка проблеми) (2006) [1]. Дослідник чи не вперше говорить про «колоніальну сідомість», в якій символіка кресів відіграє ревіталізуючу функцію. Йдеться про те, що у повоєнній польській літературі, після болісної для багатьох втрати східних земель («ампутована рука, яка досі болить фантомним болем» [6, с. 130]) кресовий дискурс стає площиною меморизації – збереження національної пам'яті про державну спроможність у часи комуністичного свавілля. Простежуючи тривкість патерналістичних взірців у системі художніх образів великого масиву повоєнної прози, яка претендує на осмислення ролі Польщі в історії ХХ століття і долі поляків, травмованих і переможних, подоланих і нездоланих водночас, Б.Бакула висуває тезу про те, що саме «дискурс кресів» є втіленням тієї супернаціональної історичної свідомості, яка формує польську ідентичність [1, с. 14]. Це відкриття демонструє новітній критичний підхід до національного дискурсу, вагомим голосом в якому є художнє слово, що відкриває перспективу демаскування й деконструкції міжнаціональних ураз у гуманітарній площині.

Відтак терапевтичним засобом задля формування самодостатньої європейської нації є «кардинальний поворот перспективи» [4, с. 33] у розгляді т.зв. кресового феномену, а насправді пограничного полікультурного конгломерату, який за ідеальних умов міг би послужити лабораторією дослідження мультикультуралізму у Центрально-Східній Європі. Вдячним матеріалом для подібного дослідження є література польсько-українського і польсько-литовського пограниччя: творчість польських письменників, найчастіше – вихідців зі східної Галичини, Львова, Буковини, Поділля, Волині або Литви чи Інфлянтів, які змальовують батьківщину у міфологізованому образі країни дитинства, Аркадії, зачарованого краю, вхід чи ключ до якого було назавжди втрачено з початком другої світової війни (проза Л. Бучковського, З. Гаупта, Ю. Стрийковського, М. Ваньковича,

А. Хцюка). І хоча у цій літературі справді можна натрапити на яскраві зразки досі живого колоніального наративу (проза В.Одоевського, Ю. Волошиновського), та все ж набагато більше у ній прикладів деконструкції автостереотипу засобами іронії, сатири, гротеску (проза А. Кузьневича, Т. Конвіцького, В. Гомбровича, драматургія С. Мрожека та ін.). У цій літературі переплелися численні культурні знаки, пов'язані, з одного боку – з протистоянням поневоленню, з другого – з культурною вищістю щодо інших народів. Це ті дві перспективи, які визначають спрямування постколоніальних пошуків на польському матеріалі, і поступ у цих дослідженнях є свідченням зрілості суспільства, яке прагне збудувати модерну націю.

Список використаних джерел:

1. Bakuła B. Kolonialne i postkolonialne aspekty polskiego dyskursu kresoznawczego. *Teksty Drugie*. 2006. Nr 6, S. 12–32.
2. Burzyńska A. Kulturowy zwrot teorii. *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy, pod red. R. Nycza, M. P. Markowskiego*. Kraków: Universitas, 2006. S. 41-93.
3. Cavenagh C. Postkolonialna Polska. Biała plama na mapie współczesnej teorii. *Teksty Drugie*. 2003. Nr 2/3, S. 60–71.
4. Fiut A. Kolonizacja? Polonizacja? *Spotkania z innym*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006. S. 29-40.
5. Janion M. Do Europy – tak, ale razem z naszymi umarłymi. Warszawa: Wydawnictwo Sic! 2000.
6. Jarzębski J. Exodus (ewolucja obrazu Kresów po wojnie). *W Polsce czyli wszędzie*. Warszawa: Wydawnictwo PEN, 1992. S. 129–147.
7. Markowski M. P. Postkolonializm. *Burzyńska A. Markowski P. M. Teorie literatury XX wieku*. Kraków: Znak, 2007. S. 549–563.
8. Nycz R. Cztery dyskursy literatury nowoczesnej. *Teksty Drugie*. 2002. Nr 4, S. 35–46.
9. Skórczewski D. Postkolonialna Polska – projekt (nie) możliwy. *Teksty Drugie*. 2006. Nr ½, S. 100–112.
10. Thompson E. *Trubadurzy imperium. Literatura rosyjska i kolonializm*. Kraków : Universitas, 2000.

Корчемна А. С.,

*студентка кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

*Науковий керівник: **Шарагіна О. В.,***

кандидат філологічних наук,

*завідувачка кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ «ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ» І. ФРАНКА

Поетична збірка «Зів'яле листя» є одним із найбільш відомих літературних шедеврів у творчості Івана Франка, де змальовано жіночі образи, які відображають різні сторони їхнього життя в українському суспільстві кінця – XIX початку XX ст.

Мета доповіді – схарактеризувати типологію жіночих образів у ліричній збірці «Зів'яле листя» І. Франка.

Митець змальовує три різні жіночі образи. Одна «лілея біла», «мов метелик», «невинна, як дитина»; друга – «гордая княгиня», «тиха та сумна», «мов святиня»; третя – «женщина чи звір», «сфінкс», «мара», «з гострими кігтями». Саме такі художні засоби (епітети й порівняння) І. Франко використовує, описуючи своїх коханих, що створює триєдність в наскрізному жіночому образі. Один тип жінки узагальнює безліч різноманітних відтінків: краси й мудрості, гордості й життєлюбства, непорочності й прихованої іронії.

Найголовнішим жіночим образом, віддзеркаленим у збірці, безумовно, є образ коханої. Кожна з героїнь поезій І. Франка відрізняється від своїх суперниць, хоча всі прекрасні та мають свою життєву історію. Усім їм притаманні певні життєві цінності (родина, кохання, суспільне визнання) та чітко сформовані світоглядні орієнтири, проте кожна з них залишає свій відбиток в чутливій душі поета, завойовуючи частинку його люблячого серця: «*Се не та сирота, що без мами блука, / Не голодний жебрак, моя зірко; / Се розпука моя, невтишима тоска, / Се любов моя плаче так гірко*» [2, с. 72].

Типологію жіночих образів характеризуємо крізь призму наукових праць Л. Білецького, М. Дубини, О. Круківської, О. Забужко, внаслідок чого виокремлюємо такі домінанти у їхній класифікації: Березина домашнього вогнища, Дружина, Мати, Ділова жінка, Феміністка, Наставниця, Стерва й Коханка.

«Створюючи символічні жіночі образи у “Зів'ялому листі”, І. Франко дотримується певної симетрії, згідно з якою жіночий ідеал одного рівня протиставляється відповідному типу фатальної жінки. Центральним образом у цій уявній “піраміді жіночих характерів” є ідеал жінки, вироблений фольклорною традицією» [3, с. 835]. Так, у своїх поезіях митець зосереджує увагу читачів на поведінці та соціальному статусі жінок крізь призму трагічності нерозділеного кохання.

Такий підхід до змалювання представниць слабкої статі надає можливість класифікувати жіночі образи за певними типами та віднести їх до чотирьох різних архетипів, запропонованих швейцарською психоаналітикинею Тоні Вольф: Мати, Гетера, Амазонка й Медіум, унаслідок чого ми зможемо не лише простежити розмаїття жіночих постатей в українській літературі, а й трактувати ідентичність та роль жінки в суспільстві загалом.

У «Зів'ялому листі» І. Франка створено узагальнений жіночий образ, до якого поет постійно лине серцем і душею, через який страждає і прагне викреслити зі свого життя. Страждає, бо кохає без взаємності, прагне забути, адже хоче позбутись надокучливого почуття: *«І ти прощай! Твого ім'я / Не вимовлю ніколи я, / В лице твоє не гляну! / Бодай не знала ти повік, / Куди се я від тебе втік, / Чим гою серця рану»* [2, с. 100]. Автор не ідеалізує жіночий образ лише за зовнішністю, але у своїх творах І. Франко «розглядає не тільки зовнішню красу, але й внутрішній світ жінки, її почуття та душевні стани» [1, с. 165].

Сталий образ жінки в українській літературі формувався століттями. «Берегиня сімейного затишку та добробуту» – саме такою поставала жінка у творчості багатьох українських письменників, зокрема А. Малишка, В. Симоненка, Г. Квітки-Основ'яненка, Д. Павличка, О. Довженка, Т. Шевченка та ін.

Жінки, змальовані І. Франком в його збірці «Зів'яле листя», руйнують таке стереотипне уявлення. *Перша* кохана жінка (Матір, Медіум, Берегиня домашнього вогнища, Дружина, Мати) є ніжною, уважною, терплячою й покірною, має добре й шире, а часом «колюче серце» (поезії «Не надійся нічого», «Якби знав я чари, що спинають хмари...», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...»), але *друга* (Амазонка, Ділова жінка, Фенімістка, Королева) вже більш закрита, гордовита, недоступна («Тричі мені являлася любов», «Я не кляв тебе, о зоре», «Не боюсь я ні Бога, ні біса...»). За таку жінку потрібно боротися, адже вона недосяжна. Образ *третьої* жінки (Гетери, Наставниці, Стерви, Коханки) кардинально відрізняє її від попередніх: вона завжди імпульсивна й примхлива, однак це не заважає поетові

широ кохати («Ой ти, дубочку кучерявий...», «Полудне», «Зелений явір, зелений явір...»).

Отже, типологія жіночих образів у поетичній збірці «Зів'яле листя» різноманітна й базується на автобіографічних фактах із життя автора. Кожна з трьох змальованих письменником жінок (Мати, Амазонка, Коханка), є особливою, унікальною, багатогранною особистістю, що є виправданим у «трьох жмутках» поетичної збірки.

Список використаних джерел:

1. Франко І. Зів'яле листя: Лірична драма. Львів : Каменяр, 2003. 184 с.
2. Франко І. Зів'яле листя : Лірична драма. Київ – Бейрут : Посольство України в Ліванській республіці – ГО «Громада українців Лівану», 2017. 208 с.
3. Челецька М. «З богині жінчину зроблю, людину...». *Жіночі образи – «двійники» у поезії та прозі Івана Франка. № 2.* Львів, 2021. С. 832–844.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-18>

Овсяницька Г. В.,

аспірантка

Запорізького національного університету

Науковий керівник: Курилова Ю. Р.,

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри української літератури

Запорізького національного університету

КРИМ ЯК ТОПОС ПОРУШЕНОЇ МЕЖІ В ДОРОБКУ С. ПОВАЛЯЄВОЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ЗАМІСТЬ КРОВІ»)

На сьогодні в науковому дискурсі актуалізуються різні підходи щодо висвітлення в матриці художнього тексту таких концептуальних вимірів як травма, пам'ять та історія. Ця тенденція є прямо пов'язаною з історичними та глобально-політичними умовами сучасності і зумовлена ними. До згаданих вимірів слід віднести постикальний вимір межовості, що передбачає конвергенцію географічного і ментального топосів через метафоричний увиразник порушених кордонів як особистісних/колективних меж, що апріорі у психології сприймається як травмотворчий чинник, здатний вплинути на

множинний характер онтологічно-екзистенційних аспектів як окремої особистості і спільноти в цілому.

Топос Криму, через властиві цій території мультикультуралізм і поліетнічність, сприймався через призму межовості як одну з особливостей культурної, мовної, ідентичнісної строкатості та еклектичності [2, с. 258]. У той же час особливість такого сприйняття зумовлена насамперед непередбачуваністю історичних обставин і перипетій, характер яких, згідно із принципами міфологічного мислення, можна було б окреслити як пре-апокаліптичний, враховуючи специфіку просторово-темпоральної і ментальної кореляції уявлення про Крим як про географічний, аксіологічний, соціокультурний, меморіальний вимір, позначений травмою анексії росією (на рівні колективного несвідомого як одного з увиразників колективної пам'яті місця), особливо – з перспективи масштабності теперішньої воєнної ситуації у вимірах національного і глобального рівнів. Недарма Н. Лебединцева, дослідниця кореляції географічного та травматичного просторів збірки С. Поваляєвої «Після Криму» окреслила згаданий топос як «територію травми» [3].

Топос Криму в перспективах історично-культурного, соціокультурного, антропологічного і сакрального ландшафтів був об'єктом розвідок О. Вісич, Р. Демчук, О. Деремедведь, О. Присяжнюк та ін.. Філософські, міфопоетичні, онтологічні, імагологічні, ментальні особливості топосу межі досліджували А. Артеменко, Я. Артеменко, А. Демченко, В. Зотова, Л. Копейцева, В. Корінна, Н. Лебединцева, С. Михида, С. Чернишова та ін.. Поетика межових станів і ситуацій була висвітлена такими науковцями як С. Кирилук, К. Мануїлова, Г. Полещук, Л. Присяжнюк, Л. Суворова, Л. Тарнашинська, А. Царук на ін.. Творчість С. Поваляєвої з різних перспектив (мовознавчої, ідіостильової, поетикальної, інтермедіальної тощо) досліджували С. Бузько, О. Кропивко, О. Лапінська, Н. Лебединцева, Г. Улюра, Ф. Штейнбук та ін.

Кримська тематика, досліджувана у вже згаданій поетичній матриці, у прозовому доробку С. Поваляєвої потребує окремого розгляду (що й зумовлює *актуальність* розвідки), позаяк текст роману «Замість крові», вперше опублікований у 2003 році, з перспективи теперішньої онтологічної ситуації і пізнішого поетичного доробку авторки сприймається як візіонерський (сама ж збірка «Після Криму» вийшла у 2018 році). Зокрема, смисловий рівень твору ґрунтується на метамодерністських стратегіях, що передбачають дифузію поетикальних вимірів пам'яті (як індивідуальної і як такої, що увиразнює належність до спільноти і простору), та імагологічної/архетипної дихотомії, що тяжіє до міфологічної універсалізації (полярним

характером стосунків між «чужими» і «своїми»). Ці ідейні складники поєднують в собі концептуальне поле меморіальної канви топосу Криму як увиразника місця-на-межі, символічного втілення домашнього загроженого простору як місця, позбавленого затишку, «не-своєї землі», окупованої імперським соціокультурним впливом, задовго до прямого воєнного порушення кордону, але *вже* – порушеного мілітарно (насамперед – через перебування російського флоту у прибережній акваторії). Інакше, Крим як місце-на-межі відображає передовсім руйнування межі між світами своїх і чужих (недарма означений топос зображений у творі С. Поваляєвої як узбережжя: світ між суходолом і морем якнайкраще відображає метафору рухомої межі між світами і тілами («*Море облизало мене, немов кішка – своє щойно народжене кошеня*» [4]), коли не пряме її руйнування, стирання або відсутність). Недарма протагоніст твору втрачає свою кохану саме тут: «*Я тоді не думав, що це – прощання з морем на довгі роки і прощання з Джанніс – назавжди*» [4]. Таким способом, топос Криму постає у творі авторки місцем особистісної пам'яті героя і травми як подвійної втрати: простору, з яким пов'язується належність як маркер ідентичності, і людини, з якою герой твору ділить свою самотність, без присутності якої не мислить свій особистісний простір, позаяк «місце змінює свої властивості залежно від присутності людини» [1, с. 86].

Топос втрати паралельно пов'язується із топосом чужого втручання у власний простір. Зокрема, пляжне протистояння між гуртком українських гіпі і російських урків нагадує не просто тривіальний конфлікт представників різних субкультур за краще місце, але насамперед – боротьбу протилежних ідентичностей, цінностей і культур (відповідно – пацифістської і тюремної) за простір як маркер належності: «*Я не знаю, скільки часу ми були відсутні у наших тілах, пам'ятаю лише, що отямили нас brutальні п'яні вигуки звідкись із моря. Це наші добрі сусіди – урки зі станції прокату човнів <...> помітили нас і задали, що наказували нам забиратися звідси ще учора, погрожуючи кривавим терором за участю бійцівських вівчарок*» [4]. Яскраві художні деталі, впереміж зі згадкою про «кривавий терор», актуалізують паттерни колективної пам'яті про совєцьке минуле, «дух часу» якого не просто не вивітрився із Криму, за міфологічними принципами території-на-межі, а продовжує побутовати, реалізовуватися у хамовитій поведінці зайд: «*Ми стояли <...> на дикому пляжі біля санаторію «Зорі Росії», який тепер логічно перетворився на «Зорі України», але ані кримські зорі, ані вгородані тихаті москалі за цей час не зрушили зі своїх курортних койко-місць ані на міліметр*» [4]. Впадає в око, що поетика розмитості меж,

особистісного і географічного просторів пов'язується також із концептуальною канвою розмитості меж сприйняття (стирання межі між тілом і світом) внаслідок вживання героями психотропних речовин. У цьому випадку метафоричний образ «гвинта» як «того, що замість крові» увиразнює межовість як особливу форму просторової належності, «безкровність» як втрату належності, що перетворюється на не-належність, зникання з просторової канви як втрати відчуття *присутності у своєму тілі як присутності взагалі*. Неусвідомлений потяг до самознищення, що ховається за ризикованою поведінкою («*Я досяг поришень до ризику 2, знаючи, що це – самогубство*» [4]), є, по суті, наслідком травмованості через історичну тяглисть регулярних порушень особистісних, ідентичнісних національних меж чужорідним насильницьким втручанням. Зокрема, герої роману не мають змоги усвідомити й осмислити цю травму, позаяк така практика вимагає виробленості і чіткого окреслення тих ментальних меж, які герої роману С. Повалаяєвої поки що не навчилися відчувати через постійну фрустрацію внаслідок відчуття бездомності, відчуженості і порожнечі, яку герої намагаються заповнити наркотиками, музикою, тусівками, безцільними мандрями автостопом тощо (звідси – також схильність героїв до самообману, що ховається за гіповою концепцією пацифізму і космополітизму), але також – близькістю як присутності іншої людини в житті, як невимовною і невимовленою потребою в людяності. Таким способом, географічний топос Криму як території-на-межі є поетикальним увиразником топосу ідентичнісного та психічного помежів'я, що, з кута зору міждисциплінарного залучення перспектив поетики і медицини, реалізується у поведінці персонажів як межовий особистісний розлад, ознаками якого є імпульсивність, відчуття порожнечі, нестійкість ідентичнісних і ціннісних паттернів: «пограничні (borderline) пацієнти схожі на берег моря, на який постійно накочуються хвилі» [5, с. 1]. Герої роману обирають шлях втечі (як буквально, так і метафорично, у світ галюцинацій) замість прямого протистояння, що свідчить про їхню межову розщепленість.

Отже, топос Криму як порушеної межі увиразнює номадичний комплекс, пов'язаний із специфікою проживання головним героєм травми, пов'язаної із почуттям втрати належності місцю і близькій людині. Через призму архетипа вічного блукальця, реалізованого в образах гіппі, втілюється концепт загроженості як буття на-межі, внаслідок колонізаторського втручання в ідентичнісний, географічний та особистісний простір героїв.

Список використаних джерел:

1. Артеменко А., Артеменко Я. Онтологія топосу. *Наукові записки. Серія «Філософія»*. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». Вип.15. 2014. С. 84–87.
2. Вісич О. Природний та культурний ландшафти в кримському доробку Миколи Чернявського. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 17(85). С. 257–261.
3. Лебединцева Н. Територія травми в поетичній збірці Світлани Повалієвої «Після Криму». *X Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht» Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik*. München, 2019. S. 355–362.
4. Повалієва С. Замість крові. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Povaliaieva_Svitlana/Zamist_krovi/ (дата звернення: 12.10.2023).
5. Фільц О., Кулик О., Євченко Ю., Ришковська Н. Пограничні (borderline) розлади: історія питання, власна концепція і терапевтичні пропозиції. *Медицина світу*. 2001. С. 1–13.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-19>

Останіна Г. Г.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету

ОРІЄНТАЛЬНА ІМАГОПОЕТИКА ЛЕСІ УКРАЇНКИ: КРИМСЬКОТАТАРСЬКА ОБРАЗНІСТЬ

Минуле й сучасне Сходу отримало самотбно, незрідка новаторську літературну каузальність у творчості Лесі Українки всіх родів. Авторка знала Орієнт не лише з книжок, бо подовгу лікувалася в Криму і Єгипті, жила на Кавказі й плавала на кораблі Середземномор'ям. Ранні «східні» тексти Лесі Українки – поема «Самсон», цикли «Подорож до моря» й «Кримські спогади». В основу поеми лягла популярна у світовому мистецтві ветхозавітна історія богатиря й одного з суддів Ізраїлевих Самсона, яку Д.Фрезер визначив як «місцевий переказ» давніх гебреїв, що має аналогії у вавилонському, індійському тощо епосах. Юна авторка сміливо зінтерпретувала події

як конфлікт двох патріотизмів, ізраїльського й філістимського. Першими проблисками хисту слід вважати «орієнтальний» портрет бранки Далілі з її високим станом, «мов пальма в гаю», та очима газелі. Епізоди з подоланим голіруч героя лева, побиття ворогів ослиною щелепою та зрізання кучерів назорея відтворено відповідно до східних джерел. Зате імагообраз Палестини Леся Українка по-своєму ліризувала, а помсту сліпого силача піднесла як геройський чин патріота Ізраїлю.

У циклі «Подорож до моря» діє принцип тревелогу. Мандрівка потягом, обсервація красивідів із вікна ведуть за собою поетизацію Подолля. Естетичними посередниками східних імагем Лесі Українки виступають романтичні мотиви пробування ліричної героїні на чужині. Із ними взаємодіють, творячи новий синтез, ремінісценції з «Думи про бурю на Чорному морі» про морську виправу козаків на турків, а також образність античних міфів.

Враження з Акерману (Білгород-Дністровський) трансформовано в атмосферний опис турецької фортеці. Високі понурі мури й круглі вежі з бійницями, мінарет коло брами – екстер'єрні попередники локусу «турецькі темні темниці». Це у них мучились, не бачили сонця українські бранці. Авторка поетизувала ліберативний характер козацьких походів, коли лиман вкривали байдаки. Проте її «новоромантизм» підляг вислову в драгоманівському дусі ідеї дуалізму козацької слави та лейтмотиву ванітативності східної потуги.

«Кримські спогади», створені переважно в Євпаторії упродовж 1890–1891 рр., присвячено південно-східному Причорномор'ю. «Справжній» Крим для Лесі Українки – це «татарський край», згідно з листом до сестри О.П. Косач від 11 вересня 1897 р. У кримській ясній країні «вічного проміння» лірична героїня прожила «не одну днину», милувалася золотим шляхом на схід сонця і кидала виклик морській бурі. Громадянський темперамент авторки не давав обмежитися туристичним милуванням Кримом. Тож нараторка просить Чорне море покрити хвилями країну, нещасну без волі. При цьому семантичний ґрунт ліричного переживання готують образи-символи й архетипи орієнтальної традиції – човен, пустеля, вихор, огир.

У світ орієнтальних вірувань, міфології й демонології переносили читача неоромантичні екзотичні вірші «Мердвен» і «Байдари», топографічно прив'язані до Південного берега Криму. У першому з них Леся Українка надала метафоричного універсального значення татарським легендам і переказам про «Чортові сходи» як житло злих духів серед червоних скель, які карають смертю необережних мандрівників. Натомість у терцинах «Байдари» міфологічні мандрівні імагеми переведено в ідеальну площину «адамізму», спорідненого

з хутірською поезією П.Куліша. Байдарська брама, ці дві різні за кольором гори, у натурфілософському баченні героїні є не що інше, як красні дари природи, рай мрії на землі, що чекає нового Адама.

Ліричний портрет «Татарочка» високої культури письма – рідкісний в українській ліриці того часу вияв поетизації юної східної вродливиці. Ця приваблива постать «уписана» не у періоди ворогування козаків із татарами, а в добу колоніальної дійсності Криму під Росією. Словесно-образне портретування молоденького татарського дівчати, котре прогулюється понад замиським шляхом, естетично представило етнокультурну імагему в «етнографічному», з неприхованою симпатією, паралелізмі традиційного одягу та зовнішності татарочки. На її чорнявій сміливій голівці – червона маленька шапочка, а смагляве личко ледь прикриває «шовком шитая чадра біленька». Візуально зримий портрет наділено відчуттям характеру в поведінці й манері триматися дівчинки, що без видимого побоювання (через уготовану їй імперією роль соціального аутсайдера-інородця) починає свій шлях у доросле життя.

Новаторським навіть у колі творів класичного романтизму став сонетний триптих Лесі Українки «Бахчисарай» – «Бахчисарайський дворець» – «Бахчисарайська гробниця». Він оригінальний у ключі орієнтальної імагопоетики. Вона викликане чарами ханської столиці у місячному світлі (білі стіни, сріблясті тополі й таємний плюскіт водограю у виноградному листі), Бахчисарая немов зачарованого чи заклятого. З імпресією дисонують руїни ханського палацу, який оплакує долю сльозами водограїв. Звалища гарему (такого у літературному «гаремництві» ще не було – можливо, тому, що вперше про це писала жінка) нагадують про колишнє марнування серед них вроди бранок. Завершальний акорд (X) переріс у потужну й актуальну політичну імагему: хоча зникла вже сила східної країни, та неволя править у ній досі – владою не ханів, а царів.

Сонет «Бахчисарайська гробниця» спадкоємно підхопив романтичний смуток поетики попередніх «кримських» сонетів символічними імагемами пустки, закинутого кладовища й безіменної гробниці. Східний цей текст апелював до попередньої літературної традиції західних співців, які шукали у Бахчисарай «бранки любові» тінь. Леся Українка свідомо знехтувала стосунками у середині любовного трикутника «хан – Зарема – Марія» для історичного резюме: тут спочиває не жінка-окраса гарему, а сама слава Кримського ханату. Нарешті, самобутня візія Надсонової домівки в Ялті (XII) доповнила геокulturну імагему Криму як «веселої країни» кипарисів і лаврів контрастом смутної оселі, де умирав поет.

Назагал кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався у ліро-епіці Лесі Українки модерною і новаторською модифікацією східного дискурсу в циклі «Кримські відгуки». Наприклад, інтимізація життя серця в ялтинській «Імпровізації» (1897, рік зустрічі з С. Мержинським) прикметна паралельною ліризацією орієнтальних реалій. Палка східна природа підкреслила співзвуччя внутрішніх станів ліричної героїні й екзотичного кримського довкілля. Так, у пишнім далекім гаю розцвітають квіти граната. Запашні лаври приховують від цікавого ока любовну зустріч. А стосунки її учасників алегорично постають у видимій мові почуття пишної магнолії та стрункого кипариса, у пригортанні «хвилі білявої» до «побережного каменя». Ландшафтний імідж Сходу природно поєднав мариністичну образність та гірські імпресії «байки» з околиць узгір'я Ай-Петрі (II, верлібри «Уривки з листа»). Ступенування чуття при цьому мистецьки узгоджене зі зміною краєвидів при русі угору. Після оспіваних кримськотатарським фольклором садів-виноградів, лаврів і магнолій, повитих плющем кипарисів і «платанів розкішних наметів» зір мандрівців не милують терни й каміння, ніби «Нірвани, Країни всесильної смерті» (с. 158). Викликом їй, апофеозом краси і сили виростає кримська рослина-екзот червона квітка *Saxifraga* – символічний відповідник авторки.

Довершеними виявами літературного орієнталізму Лесі Українки, синтезованого з її камерної лірики, є «Східна мелодія» і «Весна зимова». Злегка локалізований орієнталізм цієї любовної «мелодії» вписує переживання героїні у приморсько-гірський світ. Він багатий на мечеті й мінарети, отже магометанський і впізнавано кримський. Імагеми пейзажні (край квітчастих садочків із кипарисами, які ялтинська зима 1898 р. покрила «білими платочками») й етнокультурні (чорне смутне покривало кримських татарок «фереджія») створюють ліро-драматичну атмосферу, пластично поетизують тугу розлуки. Це загальнолюдські емоції, тож світло на вежі, запалене для коханого, знаменує, як і вогник Геро для Леандра, надію на його повернення і водночас є емблемою вірності магометанки – східної Пенелопи.

Коли тонкий шар образності східної «мелодії» підпорядковано камерному себевислову, то «Єврейська мелодія» (1896) своїм звучанням універсальніша. Тогочасну дійсність і людську позачасову сутність концептуалізовано в орієнтальній імагопоетиці псалма 136, який опрацювали і М. Костомаров, Т. Шевченко, Я. Щоголів. Модифікація Лесі Українки піснями гебрейських бранців із-над берегів Євфрату відтворила архетип неволі, втім України. Ізраїльтяни під вавилонськими вербами оплакують зруйноване «Божее місто» і поруйнований храм, на вівтарі якого чужоземці розпалили вогонь

«неправдивим богам». Хоча пророки й еліти відреклись свого народу, його жалібні арфи німують, святиня залишається святиною й у чужинецьких руках. Подібно східня героїня Лесі Українки не перестас кохати свого милого, хай і забраного вродливою чужинкою: це ж він – її «зруйнований храм».

Незвичні стани природи південнобережжя Криму у «Весні зимовій» зіставні з психологічними станами аукторіального оповідача. Відповідно імагему місячної Ялти створено образною ампліфікацією пластичних деталей (сяючі снігом узгір'я; тонкі балюстради будинків; живописні «дендрологічні» візії кипарисів, магнолій, лаврів і латаній). Вони за принципом контрасту викликають спомин про рідну сторону. В уяві героїні цей край інший, той самий тільки «ясний місяченько». Україна, перетворена царатом на тюрму, виступає емоційним чинником, що позбавляє краси і «чарівний садочок» Ялти, пригашає сяяння неба над нею. Тож рафінована культура орієнтального письма Лесі Українки не просто збагатила літературний психологізм, а й спричинила ефект ажурного містка думки й переживання у межах імагосемантики «чужий – свій».

Своєрідним підсумком культивування кримськотатарської образності у ліриці збірок Лесі Українки є «Спогад з Євпаторії». Ця марина протиставила образу-кліше «країни світла і прозорії блакиті» з попередньої, «Тиша морська», грізне море й візію сонного міста над ним. Усі стани довкілля, життєві зустрічі, думи і враження входять в орієнтальний образ світу. Чорну безодню моря врівноважує в ньому погожий стан душі мовця, а спогад про ясну «Stella Maris» здатен розігнати мару минулого.

Пальоха Т. О.,

*студентка кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

*Науковий керівник: **Шарагіна О. В.,***

кандидат філологічних наук,

*завідувачка кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

**ПРОБЛЕМА ЖІНОЧОГО АЛКОГОЛІЗМУ
В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХІХ–ХХ СТ.
(«ПОВІЯ» П. МИРНОГО,
«БУРЛАЧКА» І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО
ТА «ЗЕМЛЯ» О. КОБИЛЯНСЬКОЇ)**

Проблема жіночого алкоголізму фігурувала в літературі кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у творчості різних письменників. У цей період в Україні відбулася соціальна та економічна трансформація, що супроводжувалася високим рівнем стресу та тривоги в суспільстві. Жінки, які стали на шлях емансипації, почали працювати на підприємствах та в інших сферах діяльності, також відчували наслідки цих змін.

Тема доповіді зумовлена потребами глибшого усвідомлення проблеми алкоголізму серед жіночої статі, адже це спричиняє занепад суспільства, а отже конкретної особистості. Зосереджуємо свою увагу на причинах, що сприяють розвитку алкоголізму серед жінок у творах «Повія» П. Мирного, «Бурлачка» І. Нечуя-Левицького, «Земля» О. Кобилянської.

У творах українських письменників зображувались різні аспекти жіночого алкоголізму і це не лише зовнішні зміни, але й внутрішня трансформація героїнь, відповідно до подій, що відбувалися в їхньому житті. До причин, які передували пияцтву жінок, можна віднести: культурні традиції народу, бо кожен прихід гостей або свято супроводжувалося гулянками, де пили спиртні напої, вечорниці, на яких хлопці та дівчата веселились і напивались, тяжка праця, неволя, нещасливе кохання або одруження без любові, «сліпе» кохання. Все це є тими самими факторами, що сприяли вживанню алкоголю серед жіноцтва задля зняття емоційної напруги.

«Конфлікт жінки і суспільства розкривається через репрезентовані у творах девіантні форми поведінки, такі як самогубство, пияцтво, чернецтво, як форма втечі жінки від реальності» [7, с. 7]. Тобто, коли

жінка не може протистояти певним життєвим викликам, які певною мірою ламають її особистість, тоді вона вдається до відсторонення від світу, наприклад, починає вживати алкоголь, аби втамувати біль, що з часом, призводить до деградації: втрати моральних та духовних цінностей людини.

Тему жіночого алкоголізму у своїй творчості порушує І. Нечуй-Левицький. Зокрема жіноче пияцтво висвітлює у творі «Дві московки», де героїня Марина виходить за чоловіка, якого не кохає, щоб не залишатися самій. Коли ж чоловік відправляється на «московщину», жінка веде розгульний спосіб життя, випиває та розважається з москалями: *«У Києві, на Подолі, отівночі в шинку голосить не своїм голосом катеринка. Москалів повний шинок, а серед їх, як вітер, літає Марина, танцює-витанцює»* [5, с. 35]. Заміжня жінка ходить на вечорниці, проводить їх у себе вдома і хоче залучити подругу до такого способу життя, але та відмовляється: *«...то не вечорниці, де дівчат немає! Моя хата, а ваші музики. Наша пляшка й чарка, наша вечеря, а ваше мед-вино, горілочка, маковники та медяники»* [5, с. 22].

Інші причини пияцтва висвітлені у творі І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», де головну проблему надмірного вживання алкоголю показано в образі старого Кайдаша: *«Кайдаш, п'яничка, який з часом втрачає авторитет у синів та невісток. Втрачає відчуття реальності через пияцтво, після чого взагалі перестає втручатися у сімейні справи»* [7, с. 70]. Дружина випиває лише з переконань народних традицій, наприклад, під час гостювання: *«Кайдашиха ледве помочила губи в горілиці, хоч і любила горілочку»* [6, с. 15], адже спиртні напої для українського народу вважають прикладом гостинності господарів до яких прийшли гості (*«– От хто мене вітав! Не так, як Балашиха. І, господи! Не знали, де й посадити мене. Частувала мене матушка і чаєм, і горілкою, і наливкою, – хвалилася Кайдашиха...»* [6, с. 50]).

Наступний сюжет, який відображає соціальний тиск на жінку через її зовнішність, є у повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана». Головну героїню, як і Катерину у творі Т. Шевченка, спокушає москаль, спочатку її напоївши: *«...а тут сама третю чашку, сама узяла і, випивши, вже сидить у копитана на колінах і сама собі весільних пісеньок приспіває...»* [3, с. 21]. Після цього Оксана не змогла контролювати власні емоції та віддалася душевним пориванням, що стало результатом нарікань та втрати цнотливості: *«– Пропала я тепер на світі!... – крикнула сердешина Оксана, як прокинулась уранці, дивлячись, де вона і що з нею сталося...розплетені коси повисли по плечам, очі їй дивляться, та не бачать, що тут лежить копитан, погубитель її, і стить, не чує, що він наробив!...»* [3, с. 21]. Опам'ятавшись, дівчина просила вбити її, бо не

могла жити збезчещеною; вона втратила свободу і була приречена на страждання, адже саме алкоголь загубив дівчину, яка не змогла відмовитися від спокуси.

Однією із центральних тем у творчості Г. Квітки-Основ'яненка були святкування вечорниць і саме вони ставали причиною того, що і хлопці, і дівчата вживали спиртні напої. Це призводило до розгульного способу життя, опісля збезчещення дівчат: *«А про вечорниці так і не споминай! Було і других дівчат відводить та аж плаче та просить: «Будьте ласкаві, сестрички, голубочки, не ходіте на тес прокляте зборище! Та там нема ніякогісінького добра; там усе зле та лихе!» Збираються буцімто прясти, та замість того пустують, жартують та вчаться горілочку пити...»* [3, с. 4]. Неодноразово старші молодиці відмовляли дівчат від вечорниць, адже саме це місце може стати початком всіх їхніх бід.

У творчості Марка Вовчка теж зустрічаються героїні, які через життєві негаразди вдаються до пияцтва, що в результаті спричиняє занепад особистості та наштовхує жінок на гріх. К. Откович так характеризує героїнь письменниці: *«Героїні М. Вовчок найбільше прагнуть родинного щастя проте, зіштовхуючись з певною кризою вони несвідомо обирають самозречення»* [7, с. 190].

В оповіданні «Ледащиця» головна героїня Настя не спроможна створити бажану сім'ю. Дівчина вдається до пияцтва, через невзаємне кохання, доводячи себе до божевільного стану і не відчуває біль через смерть дитини: *«На п'ятий день підвелась, хустки шукає, зривається ніби куди бігти. Насте, куди се? Горілки хочу!.. Піду! Піду! Мати заплакала, – просить: – Доню моя, схаменись!»* [5, с. 11]. Дівчина мала генетичні схильності до вживання спиртного, адже її батько у свій час «сп'яничився і вмер»: *«Билась вона, кричала, наче її гарячим залізом пекли: «Ой пустіть мене, пустіть! Або з мене голову здійміть! Змидуйтеся! Мучите мене нащо й про що? Я п'яниця вічная...»* [8, с. 158]. Можна побачити, що алкоголь доводить героїню до шаленства, яке спричиняє гарячку. Настя втрачає контроль над собою, починає говорити з уявними постатями, адже в центрі її існування постає алкоголь, всі життєві цінності та орієнтири втрачаються.

І. Франко також порушив проблему жіночого алкоголізму в оповіданні «Слимак». Автор не висвітлює ні імені жінки, ні причини її пияцтва, лише наслідки, про які говорить її чоловік: *«Жінка розтилася і вмерла, перевела все, що я мав. Мене самого вергло в слабкість, ноги відняло. Що тепер діяти?»* [9, с. 4]. З. Гузар пише про цей твір так: *«З пізнішого діалогу дізнаємося, що дружина Слимака “розбилася і вмерла”. Факт промовистий. Жіночий алкоголізм міг тоді з'явитися лише у Бориславі, гнізді деморалізації, яке Франко зобразив*

у всьому циклі в плані натуралістичному. Але в цьому оповіданні про п'яниць-жінок згадано вперше» [2, с. 27].

Пияцтво у сільській місцевості ширилося внаслідок активного відкриття шинків, які працювали цілодобово, що сприяло девіантній поведінці відвідувачів, зокрема й жінок.

Проблема алкоголізму часто порушувалася як в соціально-побутових піснях, так і в авторських, зокрема в О. Левицького, про що пише О. Бороденко: «Вдовиця Вовчиха після смерті чоловіка досить швидко опустилася як морально, так і матеріально. Її будинок перетворився на покривлену халупу, яку сусіди нарекли “хаткою на курячій ніжці”, а “всі достатки пішли за вітром”. Сама вдовиця все частіше прикладалася до чарки та, мабуть, перетворилася на хвору алкоголізмом жінку» [1, с. 283]. Відповідно до цього можемо зробити висновки щодо частого вживання спиртного саме серед самотніх, знедолених жінок, які в такий спосіб прагнули загасити біль своєї самотності.

Отже, проблема жіночого алкоголізму була актуальною у кін. ХІХ – поч. ХХ ст. (Г. Квітка-Оснoв'яненко, І. Нечуй-Левицький, Марко Вовчок, І. Франко та ін.), адже підкреслювала соціальні та психологічні фактори, які призводили до пияцтва, віддзеркалюючи цілісну картину життя наших предків, їхній побут, суспільні та особисті негаразди.

Список використаних джерел:

1. Бороденко О. Шинкарство у Гетьманщині століття: вплив на поведінкові стратегії українського соціуму. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 51. С. 279–286.
2. Гузар З. Оповідання Івана Франка Сликач. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологія»*. 2010. Вип. 51. С. 25–31.
3. Квітка-Оснoв'яненко Г. Сердешна Оксана. Київ : Мультимедійне вид-во Стрельбицького. 2015. 34 с.
4. Марко Вовчок. Ледащиця. Київ : Час. 1926. 32 с.
5. Нечуй-Левицький І. Дві Московки. Київ : Мультимедійне вид-во Стрельбицького. 2017. 37 с.
6. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. Київ : Фоліо. 2013. 153 с.
7. Откович К. Ілюзія свободи образ жінки традиціоналізму до модернізму : монографія. Київ : Карбон, 2010. 209 с.
8. Ревуцька С. Психоаналітична інтерпретація переживань вільної духом кріпачки в оповіданні Марка Вовчка «Ледащиця». *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. № 1(11). С. 155–160.
9. Франко І. Сликач. *Календар товариства Просвіта*. Львів? 1882. С. 27–39.

Пилипенко Ю. Л.,

студентка

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Науковий керівник: Коломісць О. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри слов'янської та романо-германської філології

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Російська збройна агресія, яка розпочалася у 2014 році і повномасштабно розгорнулася у 2022 році, вивела питання національної ідентичності українців на перший план. Відмова від російської культури, важливість збереження українського тепер озвучуються не лише в контексті українськості, а й з особливим значенням – маркер відокремлення від ворога “свій-чужий”. Школа, як осередок розвитку й прямого впливу на розвиток майбутнього Української держави, отримала низку викликів. Якщо раніше складовою навчальних програм стояло виховання патріотизму й любови до держави, то зараз їх виявилось недостатньо для протистояння ворогу й збереження свого. Саме формування національної ідентичності сьогодні є одним із ключових рушійних чинників розвитку Української держави. Якісне впровадження його як комплексного елементу у всіх ланках шкільного навчання визначить подальшу долю життя й прогресу всіх професійних галузей.

Уроки української літератури – одна з найбільш багатофункціональних можливостей для впровадження системи формування національної ідентичності. Чинна програма української літератури має на меті “формування компетентного читача; підвищення загальної освіченості молодого громадянина України, досягнення належного рівня сформованості вміння прилучатися через художню літературу до фундаментальних цінностей, культури, розширення культурно-пізнавальних інтересів школярів; сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації особистості в сучасному світі; виховання національно свідомого громадянина України; формування і ствердження гуманістичного світогляду особистості, національних і загально-людських цінностей” [2, с. 3]. Серед ключових компетентностей у більшості творів зазначено розкриття проблем національної

свідомости, патріотизму, зрадництва, історії рідного краю, суспільно-політичного дискурсу, теми України в житті митців. Але разом із цим існує певна призма, крізь яку педагоги висвітлюють канони письменників і текстів, і вона лише оглядово демонструє українську літературу. Перед нами постає більше й глибше завдання. Практика в школі, робота з матеріалами приватних шкіл для підготовки до ЗНО, робота з учнями різних вікових груп у фасилітаційному напрямі, показала, що питання формування національної ідентичности на уроках літератури, попри розробки Нової української школи та мету програми Міністерства освіти й науки України, є “незавершеним проектом” [1, с. 73].

Активні форми навчання, якісно, свідомо побудовані курси української літератури, нові сучасні добірки текстів для позакласного читання, виведуть формування національної ідентичности в школярів на передній план. Ця робота передбачає індивідуальну орієнтованість на кожного учня, вихід на органічне усвідомлення через власні мистецькі уподобання, опрацювання шляху письменників не лише крізь призму переліку дат, а й життя митця в контексті України, вивчення історичної лінії в маловідомих деталях, чесні діалоги й дискусії про відмову, зміну ставлення до російської культури.

Складність роботи полягає в тому, що питання національної ідентичности, без уроків і домашніх завдань, уже підняли росіяни. Їхня культура зараз живе у свідомости, охоплює кожную соціальну мережу, і часто учні різних вікових категорій можуть навіть не розуміти різницю між нею та українською. Новий погляд на процес навчання української літератури й ґрунтовна робота над вибором кожного твору сформує те, від чого залежить доля майбутнього Української держави.

Список використаних джерел:

1. Удовиченко Л. Проблема культурно-національної ідентичности та шляхи її вирішення в новій українській школі : збірник наукових праць. Київ, 2023. № 37. С. 70–75.

2. Українська література: програма для загальноосвітніх навчальних закладів Міністерства освіти і науки України від 2017 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>

3. Слижук О. Формування національної самосвідомості учнів у процесі навчання літератури в 5-6 класах НУШ. Національна ідентичність у мові та культурі: збірник наукових праць / за заг. ред. О. Г. Шостак. Київ:Талком, 2023. С. 372–381.

Починок Л. І.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри історії української літератури та компаративістики

Кам'янець-Подільського національного університету

імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРЧОМУ ПРОСТОРІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Лариса Косач – унікальна письменниця, геніальний талант якої дозволив їй природньо поєднати в собі два первні – елегантної європейськості та глибинної національної ідентичності. При цьому у життєвій філософії поетки дуже відчутно прозирає ментальна опозиція до «московщини». Проте мисткині не довелось тішитись глибоким сприйняттям і розумінням у колі своїх сучасників. Як засвідчує Дмитро Донцов у студії «Поетка українського Рісорджімента», «письменниця, яку назвав Франко "мужчиною" серед поетів соборної України, лишилася якимсь сфінксом, загадкою для покоління, для якого так потрібні були якраз всі мужеські прикмети, завзягтя, воля, – напередодні страшної історичної завірюхи» [1, с. 3].

Проблема національної ідентичності у життєтворчості Лесі Українки тепер постає особливо актуально і животрепетно. Увага до знакових постатей в українському класичному письменстві, насамперед, продиктована тим, що люди, за словами Віри Агеевої, «шукають свою ідентичність. У нас вона пов'язана насамперед з літературою. Ми були бездержавною нацією, але були нацією слова» [5]. Саме тому вітчизняна літературознавча наука все частіше акцентує увагу на цьому питанні (О. Забужко [3], О. Огнева [6], Я. Поліщук [7], А. Криловець [4] та ін.), увиразнюючи майстерність Лесі Українки у ретрансляції національних ідеалів та цінностей шляхом творчої інтерпретації світових образів, сюжетів та мотивів. До осмислення автентичного художнього простору Лариси Косач долучились і ми у студії «Східні мотиви у світоглядно-творчій рецепції Лесі Українки» [8], в якій, серед іншого, згадується й кримська тематика творчої спадщини авторки.

Поетичні цикли Лесі Українки «Кримські спогади» та «Кримські відгуки» особливо цікаві у ракурсі дослідження проблеми національної ідентичності у творчому просторі письменниці. І найліпше своєрідне сприйняття Ларисою Косач кримських мотивів виявляється при компаративному зіставленні її творів з поетичним циклом Адама

Міцкевича «Кримські сонети». Мандруючи Кримським півостровом, кожен з поетів сприймав мальовничі краєвиди крізь призму своєї творчої рецепції та ментальної свідомості. І коли польському митцю подорож навіювала глибоку ностальгію за рідним краєм, що відбивалась у його сонетах рефренними звертаннями до милої його серцю Польщі, то у Лесі Українки кожна поезія її «кримських» циклів – це згусток складних саморефлексій, болючих спогадів, глибокої емпатії та сугестивних роздумів над долею української та кримської землі під владою «чужинця»:

Колись тут сила і неволя панували,
Та сила зникла, все лежить в руїні, –
Неволя й досі править в сій країні!
(«Бахчисарайський двірець») [9, 5, с. 127].

Подібні асоціації виникають у реципієнта і при прочитанні єврейських мотивів у поезії Лесі Українки, коли роздуми авторки над віковичною неволею старозавітніх гебреїв віддунують гіркою та болем за долю рідного народу, його духовне приниження:

Ти в руїнах тепера, єдиний наш храм,
Вороги найсвятіше сплямили,
На твоїм алтарі неправдивим богам
Чужоземці вогонь запалили
(«Єврейська мелодія») [9, 5, с. 168].

Однак чи не найбільш благодатним джерелом для відчитування національної самосвідомості Лариси Косач та її рецепції відносин українців з сусідніми народами є драматична поема «Бояриня», яка й досі не знайшла у вітчизняній літературознавчій науці достатньо глибокого осмислення. А таке прочитання видається особливо важливим та актуальним з огляду на окреслене авторкою в драмі українсько-російське ментальне протистояння. На думку Оксани Забужко, «Бояриня – прямий ключ до нашої затраченої культурної ідентичності» [3, с. 373]. І що характерно, навіть у драмі на temat вітчизнаної історії Леся Українка використовує прийом зображення часопросторової реальності та її суб'єктів у протистоянні з чужим середовищем чи в його оточенні. Саме таким чином – на тлі ворожого – й створюється авторкою ефект увиразнення й утвердження автентичної української ментальності як єдино прийнятної і життєво можливої для представників української нації.

Свою національну позицію у сприйнятті «московщини» у всіх її звичаєво-ментальних виявах Лариса Косач оприявлює через вибудову життєвої траєкторії молоді козачки Оксани Перебійної, запроваджені на чужину й згублені нею як духовно, так і фізично. Трагедія центральної героїні драми «Бояриня» не тільки виразно демонструє

чужорідність російських звичаїв для української ментальності, а й виявляє їх антигуманний та нищівний вплив навіть на самих носіїв «московської» звичаєвості й тих, хто її переймає.

Беручи до уваги той факт, що в літературознавчих колах усталилось потрактування образу Оксани як символічного втілення України та її політичної долі, порушене питання осмислення і збереження українцями своєї національної ідентичності набирає непересічного значення, а потреба адекватного й глибинного перепрочитання творчої спадщини Лесі Українки у цьому ключі – надзвичайної важливості.

Тому до болю прикрим видається те, що й досі не втратили своєї актуальності й гостроти слова Дмитра Донцова про Ларису Косач у студії «Поетка пророчиця»: «Її любі земляки не розуміли її пророчого шалу, дивувалися, чому замість рідних тем, пише вона про Грецію, Рим, Вавилон, про перші часи християнства? Яке, мовляв, це було далеке від життя! Забували вони, що ніколи так близько не був до української проблематики Шевченко, як тоді, коли писав на такі, нібито, "чужі сюжети", – як в "Неофітах", або в "Давидових псалмах". Це саме дасться сказати про Лесю Українку» [2, с. 9].

Зауважимо, що запропоновані міркування лише порушують окреслене коло проблем, які наразі потребують подальшого потрактування й глибокого осмислення в ґрунтовному дослідженні.

Список використаних джерел:

1. Донцов Д. Поетка українського Рісорджімента (Леся Українка). Львів : Видавництво Донцових, 1922. 35 с.

2. Донцов Д. Поетка пророчиця (Леся Українка). *Донцов Д. Туга за героїчним: постаті та ідеї літературної України*. Лондон : Видання Спільки української молоді, 1953. С. 5–28.

3. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ : Факт, 2007. 428 с.

4. Криловець А. Українська література перших десятиріч ХХ століття: філософські проблеми. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 256 с.

5. «Люди шукають у літературі ідентичність», – Віра Агєєва. *КМБС. Києво-Могилянська Бізнес-Школа: школа для лідерів, які прагнуть змін*. 14 квітня 2023 року. URL: <https://kmbbs.ua/ua/news/news140423> (дата звернення: 20.10.2023).

6. Огнева О. Східні стежки Лесі Українки. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008. 240 с.

7. Поліщук Я. Міфологія культурних світів Лесі Українки. *Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму*. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. С. 263–383.

8. Починок Л. Східні мотиви у світоглядно-творчій рецепції Лесі Українки. *VI Конгрес сходовознавців: збірник матеріалів*. Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського; Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 214–218.

9. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів : у 14 томах. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. Т. 5: Поетичні твори. Ліро-епічні твори. 928 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-23>

Руснак Л. Ю.,

студентка II курсу другого (магістерського) рівня спеціальності

«Прикладна філологія» групи ПФМ-1-22-1.4з

факультету української філології, культури і мистецтва

Київського університету імені Бориса Грінченка

*Науковий керівник: **Бондарева О. Є.,***

доктор філологічних наук, професор,

головний науковий співробітник кафедри української літератури,

компаративістики та грінченкознавства

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОЗИ РУСЛАНА ГОРОВОГО

Терміни «постколоніалізм», «постколоніальний дискурс», «постколоніальні студії» стали особливо часто вживаними в контексті розгляду українського культурного простору останніми роками. Основоположником постколоніальної теорії був американець палестинського походження Едвард Ваді Саїд (1935–2003). Вважається, що особливого розповсюдження ідеї постколоніалізму набули завдяки появі його книги «Орієнталізм» (Orientalism, 1978), де він дослідив упередженість Заходу по відношенню до Сходу крізь призму історії. Таким чином, у широкому розумінні контексту орієнталізм можна вважати світоглядом, способом мислення, системою поглядів європейців на світ та суспільства, які раніше перебували у сфері колоніального впливу європейських держав-метрополій. Цікавим визначенням дослідника є також те, що явище орієнталізму є продуктом певних політичних сил і дій. Розтиражоване пропагандистськими засобами масової інформації «культура поза політикою» в дійсності стає бульбашкою, яка легко лопається – глобальний політичний вплив колонізатора неминуче

залишає свій відбиток на культурному надбанні націй, які зазнали колоніального впливу.

«Постколоніальні студії – це засіб для дослідження не тільки західного, а будь-якого колоніального (або подібного до колоніального) домінування, зокрема й панування Російської імперії та Радянського Союзу над відповідними неметропольними, неросійськими народами» [4, с. 74]. Сучасна постколоніальна проблематика включає в себе широкий спектр питань – визначення змістів колоніальної залежності, подолання колоніальної залежності, аспекти сучасної культурної політики, мистецьке прислужництво панівній нації, виправдання «цивілізаційних місій», деконструкцію текстів імперських центрів та ін. Антиколоніалізм можна розглядати як боротьбу за звільнення колоній від метрополій [1, с. 286].

Існує хибне переконання, що з точки зору постколоніалізму можна розглядати лише твори, які з'явилися після звільнення від впливу колонізатора. Україна, формально ставши незалежною від Радянського Союзу в 1991 році, протягом усіх цих років перебувала й, на жаль, досі значною мірою перебуває під впливом імперських наративів Москви. Літературні тексти, які з'являлися в період безпосереднього перебування під культурною експансією Росії, в період незалежності і продовжують з'являтися зараз, сюжетно та ментально просякнуті постколоніалізмом.

Наявні дослідження постколоніалізму в українській літературі більшою мірою висвітлюють класичних авторів, однак виток нашої історії, який розпочався 2014 року, створив ґрунт для появи десятків сучасних авторів, інтерпретацію творчості яких доцільно здійснювати з позиції постколоніальної критики.

Постать Руслана Горового як яскравого представника сучасної української літератури є недооціненою, оскільки значний відсоток його творчості є ілюстрацією подій, які ми проживаємо, і містить багато акцентів на впливові колоніального минулого на нашу державу. Впізнаваною рисою в текстах пана Руслана є висвітлення будь-яких, навіть емоційно важких наративів крізь призму комічності. Його оповіді завжди лаконічні й прості, але водночас глибокі за змістом. Більшість персонажів автора прямо або опосередковано демонструють своїми поведінкою, характером, взаємодією з іншими персонажами шлях, пройдений від існування під моральним, перш за все, гнітом метрополії до існування після цього гніту. Водночас, персоналії творів Горового (більшість із яких, за його власним ствердженням, так чи інакше мають прототипами реальних людей чи сукупність реальних образів) проходять цей шлях по-різному: хтось так і не спроможеться подолати нав'язане століттями відчуття меншовартості

та провінційності, а хтось стане взірцем боротьби за звільнення свідомості й ментальності від психології та втілення собою «малоросійства», комплексу, який «вироснула» в головах українців російська метрополія. Багаторічні спроби Росії знищити не просто «квіт української нації», а всю нашу національну самоідентичність, зробили можливим перетворення величезної кількості українців на психологічно й ментально поневолених нею. Руслан Горовий, зображуючи в своїх текстах тих самих звичайних українців, дає своєму читачу вибір, пропонує напрям звільнення власної свідомості й свідомості майбутніх поколінь від поневолення Росією, а читач, впізнаючи в цих персонажах себе або своїх близьких, неодмінно робить цей вибір, іноді не усвідомлюючи це до кінця.

Тамара Гундорова зазначає, що «українська постколоніальна свідомість кінця ХХ ст. позначена переборенням культурної провінційності і маргіальності, і, як така, вона інфікована уявною помстою та емоціями *ressentimenty*. Українська література і є тим полем, де артикулюються багато з постколоніальних моделей мислення, і де випробовуються різні форми культурної ідентифікації. Зокрема постмодерністський напрям в найновішій українській літературі значною мірою служить соціокультурною рефлексією і осмислює стосунки метрополії і колонії, аналізує межі «свого» та «чужого», розряджає напруження зон домінуючого і підлеглого, інтимного й соціального просторів, символізує становлення нової постколоніальної свідомості і нової тілесності, а також фіксує явище колоніального ресентименту – бажання помститися за вимушену втрату свого «я» і за втрату свого задоволення» [3, с. 104–105].

Список використаних джерел:

1. Авер'янова Н. М. Радянські міфологеми у мистецтві України постколоніального періоду. *Молодий вчений*. 2018. № 8(2). С. 286–289.
2. Гундорова Т. І. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми. Статті та есеї. Київ, Грані-Т, 2013. 546 с.
3. Європейська меланхолія. Дискурс українського окциденталізму / за ред. Т. І. Гундорової. Київ : Стило, 2008. 160 с. (Теоретичні РЕвізії)
4. Павлишин М. Постколоніалізм як метод і склад думки. Спостереження щодо українського літературознавства на сторінках журналу «Слово і час» у роках 1991–2011 / Постколоніалізм. Генерації. Культура. Київ : Лауріус, 2014. 336 с. (Серія «Теоретичні ревізії». Випуск 4). С. 73–83.
5. Шкандрій М. В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби / гер. П. Таращук. Київ : Факт, 2004. 496 с.

Скалянчук А. С.,

магістрантка кафедри української літератури та компаративістики

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

*Науковий керівник: **Томбулатова І. І.,***

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури та компаративістики

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ФЕНОМЕН ПОСТАПОКАЛІПТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Феномен постапокаліптики в українській літературі є цікавим і неоднозначним явищем. Він показує реакцію українських письменників на теми катастрофи, кризи і кінця світу. Цей жанр літератури став популярним у світовому контексті після Другої світової війни та холодної війни, коли багато письменників стали розмірковувати над можливими наслідками атомної загрози та інших глобальних проблем.

Феномен постапокаліптики в Україні показує особливості українського суспільства, історії та культури. Основні аспекти цього феномену в Україні включають:

1. Голодомор. Україна має складну історію, яка включає в себе події, що призвели до катастрофи і кризи. Голодомор 1932–1933 років в Україні тривав 17 місяців – з квітня 1932 року до листопада 1933 року. За різними даними, загинуло від 4 до 7 млн людей, хоча деякі історики вказують про 10-11 млн загиблих. Навесні 1933 року, кажуть історики, в Україні помирало 17 людей щохвилини, 1 000 людей щогодини і майже 25 000 людей щодня. От і вже починає зароджуватися період апокаліпсису і письменники починають використовувати цей період у своїх творах [1].

2. Після війни. Після Другої світової війни багато українців, таких як Василь Земляк, Микола Бажан, Василь Голобородько, створювали оповідання та романи, які описували життя людей у післявоєнних руйнівних умовах.

3. Часи радянської гіперболізації. У період радянської влади українська література була сильно контролюваною, а тема постапокаліптики постійно випускається соціально-політичним тлумаченням. Такі твори, як роман Олеся Гончара "Собор", відображали духовну кризу і загрозу самовизначення нації.

4. Після незалежності. Після отримання української незалежності 24 серпня 1991 році літературна тематика розширилася,

а постапокаліптичний жанр став більш різноманітним. Письменники, такі як Сергій Жадан, Марія Матіос та Олесь Ульяненко, стали досліджувати тему кризи та пошук нових ідентичностей в умовах сучасної України.

5. Війна на сході України. Кровопролиття на сході України, яке почалося в 2014 році, призвело до глибоких змін у сприйнятті теми постапокаліпсису в українському суспільстві. Багато творів, які відображаються в цьому контексті, відображають вплив війни на життя людей та суспільство загалом.

6. Ідентичність і самовизначення. Постапокаліптичні наративи часто досліджують питання ідентичності і самовизначення, особливо в контексті зміни умов виникнення після катастрофічних подій.

7. Сучасні проблеми і виклики. Українські вибірки постапокаліптичний жанр для висвітлення сучасних письменників проблем і викликів, таких як корупція, екологічні проблеми, політичні нестабільності та соціальні диспаритети.

8. Фантастика. Українська наукова фантастика активно використовує постапокаліптичні мотиви для висвітлення наукового прогресу, технологічних революцій та їх можливих наслідків. Романи та оповідання, такі як «Метро 2033» Дмитра Глуховського та «Варлаам і Йосафат» Олесе Бердника, представляють різні варіації апокаліпсису в українському фантастичному контексті.

9. Сучасні автори і творчість. Сучасні українські письменники, такі як Андрій Курков, Оксана Забужко, Юрій Андрухович та інші, активно досліджують постапокаліптичний жанр та створюють твори, які відображають український контекст.

10. Постапокаліптика та теперішня війна в Україні. Постапокаліптичні наративи можуть бути в особливому вигляді в контексті теперішньої війни в Україні, після чого автори та митці змогли висловлювати свої думки та реакцію на цей конфлікт та його можливі наслідки. Ось деякі способи, якими постапокаліптика може відображати теперішню війну в Україні:

1. Війна як апокаліпсис. Деякі постапокаліптичні твори можуть використовувати війну як катастрофічну подію, що викликала апокаліпсис у суспільстві. Ці наративи можуть досліджувати, як війна впливає на життя і мораль людей та остаточно до руйнування та розпаду суспільства.

2. Життя під війною. Деякі автори можуть створювати твори, які досліджують, як люди намагаються жити під час війни, як вони виживають та намагаються знайти нормальність в умовах конфлікту.

3. Зруйновані міста та інфраструктура. Важливою частиною постапокаліптичних сценаріїв може бути опис зруйнованих міст та

інфраструктури, що є результатом війни. Це може відобразити реальний стан деяких міст в Україні.

4. Вплив на психіку і мораль. Постапокаліптичні твори можуть також досліджувати психологічні аспекти війни, які включають стрес, травму та моральне знецінення, що можуть впливати на особистість людини.

5. Пошук ідентичності і місця в сучасному світі. Українці, які пережили війну, можуть шукати свою ідентичність і роль у сучасному світі. Постапокаліптичні наративи можуть відобразити цей пошук і рефлексію.

6. Соціальні і політичні аспекти. Постапокаліптичні твори можуть аналізувати соціальні та політичні аспекти війни, включаючи корупцію, геополітичні драми та геополітичний вплив на країну.

Ці теми і аспекти дозволяють авторам і митцям висловлювати свої думки, досліджувати вплив війни на суспільство та індивідуальність і надавати голос тим, хто переживає цей конфлікт. Постапокаліптична література може служити засобом рефлексії, аналізу та розуміння складної ситуації в Україні та спонукати до обговорення майбутніх шляхів розвитку країни.

Загалом, феномен постапокаліптики в українській літературі показує пошук ідентичності, відповіді на соціальні проблеми та відображення сучасних викликів і загроз, з якими стикається суспільство в Україні та світі.

Важливо відзначити, що феномен постапокаліптики в українській літературі продовжує розвиватися й адаптуватися до сучасних реалій, відображаючи важливі аспекти історії та сучасності України в літературному контексті.

Список використаних джерел:

1. Важливі факти про голодомор в Україні : веб-ресурс. URL: https://tvoemisto.tv/news/5_vazhlyvyh_faktiv_pro_golodomor_v_ukraini_67397.html (дата звернення 15.10.2023).

Скалянчук А. С.,

*магістрантка кафедри української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

*Науковий керівник: **Томбулатова І. І.,***

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ У ТВОРАХ МАРИНИ І СЕРГІЯ ДЯЧЕНКІВ, ОРСОНА КАРДА ТА ЕРНЕСТА КЛАЙНА

Моделювання свідомості підлітків – це складний процес, який письменники можуть відобразити у своїх творах. Досліджуючи твори Марини і Сергія Дяченків, Орсона Карда та Ернеста Клайна, можна знайти різні особливості цього процесу.

Марина і Сергій Дяченки – відомі українські письменники, автори численних творів, які досліджують психологію та свідомість підлітків. У їхніх творах виділено такі ключові особливості моделювання:

1. **Пошук власної ідентичності.** Твори Марини і Сергія Дяченків нерідко фокусуються на пошуках підлітками своєї ідентичності. Головні герої відчувають потребу з'ясувати, хто вони є, і як вони хочуть жити. Цей процес пошуку ідентичності може бути заплутаним та конфліктним, і автори стараються передавати цю складність через внутрішні монологи та діалоги героїв.

2. **Соціальні відносини.** Твори Дяченків часто висвітлюють відносини між підлітками та їхніми ровесниками, а також з батьками та іншими дорослими. Вони досліджують конфлікти, дружбу, романтичні відносини та інші аспекти міжособистісної взаємодії.

3. **Психологічні аспекти.** Автори вдаються до внутрішнього монолога та розглядають психологічні стани та роздуми героїв. Вони намагаються розкрити емоційні переживання та конфлікти, які виявляються у підлітках під час проходження через період підліткового віку.

4. **Актуальні проблеми.** Твори Марини і Сергія Дяченків часто стоять дзеркалом сучасної молоді, відображаючи актуальні проблеми, з якими стикаються підлітки, такі як використання технологій, позиція до освіти, екологічні питання та ін.

У своїх творах Дяченки намагаються створити реалістичні образи та картини, які допоможуть читачам краще зрозуміти свідомість та психологію підлітків, а також відчуті їхнє переживання та емоції.

Орсон Кард – відомий американський письменник, автор численних науково-фантастичних творів, включаючи цикл творів «Ендер Віггін». У його творах досліджується свідомість та психологія підлітків під час їхньої адаптації до нових умов та викликів.

Ось деякі особливості моделювання свідомості підлітків у творах письменника:

1. Інтелектуальний розвиток. Головний герой серії, Ендер Віггін, є підлітком з надзвичайними інтелектуальними здібностями. Це робить його особливим серед інших дітей та дорослих. Інтелектуальний розвиток героя виявляється через його здатність розв'язувати складні стратегічні завдання та приймати рішення.

2. Психологічний тиск. У світі, який створив Кард, підлітки піддаються серйозному психологічному тиску та стресу. Вони стикаються з військовою підготовкою та інтенсивними навчальними завданнями, що можуть вплинути на їхню психіку та свідомість.

3. Самопізнання та пошук ідентичності. Підлітки в творі «Гра Ендера» шукають своє місце в цьому світі та намагаються зрозуміти, хто вони є. Вони становлять шлях самопізнання та самовизначення, впливаючи на свою свідомість та ідентичність.

4. Моральні дилеми. Орсон Кард створює складні моральні ситуації, через які проходять підлітки. Вони повинні приймати рішення, які впливають на життя і смерть інших людей, що ставить сумнів під їхню моральну свідомість.

5. Взаємодія з однолітками та дорослими. Спілкування підлітків з однолітками і дорослими в серії Карда розвивати їхню свідомість та відносини з навколишнім світом.

У творах Орсона Карда герої намагаються пройти через важкі випробування та зберегти свою гідність, моральну чистоту і розум. Їхня свідомість глибоко досліджується в цих творах і показує складні аспекти підліткового життя в умовах фантастичного світу.

Ернест Клайн – американський письменник, сценарист та декламатор, який у своїх творах активно досліджує психологію та свідомість підлітків, зокрема в контексті сучасних технологічних реалій. Ось деякі особливості моделювання свідомості підлітків у його творах:

1. Використання віртуальної реальності. У багатьох творах Клайна велика увага приділяється віртуальній реальності та комп'ютерним іграм. Головні герої відправляються у віртуальні світи, де вони можуть втілити свої мрії та бажання. Це відображається на їхню свідомість та сприйняття реальності.

2. Цифрова культура. Твори Клайна розглядають сучасну цифрову культуру, включаючи вплив інтернету, соціальних мереж, графічних

ігор та інших технологій на підлітків. Вони досліджують питання ідентичності в цифровому світі та взаємодії з іншими користувачами.

3. Пошук власної ідентичності. Головні герої творів Ернеста Клайна переживають пошук власної ідентичності в умовах цифрової реальності. Вони намагаються зрозуміти, хто вони є в реальному та віртуальному світах і як їхні дії впливають на цей процес.

4. Спілкування та відносини. Твори письменника досліджують відносини між підлітками, їхню комунікацію в інтернеті та вплив цифрової комунікації на міжособистісні відносини.

5. Питання етики. В інтернеті та у віртуальних світах герої автора стикаються з іншими етичними проблемами, такими як приватність, мораль та віртуальні злочини. Вони вимушені вирішувати ці етичні дилеми та впливають на свою свідомість.

Твори Ернеста Клайна відображають сучасну реальність підлітків, які виростають у цифровому середовищі. Читаючи його твори ми краще розуміємо психологію та свідомість підлітків, їх переживання та взаємодію з сучасною технологічною культурою.

Усі ці твори поєднують проблему ідентичності. «Ідентичність (від лат. *Identificare* – ототожнювати; *identical* – тотожний, однаковий) – ототожнення, тотожність, точна відповідність, повний збіг. Але становлення ідентичності в ситуації змін – це ще і досвід самовизначення в умовах недостатньої визначеності, досвід, заснований на гіпотетичному знанні про відповідність смислів часу. Питання ідентичності пов'язане з буттям людини, сповнене протиріччями і тому постійно спрямовано на долаання розколу між внутрішнім і зовнішнім світом. Світоглядні парадигми змінюються з приходом іншої епохи, формуючи «нову людину», яка б відповідала новим вимогам сучасності. Теза «людина як самоцінність» епохи модерна змінюється на концепт «людина така, як її сприймає суспільство», а цілісність «Я» досягається через самореалізацію в суспільстві. Можна стверджувати, що особистісна ідентичність стає інтегральним ціннісно-смысловим утворенням, яке визначає стратегію взаємодії з соціальним середовищем і є важливим ресурсом в складних ситуаціях невизначеності» [1, с. 120].

Також усі ці автори допомагають читачам краще розуміти свідомість підлітків та їхні проблеми використовуючи різні теми та аспекти підліткового життя.

Список використаних джерел:

1. Левченко В. В. Особливості особистісної ідентичності у процесі соціально-психологічної адаптації. *Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства:*

збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції.
Кременчук. 20 – 21 квітня 2016 р. 130 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-26>

Собченко Є. І.,

*студентка кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

*Науковий керівник: Величковська Ю. Ф.,
кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

СЕРГІЙ ЖАДАН – УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК-ПОСТМОДЕРНІСТ

Сергій Жадан – український письменник, поет, інтелектуал та громадський діяч, який народився у Старобільську Луганської області. Він відомий своєю літературною діяльністю та активною участю у громадських рухах в Україні.

Сергій Жадан творить вірші, прозу й есе, які часто відображають сучасну Україну, політичні й соціокультурні проблеми. Він був активним учасником Революції Гідності (2013–2014) та підтримує українську культуру та мову. Його твори перекладені багатьма мовами світу та здобули популярність за межами України [3].

Сергій Жадан – талановитий письменник, який дебютував як поет у середині 1990-х та став відомим як прозаїк. Його творчість відзначається оригінальністю та глибоким розумінням сучасних проблем. Важливими аспектами його біографії є активна громадська діяльність, участь у рухах і вагомий внесок у популяризацію української літератури. Він виступає за українську культуру та мову, публічно висловлює свої погляди на політичні та соціальні питання [3].

Також Сергій Жадан відомий своєю активною співпрацею з іноземними видавництвами та літературними форумами, сприяючи популяризації сучасної української літератури на світовій арені.

У своїй творчості Сергій Жадан звертає увагу на проблеми сучасного суспільства, зокрема на політичні конфлікти, ідентичність, культурні взаємовідносини. Його твори є спробою зрозуміти й описати сучасний світ, його суперечності та виклики.

Дослідники звертають увагу на постать Сергія Жадана в контексті постмодернізму крізь висвітлення його поетики, іронії, альтернативної естетики та міфологізації минулого. Проте Жадан спростовує лейбл «письменник-постмодерніст», відкидаючи цей термін як стереотип. Адже являє собою досить специфічний випадок постмодерністського письменника. Він не відштовхується від класичних канонів або літературних течій, як це може бути властиво багатьом постмодерністам. У своїй творчості письменник спирається на класичні традиції української літератури та відчуває силу і зв'язок з українським народом [6].

Сергій Жадан реагує на суспільно-політичні трансформації та війну в Україні, використовуючи біблійні контексти для акцентуації актуальності та посилення епатажного стилю. У збірці «Життя Марії» Лілія Литвин аналізує трансформацію образу Богоматері, показуючи її вплив на взаємодію особистості та суспільства [3]. У збірці «Тамплієри» автор фокусується на українському поколінні, яке формується під час війни, і використовує біблійні образи для знаходження стійких цінностей у складному світі. У «Цитатнику» Жадан висловлює маніфест бездомництва 90-х, демістифікуючи кліше та іронізуючи над минулою культурою. У збірці «Пепсі» він прославляє саморобну героїку покоління, що шукає сенс та готове самопожертвувати. У «Пенсильванських читаннях» митець критикує радянський спосіб життя та передбачає важкий шлях до створення нового суспільства. Минуле залишає слід у сучасності, що важливо у формуванні національної ідентичності [6].

Сергій Жадан у своїй творчості досліджує різноманітні аспекти сучасного суспільства та людських почуттів. Його поезія відображає не лише особисті переживання та внутрішній світ, але й важливі соціокультурні процеси та проблеми, з якими стикається Україна та світ загалом.

У збірці «Пепсі» Жадан висловлює критику спроб повернутися до радянської ідеології, підкреслюючи, що не можна очікувати поліпшень, доки у головах людей існує ідея «великої держави». Він звертає увагу на необхідність розбудити свідомість та подолати інерцію, особливо у боротьбі з усіма її небезпеками.

Тема кохання у творчості Жадана також є важливим елементом, де він висловлює різні аспекти цього почуття: батьківську любов, розлуку, спогади та переживання. Через свої вірші він поглиблено досліджує емоції та почуття, пов'язані з коханням.

Загалом, творчість Сергія Жадана є комплексною та багатогранною, а його поезія віддзеркалює складність сучасного світу та поглиблює розуміння його різних аспектів.

Справжнє кохання, його сила та вплив на особистість, асоціації та переживання є важливою темою у творчості поета. Також важливо врахувати його особливий стиль, мову та поетичні засоби, які він використовує для вираження цих почуттів та думок. Це дозволяє читачам краще зрозуміти та відчувати всю глибину та складність образу кохання в його творах.

Поряд із темою кохання Сергій Жадан торкається теми впливу урбаністичного простору на людину. У романі «Месопотамія» автор демонструє місто як центральний топос, який є основною локацією для подій та розгортання долі героїв. Він створює образ міста як мультишарового та багатогранного, де кожен герой має свою особисту перспективу й сприйняття цього простору [5].

У творі місто сприймається як місце, яке має свої особливості та амбівалентність. З одного боку, це місце пов'язане зі спогадами, традиціями та давніми структурами, а з іншого – це місце змін, новаторства та сучасності. У цьому контексті Харків, що є обраною локацією, стає символом цього синтезу [5].

Також цікаво, що автор створює паралелі між Харковом та Месопотамією, де Месопотамія виступає як архаїчний образ, який символізує початок цивілізації. Ця паралель надає роботі глибшого філософського плану та дозволяє поетично переосмислити місто, надати йому міфологічне звучання.

Цей роман поєднує прозу та поезію, що дозволяє побачити місто з різних кутків, через різні стилі та мовні засоби. Це додає різноманіття та глибину розумінню міста як складного соціокультурного феномену.

Жадан звертає увагу на те, як місто впливає на особистість героїв, як воно формує їхнє сприйняття світу та самопізнання. Місто стає невід'ємною складовою їхнього життя та долі.

Для Жадана місто не лише фізичний простір, а й символ, який дозволяє розкрити багатогранність та амбівалентність людського буття.

Простір міста в цьому творі виявляється як множина різних просторових та психологічних реалій, які мають своє відведене місце та призначення. Автор оперує описами місць, асоціацій зі запахами та звуками, створюючи багатшаровий образ міста та його мешканців.

Видається важливим звернути увагу на те, що Сергій Жадан вдало використовує художні техніки для зображення міста та його асоціацій із запахами. Це надає творам глибину та внутрішню структуру, поглиблює розуміння персонажів та самого міста як живого організму зі своїми відчуттями та сприйняттями.

У романі «Месопотамія» Сергій Жадан вдало використовує мотив дороги як символічний елемент, який надає твору багатогранності та глибини. Дорога виступає як перехідний елемент, що зв'язує різні

часові та просторові рамки твору, а також символізує шлях життя та пошуку себе [1].

Мотив дороги поєднується з пошуком і трансформацією персонажів. Вони вирушають у дорогу, прагнучи знайти своє місце у світі, зрозуміти себе, відшукати свою ідентичність та мету. Дорога представляє для них шанс на новий початок, але в той же час вона є випробуванням, де кожна зустріч, кожне перешкодження впливає на їхню долю та світогляд [2].

У фрагменті «Ромео» молодий герой Ромео прибуває до міста з великими очікуваннями. Дорога для нього стає символом переходу у нове життя, але з часом він розуміє, що місто не готове прийняти його. Це відображається у внутрішньому конфлікті та роздумах героя про свою долю та шлях у майбутнє.

У фрагменті «Маріо» мотив дороги відображає пошук себе та можливості нового початку. Маріо віддає перевагу своєму місту та відмовляється від можливості поїхати, що підкреслює важливість батьківщини та своєї ідентичності для нього [1].

У фрагменті «Боб» герой вирушає у подорож до Америки, бажаючи знайти своє місце та реалізувати американську мрію. Америка є для нього символом нових можливостей, але дорога до неї стає випробуванням та реальністю, яка спонукає переосмислити його плани та цілі [1].

Важливість мотиву дороги полягає в тому, що він дозволяє показати внутрішній світ персонажів, їхні пошуки та зіткнення з реальністю. Дорога є символом життєвого шляху, зустрічей, випробувань та вирішення важливих життєвих питань. Цей мотив надає творам С. Жадана глибину, підкреслюючи тему пошуку сенсу та власної ідентичності.

Сергій Жадан є авторитетним українським письменником, активним громадським діячем та поетом, чия творчість відзначається різноманіттям жанрів та глибоким аналізом сучасних проблем. Він висловлює актуальні соціокультурні аспекти та сприяє популяризації української літератури у світі. У своїй творчості С. Жадан торкається тем кохання та пошуку сенсу життя, пов'язуючи їх з урбаністичним простором. Окрім того Сергій Жадан вдало розкриває місто як складний топос, пов'язаний з історією та почуттями героїв. Загалом, творчість Жадана є родзинкою постмодерної української літератури.

Список використаних джерел:

1. Жадан С. Месопотамія : збірка оповідань і віршів Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 368 с.
2. Войтович В. Українська міфологія. К. : Либідь, 2002. 664

3. Романенко В. Сергій Жадан: Народу нас..ти на цю купку “інтелектуалів”. УНІАН. 10 вересня 2009. URL: <https://www.unian.ua/culture/264301-sergiyjudan-narodu-nasti-na-tsyu-kupku-intelektualiv.html> (дата звернення: 27.07.2023).

4. Терен Т. Сергій Жадан: Ніколи не ставився до літератури, як до альпінізму чи спорту. Українська правда. 5 грудня 2015. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/12/5/204395/> (дата звернення: 27.07.2023).

5. Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії / за ред. С. Шліпченко, А. Макаренко, В. Осьмак та ін. Київ : Смолоскип, 2012. 195 с.

6. Гундорова Т. Кітч і Література. Травестії. К. : Факт, 2008. 284 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-27>

Собченко М. І.,

*вчитель початкових класів
Школи І–ІІІ ступенів № 122*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ

Мова неперервно змінюється, адаптуючись до суспільних, економічних та культурних змін. Словник постійно поповнюється новими словами через необхідність відображення нових явищ у суспільстві. Запозичення – один із таких способів збагачення мови.

Процес запозичення є невід’ємною частиною життя будь-якої мови, адже це реакція мови на зміни в навколишньому світі.

Щодо терміну «запозичення», досі серед вчених немає однозначної думки щодо його визначення.

Наприклад О. Б. Ткаченко визначає запозичення як «слова з інших мов, які усвідомлюються мовцем як чужорідні та зберігають ознаки свого походження» [4, с. 179].

О. В. Калінін визначає запозичення як слово належить до лексичного складу іншої мови та не входить до словникового запасу мови-реципієнта [2, с. 35].

Згідно «Енциклопедії української мови» під терміном «запозичене слово» розуміється «засвоєні мовою іншомовні слова, що не сприймаються мовцями як чужорідний елемент та подаються у загальних словниках, на відміну від іншомовних слів» [6, с. 209].

Наприклад Ю. С. Сорокін визначає запозичення ті слова, які достатньою мірою засвоєні мовою-реципієнтом [3].

З іншого боку група вчених, а саме: Е. Хауген, О. О. Реформатський, О. О. Селіванова, Ж. Марузо визначають «запозичення» як «процес засвоєння іншомовного слова системою мови-реципієнта».

Ж. Марузо визначає запозичення як «акт, в результаті якого одна мова засвоює елемент іншої мови, так і сам запозичений елемент» [7, с. 104].

Л. Блумфілд включає в процес запозичення наступні аспекти: запозичення культури; внутрішнє запозичення, як результат мовних контактів, обумовлених політичною і територіальною близькістю; діалектальні запозичення [1, с. 14].

Запозичення не ототожнюється лінгвістами з поняттям інтерференції.

Наприклад Л.В. Щерба визначає запозичення «у власному розумінні цього слова» та «зміни в тій чи іншій мові, яким вона зобов'язана впливу іноземної мови» [5, с. 60–66].

Термін «мовний контакт» вперше визначив У. Вайнрайх, стверджуючи, що це стосується ситуацій, коли особа користується кількома мовами. Цей контакт відбувається через індивідів, які мають спільність мови [9, с. 22].

Інші визначення мовного контакту розглядають його як «мовленнєве спілкування між двома мовними колективами» [11, с. 3] та як «зіткнення мов, що виникає через географічні, історичні та соціальні умови, які зобов'язують до мовного спілкування різних мовних спільнот» [8, с. 535].

У деяких лінгвістичних працях висувається ідея розрізнення терміна «мовні контакти» на «вузьке» та «ширше» тлумачення. Перше означає контактну ситуацію, пов'язану з необхідністю двомовності. Друге ж – міжмовний зв'язок, який може виникнути без двомовності, особливо при запозиченні лексики в різних соціально-політичних, культурно-історичних та інших відношеннях [17, с. 16; 18, с. 48].

В українському мовознавстві Ю.О. Жлуктенко детально досліджував проблему мовних контактів [14, 15]. Він підкреслює, що для того, щоб дві або більше мов розпочали взаємодію, вони повинні настільки наблизитись одна до одної, щоб встановити певні міжмовні, або інтерлінгвістичні, зв'язки, які називаються мовними контактами.

Виникнення того або іншого виду постійних міжмовних зв'язків супроводиться появою двомовності.

«Практику чергування використання двох мов ми будемо визначати як двомовність, а осіб, що її здійснюють, – двомовцями,» – відзначає У. Вайнрайх [9, с. 22].

Те саме роз'яснення цього терміну пропонує і Ю.О. Жлуктенко [15, с. 20]. В.М. Жирмунський вбачає, що двомовністю слід визнавати

тільки такий стан, коли особа рівноцінно володіє обома своїми мовами [13, с. 94].

За Л.Блумфілдом, двомовність, або білінгвізм, – це «вміння використовувати дві мови як рідні» [1, с. 70]. Б.В. Горнунг пропонує розрізняти «повну» двомовність, коли білінгви повністю освоюють систему другої мови, і «неповну», коли знання цієї мови значно відстає від знання рідної [11, с. 3].

Деякі лінгвісти вбачають сутність явища двомовності в утворенні певних психологічних уявлень у свідомості особи. Наприклад, Є.М. Верещагін описує двомовність як «психічний механізм (знання, вміння, навички), що дозволяє людині відтворювати та створювати мовні вирази, які послідовно належать двом мовним системам» [10, с. 134]. Важливо розрізняти два типи двомовності: колективну (масову, національну) та індивідуальну.

Щодо мовної обстановки в Україні О.О. Тараненко вказував на таке: «Колективна (національна) двомовність – це мовна ситуація в країні, де функціонують дві мови з різним ступенем розповсюдження, існуючи в двох основних варіантах з різними проміжними випадками:

- двомовність на рівні центральних органів країни з визнанням однієї мови для регіонів (наприклад, у Швейцарії, Бельгії);

- двомовність на всій або значній території країни, яка завжди має асиметричний характер та спрямована на перехід від диглосії до подальшої мономовності після витіснення однієї з мов».

Україна відзначається другим типом мовної ситуації». «Індивідуальна двомовність української та російської мов в Україні має такі особливості:

- а) в основному однобічна (для носіїв української мови);

- б) є як природною, так і набутою (через спеціальне вивчення у школах) для носіїв російської мови».

Дослідник вказує, що на кінець 1980-х років двомовність українсько-російська проявлялася переважно як диглосія – мовна ситуація, де використання двох мов функціонально розділене, з основним відмінністю в стилі, сферах спілкування та суспільному житті, із відмежуванням на шкалі цінностей суспільства між вищим та нижчим функціональними типами мовних систем. Проте диглосія не є абсолютною, у порівнянні, наприклад, із ситуацією 1917 року [19, с. 25–26].

В.М. Манакін, аналізуючи відмінність лексикологічних особливостей української та російської мов у контрастивному аспекті, вказував на такий аспект: «Інтерференція виявляється в несвідомому перенесенні елементів однієї мови у мовлення іншої. Це явище

є соціопсихолінгвістичним за своєю природою та принципово відрізняється від запозичення, яке стосується лексичних систем мов» [16, с. 38].

Отже, через неконтрольоване проникнення російських слів у структуру української мови в умовах тривалого нерівноправ'я виникло явище «суржику» – однієї з форм мовного простору України.

У період глобалізації основним джерелом запозичень стає англійська мова. Крім того, значним стає вплив східних мов – японської, китайської, корейської, з яких запозичуються терміни, що відображають специфічні для даних культур реалії, які отримали поширення у всьому світі (суші, бонсаї, манга, кімоно, хе, тхеквондо, лагман, кумкват, норі, судоку), а також іспанської мови (паелья, хамон, гаспачо, тортілья, парильяда, тапас, йемос, пінаколада, текіла, мохіто, мескіла і т. д.).

Тенденція запозичення іншомовних слів зберігається і до сьогодні. Вони приходять з різних мов світу, часто з сфери сучасних технологій.

За межами нормованого словникового запасу також знаходиться Досить яскравий та емоційний пласт обмеженої у вживанні лексики – сленг (молодіжний жаргон). Багато слів, штучно створені для спілкування в певних колах (соціальні мережі), також є запозиченими.

Зрозуміло, що дана лексика також засмічує нормальну українську мову, але поява подібних слів неминуча, воно підкреслює розвиток мови зі усіма що впливають звідси наслідками. Але іноді завдяки сленгу з'являються у промові молоді давно забуті застарілі українські слова.

А тому дослідження мовних процесів із позицій філології знову знаходить актуальність на кожному новому витку розвитку культури.

Список використаних джерел:

1. Blumfield, L. Language. Moscow : Progress, 1968. 606 p.
2. Kalinin, A. V. Vocabulary of the Russian Language : A textbook. Moscow : FLINTA, 2013. 320 p.
3. Sorokin, Yu. S. Development of the Lexical Composition of the Russian Literary Language in the 30–90s of the XIX Century. Moscow-Leningrad: Nauka, 1965. 566 p.
4. Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу. К. : Спалах, 2004. 272 с.
5. Shcherba, L.V. Language System and Speech Activity. Leningrad : Nauka, 1974. P. 60–66.
6. Українська мова : енциклопедія. НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-ст укр. мови ; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.].

Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

7. Dictionary of Linguistic Terms by Maruzo Zh. Moscow: Foreign Literature Publishing House, 1960. 436 p.

8. Akhmanova, O.S. Dictionary of Linguistic Terms [about 7000 terms]. Moscow: Sov. Encyclopedia, 1966. 607 p.

9. Vainraikh, U. Language Contacts (State and Research Issues). Kyiv : Publishing House of Kyiv State University Consortium «Vysha shkola», 1979. 264 p.

10. Vereshchagin, E. M. Psychological and Methodological Characteristics of Bilingualism. Moscow : Moscow State University Publishing, 1969. 160 p.

11. Gornung, B.V. On the Types and Forms of Interaction of Languages and Dialects. Reports and Messages of the Institute of Linguistics of the USSR Academy of Sciences. Moscow : Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1952. No. 2. pp. 3–7.

12. Graudina, L.K. Colloquial and Dialect Forms in Grammar. Literary Norm and Dialects. Moscow : Nauka, 1977. Pp. 77–111.

13. Zhirmunsky, V.M. Speeches at the Substrate Theory Discussion. Reports and Messages of the Institute of Linguistics of the USSR Academy of Sciences. Moscow : Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1956. No. 9. Pp. 93–99.

14. Zhluktenko, Yu.A. Linguistic Aspects of Bilingualism. Kyiv : Vyscha shkola, 1974. 176 p.

15. Жлуктенко Ю. А. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ : Вид-во Київського університету, 1966. 135 с.

16. Манакін В. М. Зміст та принципи контрастивної лексикології близькоспоріднених мов : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Київ : НАН України, 1994. 48 с.

17. Opelbaum, E. V. East Slavic Lexical Elements in the German Language. Kyiv : Naukova Dumka, 1971. 271 p.

18. Rozentsvaig, V. Yu. Language Contacts. Linguistic Issues. Leningrad: Nauka, 1972. 80 p.

19. Тараненко О. О. Українська мова на сучасному етапі (кінець 1980-х – 1990-і роки): старі і нові проблеми. *Мовознавство: Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів*. Харків : Око, 1996. С. 23–24.

Шарагіна О. В.,

кандидат філологічних наук,

*завідувач кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ХУДОЖНЄ ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ У КНИЗІ «З ЛЮБОВ'Ю – ТАТО» ВАЛЕРІЯ ПУЗІКА

Після територіального вторгнення «московії» в Україну 2014 року (анексія Криму та окупація східних регіонів України) та початку повномасштабної російсько-української війни (2022 р.) сучасна мілітарна література (проза, поезія, публіцистика) почала активно з'являтися на полицях книжкових магазинів («Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону “Донбас”» І. Михайлишина, «Воєнний Щоденник 2014–2015» О. Мамулая, «Іловайський щоденник» Р. Зіненка, «Життя Р.С.» В. Бурлакової, «Це наша правда» А. Кириченка, «АТО Байки» М. Кащинського, «Укри» Б. Жолдака, «Іловайськ» Є. Положія, «Аеропорт» С. Лойка, «Доця» Т. Горіха Зерня, «Амадока» С. Андрухович, «Жінка війни» А. Шили та багато інших).

Серед цієї когорти митців належне місце посів Валерій Пузік, український письменник, лауреат літературних конкурсів, художник, режисер і журналіст, зокрема його книга «З любов'ю, тато» (2023). Вона складається із сімдесяти чотирьох реальних історій, у яких наявні не лише особисті звернення та настанови автогероя до рідного сина, розповіді про побратимів, свідчення жителів на окупованих територіях, присвяти коханій дружині, але й наскрізною тематичною лінією описані історичні події сьогодення, які перегукуються з минулим України, її становленням як нації.

Валерій Пузік свою творчість репрезентував кризь призму есеїстики, адже: «Відносна популярність есе, перш за все, була спричинена його зорієнтованістю на особистісне переживання, руйнування стереотипів мислення, відкритістю, можливістю нового осмислення старих проблем» [3, с. 98]. Серед сучасних історичних подій, що віддзеркалюються у цій публіцистиці, окреслюємо найважливіші в часи незалежної України, від початку повномасштабної російсько-української війни.

24 лютого 2022 відбулося введення **воєнного стану** чинним президентом України Володимиром Зеленським (Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»), яке було зумовленим вторгненням російських військ на територію нашої держави

(«Ми гуляли біля моря і бачили підтоплений буксир. Дивно було бачити таке. А потім ми дізналися, що на наші кораблі напали військові Росії. А ще через день президент підписав указ про введення воєнного стану в Україні» [2, с. 12]). Воєнний стан було запроваджено у зв'язку з військовою агресією «російської федерації» проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки й оборони відповідно до українського законодавства.

У розповіді В. Пузіка зауважуємо, що напади агресорів були здійснені ще до впровадження воєнного стану, це підкреслює тривалу підготовку «московії» щодо захоплення українських земель. Образ затопленого корабля посилює трагізм, породжений нещадним вторгненням загарбників.

29 липня 2022 «московити» влаштували **теракт** у колонії **окупованої Оленівки**, де знаходилися українські військовополонені: *«У ніч на 29 липня на території колишньої виправної колонії № 210 смт Оленівка на тимчасово окупованій території Донецької області пролунав вибух. Унаслідок нього була знищена будівля, в якій утримували українських військовополонених. За даними росіян, загинуло понад 50 українських захисників, кількість поранених невідома. Жоден працівник колонії, бойовик «днр» чи російський військовий, що здійснювали охорону приміщення, згідно з коментарями російської сторони внаслідок вибуху, не постраждав. Одрозу після вибуху Росія звинуватила Україну в обстрілі виправної колонії з використанням американської зброї та вбивстві українських військових» [2, с. 129].* Розповідь журналіста відповідає інформації, яка була озвучена на провідних національних телеканалах та мас-медіа, що свідчить про об'єктивність опису тогочасної трагічної дійсності.

Однією з передумов повномасштабного вторгнення були так звані **«мінські угоди»** – усталена номінація для позначення усієї документації цього процесу (Мінський протокол, Меморандум про виконання положень Протоколу, Комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу) сторін-учасників врегулювання ситуації на Донбасі в Нормандському форматі (2014–2015) (так званої тристоронньої контактної групи), внаслідок чого було домовлено про припинення вогню, зупинку військ на поточній лінії зіткнення, встановлення 30-кілометрової зони безпеки, відведення важкого озброєння на сході України (*«Люди просто забули... якби нас тут не було, ця «руська весна» розповзлась по всій країні. Цю заразу потрібно вбити. Нам не дозволяють іти в наступ, Мінські домовленості, перемир'я, мирний план. Який мирний план? Друге Придністров'я» [2, с. 113]).*

В цьому уривку фігурує **«русская весна»** – проросійські виступи в Україні – серія акцій, проведених за участі російських спецслужб та

найманців, які були незадоволені подіями Євромайдану громадян України, у східних і південних регіонах України на початку 2014 року. Проросійські активісти та найманці виступали здебільшого за відокремлення півдня і сходу України та приєднання цих регіонів до Росії, проведення місцевих референдумів щодо федерального устрою України, надання російській мові статусу другої державної. Очевидно, що такі умови для України були неприйнятними, що стало однією з передумов повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року.

В публіцистиці В. Пузика є згадки й про *окупацію Придністров'я*, що підкреслює трагізм визволення «рашистів» зі своєю «мирною місією» не лише України, але й інших держав (Абхазія, Придністров'я, Сирія, Чечня тощо).

Український народ сміливо відстоював своє прагнення до незалежності та свободи слова, саме тому в Україні виникали «Майдани» (*Помаранчева революція* (листопад 2004); *Революція гідності* (листопад 2013) тощо) як відповідь на інформаційну, а згодом територіальну узурпацію «орків»: *«Дедушка розказував, що на Майдани в списках загиблих бачив когось – копію мене»* [2, с. 117].

Болючою наскрізною темою у публіцистиці В. Пузика демонструються трагічні історичні події першої половини ХХ століття, зокрема *голодомор* (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947) та жахіття *Другої світової війни* (1939–1945) (*«У дев'яності ми жили, слухаючи розповіді про Другу світову війну. Ми знали, де в лісі могили невідомих солдатів, знали, де розстрілювали людей, знали, де дитячі могили. Ми чули ці розповіді від бабусь Галі та Анни. Найбільше запам'яталася історія про дітей, яких убили в лісі. Після трьох днів пошуку Івана й Михайла знайшов сусідський пес Сірко. Вбивці присипали дитячу землю»* [2, с. 190]).

Голодомор *1932–1933-х рр.* був цілеспрямованим актом геноциду українського народу, організований керівництвом урядом СРСР шляхом створення штучного масового голоду внаслідок якого було замордовано мільйони українців. *«Ми пам'ятаємо все. Кожне зерно 33-го року. Депортації. Масові розстріли та заборону української мови»* [2, с. 39], – констатує автор.

Окрім згадок про фізичне знищення, В. Пузик підкреслює *заборону української мови*, що в ХХ столітті була здійснено понад 40 разів, серед яких найзгубнішими вважаємо: закриття всіх українських культурних товариств, видавництв, заборона читання лекцій українською мовою та створення будь-яких неросійських клубів (1910); указ Миколи II про скасування української преси (1914); постанова Й. Сталіна про припинення «українізації» і знищення більшості

українських письменників (з українського правопису вилучено літеру «Г») (1933); Червоний ренесанс чи Розстріляне відродження (1937); репресії проти захисників української мови (1962); Закон про мови народів СРСР, де російській мові надавався статус офіційної (1990) тощо.

Усе це природно сприяло асиміляції неросійських етносів у російську мову й культуру та заохочувало до зміни паспортної етнічності, адже за даними «всесоюзного перепису населення 1959 року, 93.5% українців ще визнавали українську мову своєю рідною, то за переписом 2001-го таких українців виявилось на вісім відсотків менше – 85.2%» [1]

У нарисах митця фігурує розповідь про трагедію *Солонського Яру* поблизу Бабинського лісу в часи Другої світової війни (антипод Бабиному Яру – місцю пам'яті близько ста тисяч цивільних громадян і військовополонених, вбитих нацистами у 1941–1943 рр. роках), де розстрілювали не лише євреїв та ромів, але й підпільників ОУН, в'язнів Сирецького концтабору, порушників комендантської години та навіть пацієнтів психіатричної лікарні імені ак. І. П. Павлова): *«Я знаю, знаю, знаю, де стояли німці в 1941 році. Тут зовсім недалеко. На лінії Бабинського лісу, де потрібно перейти три поля від Солонського Яру. Там навіть єobelіски. Там розстрілювали людей. Спочатку – німці, а потім – чекісти. Там досі можна знайти людські черепи й кістки. Їх вимиває вода цювесни»* [2, с. 97–98].

Голодні часи та розстріл цивільного населення описані в наступних рядках книги: *«Бабуся збирала зі столу крихти хліба, сушила сухарі, економила їжу. Вона боялася голоду. Говорила про маленького хлопчика, який грався колесом від воза, у коли те колесо втопилося у річці, по хлопчика прийшли чекісти й забрали. Його – так говорили люди – відправили в табір, як ворога народу, що не цінує колгоспне майно, надовго відправили, на десять років. Хлопчик так і не повернувся. А ще бабуся сказала, що він живе серед цих полів. Він – у Солонському яру, досі. Десь там, серед кісток і черепів»* [2, с. 97]). Констатація цих фактів вражає бездушністю виконавців радянського устрою, які не цінували людське життя, з ненавистю винищували народи.

Отже, відзеркалення загальносуспільних реалій ХХ–ХХІ століття крізь призму есеїстики, зокрема у книзі В. Пузіка «З любов'ю тато», свідчить про те, що внутрішні рефлексії автора не акцентують лише на автобіографічних свідченнях, але насамперед фокусуються на історичній канві, що підкреслює актуальність таких літературних текстів в сучасній українській літературі.

Список використаних джерел:

1. Всеукраїнський перепис населення. Національний склад населення України та його мовні ознаки. *Державний комітет статистики України*. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/>
2. Пузік В. З любов'ю, тато. К. : Лабораторія, 2023. 216 с.
3. Торговець Ю. Есе як тип тексту: історичний аспект. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14. Т. 3. С. 98–105.

ПАНЕЛЬ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-29>

Видрін А. А.,

*студент II курсу групи 035-Ар-21м кафедри східної філології
Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Науковий керівник: Яссін М. А.,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри східної філології

*Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

АРАБСЬКІ ІДИМАТИЧНІ ВИСЛОВИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ВИВЧЕННЯ МОВИ ІНОЗЕМЦЯМИ

Ідиоматичні вирази (або просто “ідіоми”) – це фразеологічні конструкції або вирази, які мають фіксований семантичний склад і не можуть бути зрозумілі через суму значень їхніх складових слів. Іншими словами, у ідіомах значення виразу не може бути виведено зі значень окремих слів чи компонентів – вони мають власне, часто неочікуване значення, яке не можна передбачити, розглядаючи значення окремих компонентів ідіоми. Точну кількість ідіом в арабській мові встановити складно, оскільки вона має багату історію, обширну географію використання та безліч діалектів. Ідіоми можуть суттєво відрізнятись залежно від регіону, країни та навіть конкретного міста чи села. Проте багато з них запозичуються саме з класичної арабської мови, літератури та Корану, які знають араби по всьому світу.

Перші збірники арабського фольклору з’явилися у середньовіччі, понад тисячу років тому. Започаткував цю справу філолог та літературознавець Хамза аль-Ісфгані, зібравши тисячу вісімсот відомих тоді прислів’їв та приказок. Послідовниками Хамзи стали аль-Хасан аль-Аскарі та найвидатніший фахівець у цій галузі аль-Майдані. Праці цього фольклориста, зокрема, зібрання арабських прислів’їв та приказок, широко відомі й сьогодні. Протягом багатьох століть покоління арабських філологів та літературознавців досліджують усну народну творчість зафіксовану в писемних пам’ятках. Велику

дослідницьку роботу з питань арабських ідіом здійснив відомий український сходознавець, академік А. Ю. Кримський, але з точки зору методики викладання вони розглянуті не були [1, с. 5].

Арабські прислів'я та приказки часто характеризуються тим, що їхній літеральний переклад не відповідає фактичному значенню. Наприклад, ідіома “فاقد الشيء لا يعطيه” дослівно перекладається як “Той, хто не має чогось, не може цього дати”, але її значення аналогічне українській ідіомі “Хто сам голий, той іншому сорочки не дасть” [2]. Вони використовуються в певних контекстах або ситуаціях і не можуть бути замінені загальноживаними словами чи фразами без втрати значення. Ідіоми також можуть додавати виразності і кольору до мовлення, роблячи його більш живим та образним, як, наприклад, ідіома “الطيور على أشكالها تقع”, що дослівно перекладається як “Птахи сідають з тими, хто на них схожий”, значення якої аналогічне українській ідіомі “Чумак чумака бачить здалека” [5]. Через це ідіоми є важливою складовою будь-якої мови, включаючи арабську, і відіграють важливу роль у розумінні та використанні мови в реальних ситуаціях.

Вивчення ідіом може допомогти ліпше розуміти текст мовлення і розмови, в яких вони використовуються, не беручи до уваги інші позитивні моменти, як-от прикрашення мовлення, завдяки чому останнє стає більш цікавим та привабливим для співрозмовників. Крім того, ідіоми можуть допомогти навчитися мислити на іншій мові, оскільки для їх розуміння потрібно відійти від прямого перекладу та спробувати зрозуміти прихований сенс. Це розвиває мовну інтуїцію та допомагає зробити великий крок від простого перекладу до справжнього розуміння і використання мови. Для прикладу можна взяти фразу “كن كالنخلة عن الأحقاد مرتفعا”, яка дослівно перекладається “Будь як пальма, що височіє над образами” і закликає до великодушності та витримки [6]. Також використання ідіом може додати вашому мовленню індивідуальний стиль та показати ваш рівень володіння мовою, а ще допоможе уникнути непорозуміння у спілкуванні, оскільки дає можливість знати, як інтерпретувати та використовувати ці фрази.

Арабські ідіоматичні вирази мають свої особливості в структурі, семантиці та функціях, які варто враховувати при їхньому вивченні і використанні. Більшість з них мають фіксовану структуру, тобто певну послідовність слів, яка не змінюється. Зміна порядку слів або заміна слів може призвести до втрати ідіоматичного значення. Багато арабських ідіоматичних виразів є короткими і компактними, що робить їх легко запам'ятовуваними. Вони базуються на метафорах і образах, що додає виразності до мовлення і робить його більш живим

і емоційним. Деякі арабські ідіоми відображають арабську культуру, традиції та спосіб життя. Розуміння культурного контексту допомагає краще розуміти і використовувати ідіоми.

Це робить знання ідіом необхідним елементом вивчення арабської мови, адже дозволяє не тільки опанувати нові слова та граматичні структури, але й зануритися у культуру та контекстуальне використання мови. На початку рекомендується вивчати легкі фрази, наприклад “العلم نور”, що перекладається українською як “Знання – світло”, а також розділяти ідіоми на теми, щоб зробити їх більш зрозумілими та легкими для запам’ятовування [4]. В українській мові існує багато прислів’їв та приказок, що виховують у людей почуття патріотизму. Оскільки в арабів також сильно розвинене почуття любові до батьківщини, простіше за все це зробити саме з цієї теми. Гарним прикладом є вираз “الوطن هو المكان الذي قد تغادره أقدامنا لكن قلوبنا تظل فيه”, що має багато непрямих відповідників в українській мові, але перекладається як “Батьківщина – це те місце, звідки можуть піти наші ноги, але залишиться серце” [3].

При вивченні ідіом варто розуміти не тільки їх переносне значення та відповідники в рідній мові, але й дослівний переклад. Звичайно, вивчення арабських ідіом потребує наявності певного словникового запасу та граматики, які зможуть забезпечити розуміння ідіом та їх використання, але знаючи основи арабської мови, вже на першому курсі навчання в університеті можна переходити до вивчення самих ідіом.

Список використаних джерел:

1. Арабські прислів’я та приказки / перекл. з арабської Т. М. Лебединської та Ю. М. Кругляка ; передм. І. Л. Лебединського. К. : Дніпро, 1981. 166 с.

2. فاقد الشيء لا يعطيه .. ما مدى صحة هذه المقولة ؟

URL: <https://islamonline.net/فاقد-الشيء-لا-يعطيه/> (дата звернення: 15.10.2023).

3. كلمات عن حنين الوطن

URL: https://mawdoo3.com/كلمات_عن_حنين_الوطن/ (дата звернення: 18.10.2023).

4. حكم وأقوال عن العلم

URL: https://mawdoo3.com/حكم_وأقوال_عن_العلم/ (дата звернення: 18.10.2023).

5. معنى مثل: الطيور على أشكالها تقع

URL: https://sotor.com/معنى_مثل:_الطيور_على_أشكالها_تقع/ (дата звернення: 16.10.2023).

6. كن كالنخيل عن الأحقاد مرتفعا .. يرعى بصخر فيلقي أطيب الثمر

URL: <https://sqorebda3.com/vb/threads/9892/> (дата звернення: 17.10.2023).

Герценок І. О.,

студентка

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ОКАЗІОНАЛІЗМИ ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ АВТОРСЬКОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНИХ ПОЕТІВ

Важливими одиницями індивідуально-авторської картини світу є okazіоналізми, які виражають нестандартне сприйняття світу автором. Велика кількість робіт, присвячена вивченню okazіоналізмів, не дає повного розкриття досліджуваного мовного явища, необхідного теоретичного осмислення стилістичних особливостей авторських новотворів. Тому, аналізуючи ці аспекти, ми спробуємо доповнити картину сучасного українського словотворення, розкрити його особливості та визначити їхню роль у виявленні тенденцій розвитку української мови. Цей аналіз також продемонструє творчий потенціал української мови.

Так, О. Тодор у своїй роботі «Соціально зумовлені іменники-okазіоналізми у мові сучасних інтернет-змі» зазначає: «Увага до проблем okazіональних утворень протягом останніх десятиліть активізувалася. Актуальність дослідження цих одиниць пов'язана з тим, що мовне освоєння екстралінгвального світу передбачає моменти, коли okazіоналізми відображають певні реалії навколишнього світу, характеризують їх» [2, с. 92]. Цю думку поглиблює З. Кашуба: «Поетичне мовлення є джерелом різноманітних мовних інновацій, сферою, у якій виразно розкриваються системні й функціональні можливості мови. Індивідуально-авторські новотвори чи, як ще їх називають, okazіоналізми, у сучасному поетичному мовленні посідають помітне місце, і без всебічного вивчення їх не можна говорити про новаторство в поезії взагалі» [1, с. 162].

До поняття «okазіоналізм» вчені зверталися уже давно. Це лексична одиниця передбачає одноразовість у використанні, тобто вона обмежена часовою ознакою. Їй не характерна відтворюваність і тривалість існування.

За визначенням О. Турчак, «терміни «okазіоналізм» та «okазіональне слово» вважаються загальноновизнаними й використовуються багатьма лінгвістами. Сама назва (від латинського *occasio* – випадок) засвідчує, що подібні слова створюються відповідно до певного випадку, до конкретної ситуації. У ній досить чітко визначено специфіку подібних слів, утворених індивідуально конкретним

автором: обслуговувати мінімальний контекст, певний приватний випадок, певну мовленнєву ситуацію; ці слова не претендують на те, щоб закріпитися в мові, увійти до загального вжитку» [3, с. 300].

Оказіоналізми не входять до системи мови, вони можуть утворюватися тоді, коли вони потрібні. З огляду на це, характерними ознаками оказіоналізмів є:

- експресивність (притаманна кожному оказіональному слову, ця якість надає словам образності і емоційної забарвленості);
- функціональна одноразовість (слова не продукуються, а створюються заново для кожної конкретної ситуації);
- належність мовленню (виражає конкретність відповідних ситуацій у певних мовних формах);
- синхронно-діахронна дифузність (полягає в одночасності і нерозривності процесів його творення і вживання);
- похідність (оказіональне слово – це словотворення, воно призводить до виникнення нового, оказіонального слова).

За граматичною характеристикою оказіоналізми зазвичай належать до основних самостійних частин мови: іменників, дієслів, прикметників та прислівників.

Іменникові оказіоналізми являють собою найчисленнішу групу оказіональної лексики письменника. Перевага іменників зумовлена мовною потребою номінації нових речей, явищ, понять.

Було встановлено, що основним способом утворення іменникових оказіоналізмів є морфологічний. Найрезультативнішою у системі словотвору є суфіксація.

Найчастіше трапляються такі суфікси: -ник, -а-нн-(я), -еньк-(о), -ят(а): *майданник, чоловіченько, їжачатко, йогинята*.

Можна виокремити такі семантичні групи:

- назви осіб за родом діяльності: *майданник, окунці, йогинята*;
- іменники – назви осіб чи предметів, вжиті в пестливому значенні: *хлопчатко, крилонька, їжачатко*;
- назви предметів: *чаполото, трамзай (трамвай)*;
- іменники, у складі яких одна з частин – прикладка: *бичок-тротячок, лілеї-дрімолеї, жінка-Тралелінка*.

Для складних іменників-оказіоналізмів, використаних у творах сучасних письменників, характерне емоційно-експресивне забарвлення. Наприклад, композити використано в таких рядках: «Ці лілеї – *дрімолеї*, а ми – каченята...» (Малкович).

Іменник *дрімолеї* утворено продуктивним у сучасній українській мові способом словоскладання: *дрімолеї* ← *дрімають лілеї*.

Оказіональні прикметники складають невелику частку всіх новотворів. Найчастіше прикметники вживають, щоб описати індивідуальні властивості предметів.

Такі прикметники характеризують предмет за різними семантичними ознаками:

– за зовнішнім виглядом: *щось квадрантоподібне*;

– абстрактні назви, вжиті у переносному (метафоричному) значенні: *благенький хрестик*;

– характеризують певні об'єкти: *смолою засмолений, неприбрана ялина*, вони, зазвичай, утворені від дієслів.

Невелику частку okazіоналізмів складають прислівники. Так, у творах натрапляємо на лексему: *іде лелійно*. У цьому словосполученні слово *лелійно* має значення – «підступно».

Прислівники, зазвичай, уживаються при дієсловах і підкреслюють динаміку зображуваної поетичної ситуації. Указуючи на ознаки, ця частина мови виконує образотворчу роль, доповнюючи палітру яскравих мовних засобів. Наведемо кілька прикладів: *о півдошостій народився, сиротливо шумилася, вимовляє пепленько і гадісно* (Андрухович).

Дієслівний okazіональний масив представлений зокрема префіксальними дериватами: *позабруднювати, побільшати, задзьобився, засмолити*.

Поширені й інші дієслова-неологізми, для деяких із них характерна особлива незвичність, високий рівень «оказіональності», наприклад: *Я так не граюся, тим паче, що скрекекекає і плаче бульката жабка в лопусі. Я втоливсь – горлом ніч гоготить, і таке відчуття, що попереду – чорно: все світле збулось і забулось* (Малкович).

Отже, поява okazіоналізмів не суперечать мовній системі. Але вони використовуються однорозово в літературному тексті і не повторюються. Okazіоналізми не представлені в лінгвістичних словниках.

Використання okazіоналізмів – це вибір автора. Експресивність та емоційність тексту підкреслює ідвідуальний стиль письменників.

Okazіоналізми в художній мові сучасних письменників представлені чотирма основними частинами мови: іменники, прикметники, дієслова, прислівники.

Основним способом утворення okazіоналізмів є морфологічний. Суть морфологічного способу полягає в утворенні нових слів за допомогою морфологічних засобів. У межах цього способу особливо виокремлюється суфіксація та словоскладання, менше використовується префіксація. Найбільшу кількість складають okazіональні іменники. Перевага іменників спричинена мовною потребою називання нових реалій.

Список використаних джерел:

1. Кашуба З. С. Оказіоналізми в поетичному мовленні Тамари Севернюк. *Наукові праці Кам'янець-Подільського університету*. 2011. С. 162–165.
2. Тодор О. Г. Соціально зумовлені іменники-оказіоналізми у мові сучасних інтернет-змі (суфіксальний словотвір). *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2012. С. 92–95.
3. Турчак О. А. Поняття оказіоналізм у мовознавчій літературі *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Збірник наукових праць. Серія : Філологія*. Вінниця, 2003. № 5. С. 163–168.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-31>

Іщенко О. В.,

*старший викладач кафедри теорії, практики
та перекладу англійської мови
факультету лінгвістики*

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

МЕДІАПСИХОЛОГІЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Культурний простір сучасної людини знаходиться під значним впливом медіа інформації. Ефективна взаємодія з інформаційним простором та формування психологічної стійкості до соціально шкідливої інформації є необхідним рішенням в умовах становлення особистості. Саме тому психологія масової комунікації, вивчення психологічних факторів, що регулюють соціальну поведінку людини в полікультурному просторі набуває особливої актуальності.

Медіапсихологія є відносно новою галуззю, предметом якої є виявлення та опис основних компонентів медіакультури: медіаграмотності, медіаосвіченості; медіаобізнаності, вивчення психологічних феноменів сприйняття особистістю інформації. Завдання медіапсихології полягає у сприянні рефлексії через провокацію суспільного діалогу, пов'язаного з психологічним впливом засобів масової комунікації та через інтервенцію соціально-психологічного дискурсу в соціальній комунікації.

В своїй роботі Петрунко підкреслює, що агресія в медіа середовищі постає як психологічний феномен, що потенційно здатний активувати у споживачів медіа вияви агресії (медіаагресія), спрямованої на завдання фізичної шкоди собі та іншим людям. Тому «ставлення до медіаагресії не може бути безоцінним – навпаки, воно завжди оцінне, і якість оцінок визначають існуючі в суспільстві соціальні, культурно-етичні та інші норми» [4, с. 41]/

В монографії «Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів» Барішполець та Вознесенська [2, с. 27] визначають таку важливу змістовну складову принципу медіапсихології як діалогічність дискурсу, що передбачає «побудову балансу інтерпретацій, зсув “гравітаційного поля” медіапсихологічного мислення саме до інтерпретацій», які бувають різні й суперечливі, тому має бути забезпечено баланс між цими сторонами реальності.

Теоретичним підґрунтям дослідження став інтегрований підхід: контекстуальний аналіз медіа дискурсу, в якому враховуються контексти породження дискурсу та рецепції, та психологічний підхід, який вивчає вплив на свідомість індивідуума, розглядає механізми породження та сприйняття медіа дискурсу та акцентує увагу на його індивідуальній природі та персоніфікації. Заслуговує на увагу і соціокогнітивний підхід до аналізу дискурсу, що був запропонований Т. А. ван Дейком, де йдеться про необхідність врахування нерозривної єдності трьох сутностей у вивченні ідеології: когніції, суспільства та дискурсу [5, с. 124].

У даному дослідженні зроблено спробу розкрити лінгвістичні особливості позиціонування суб'єктів дискурсивної діяльності у предметній ситуації ризику та сформулювати принципи екологічного подання потенційно травматичної інформації на матеріалі англомовного медіа-дискурсу.

Англомовний медійний простір наразі перенасичений промовами та повідомленнями, пов'язаними із кризовими ситуаціями. Безумовно, роль медіа в забезпеченні обізнаності населення є провідною. Разом з цим засоби медіа не лише виконують свою роль у системі посттравматичного зцілення та профілактики психічного здоров'я, а й здатні спричинити додаткову травматизацію.

Найдьонова пропонує “алгоритм екологічного подання потенційно травматичної інформації”, який передбачає ресурсну психологічну оболонку: ресурс – тригер (або конфронтація) та ресурс-інтеграція. Тобто, спочатку надаємо ресурс, який дає змогу краще опанувати свій стан, і лише потім звертаємося до потенційно травматичного досвіду “Знання про ризик захищають, якщо людина знає, що може протиставити цим ризикам, як від них захиститися” [3, с. 180].

З метою аналізу медіа дискурсу в умовах кризи ми використаємо певну схему комунікативного акту. Вона виділяє суттєві елементи повідомлення (пресупозиції) і визначає комунікативну інтенцію лідера (інформувати, радити, попереджати, змінювати сприйняття інформації). Комунікативна інтенція полягає в прагненні більше розповісти аудиторії про головних героїв кризових ситуацій; переконати представників націй у необхідності підтримки постраждалого населення та завадити подальшому розгортанню конфлікту. Прогнозований результат – зробити аудиторію більш обізнаною про те, що переживають постраждалі країни. Синергія таких промов – це сумарний ефект, що є результатом взаємодії та співіснування вербальних, невербальних і пара вербальних семіотичних засобів [1, с. 198].

Результати діяльності політичних лідерів у медіапросторі проявляються у двох параметрах: свідомості і поведінці як великих соціальних груп, так і окремих людей.

Як приклад, розглянемо промову Джо Байдена щодо терористичної атаки Ізраїля [7], в якій президент США зазначає: “More than 1,000 civilians slaughtered – not just killed, slaughtered – in Israel. Among them, at least 14 American citizens killed.” – “Понад 1000 мирних жителів були вбиті – не просто вбиті, а жорстоко вбиті – в Ізраїлі. Серед них – щонайменше 14 американських громадян.” В цьому зверненні адресант здійснює прямий вплив на аудиторію, використовуючи стилістично нейтральне “killed” на контрасті з емоційно забарвленим “slaughtered”, долучаючи статистичні дані, що свідчать про кількість вбитих співгромадян.

“The brutality of Hamas – this bloodthirstiness – brings to mind the worst – the worst rampages of ISIS”. – “Жорстокість ХАМАСу – ця кровожерливість – нагадує найгірше – найгірші напади ІДІЛ.” Лідер США посилається на історичні моменти, що не мали повторитись. Слова “brutality”, “bloodthirstiness”, що використані поряд в одному реченні створюють емоційний вплив, поряд з такими твердженнями як “This was an act of sheer evil” – “Це був акт суцільного зла”, “It’s abhorrent”, “There is no excuse”, “The loss of innocent life is heartbreaking”, “... an atrocity on an appalling scale”. “Це був прояв суцільного зла”, “Це огидно”, “Немає виправдання”, “Втрата невинного життя розбиває серце”, “...звірство жажливих масштабів”. Ця частина промови є ресурс-тригером, тобто, сприяє травматичному зростанню та погіршує стан слухачів і глядачів унаслідок споживання медіапродукції. Після цього лідер запевняє: “And let there be no doubt: The United States has Israel’s back.

We will make sure the Jewish and democratic State of Israel can defend itself today, tomorrow, as we always have. It's as simple as that.” – “Відкинемо сумніви! Сполучені Штати підтримують Ізраїль. Ми подбаємо про те, щоб єврейська демократична держава Ізраїль змогла захистити себе сьогодні і завтра, оскільки ми завжди маємо це робити. Це так просто”. Ця частина промови дає адресанту змогу інтегрувати в ситуацію та спрямувати зусилля на готовність і мобілізованість.

Розглянемо приклад екологічного подання інформації у новинному дискурсі ABC news [6]:

“Secretary of State, Antony Blinken is expected to travel to Israel as early as today...He'll deliver a message of solidarity and support for Israel.” – “Держсекретар США Ентоні Блінкен прибуває в Ізраїль сьогодні з метою виразити солідарність та підтримку народу Ізраїлю” (ресурс-інтеграція, який дає змогу краще опанувати стан подій). Далі у репортажі йде пояснення : “This is about providing support to Israel, as it seeks to defend its territory and deal with ongoing threat from Hamas terrorists”-“ Мова йде про підтримку Ізраїлю, оскільки він прагне захистити свою територію та боротися з постійною загрозою з боку терористів ХАМАС”. Лише після цього диктор переходить до прямої мови Джо Байдена: “Israel has right to respond, indeed a duty to respond to these vicious attacks..” – “Ізраїль має право, та навіть обов'язання, надати відсіч цім жорстоким нападам”. Ця частина інформаційного блоку розкриває потенційно травматичний досвід, глядачі мають усвідомити важливість допомоги Ізраїлю.

Крім зазначених вище лексико-стилістичних засобів, які репрезентують особистісні аспекти сприйняття промовцями кризової ситуації, адресанти вдаються до прийому залучення аудиторії, використовуючи займенник “we”: “We reject – we reject – what we reject is terrorism”, що свідчить про взаємозалежність та нерозривний зв'язок між обома модулями позиціонування, адже особисті точки зору чи переконання набувають соціокультурної лише тоді, коли стають відомими широкому загалу, тобто у процесі міжособистісної взаємодії.

Отже, доходимо важливого для нашої розвідки висновку, що англomовний медіадискурс – це динамічне ситуативно-залежне утворення, у якому виділяються індивідуально-особистісний та міжособистісний ракурси, що актуалізуються шляхом використання відповідних мовно-семіотичних ресурсів.

Медіапсихологія, що розглядає чинники захисту від медіатравматизації, як і психотравматизації загалом має стати частиною масової культури сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Манакін В. М. Сугестивна функція мови як прагмалінгвістичне явище. *Studia Linguistica*. 2011. № 2. С. 196–203.
2. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів: монографія / за наук. ред. Л. А. Найдьонової, Н. І. Череповської. Київ : Міленіум, 2014. 348 с.
3. Найдьонова Л.А. Медіапсихологія війни як основа концептуальних трансформацій медіаосвіти: від медіатравми до травмаінформованих практик. *Проблеми політичної психології*. 2022. № 12. С. 173–197.
4. Петрунко, О. В. Агресивне медіасередовище: якісний і змістовий дискурс. *«Рідна мова»: Освітній кварталник українського вчительського товариства у Польщі*. 2011. № 16. С. 36–43.
5. Van Dijk T. A. Society and discourse: How social contexts influence text and talk. Cambridge University Press, 2009. 279 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

6. Finch Justin. US boosts aid to Israel. ABC News. October 11, 2023 p. https://www.youtube.com/watch?v=yOIPBD00-LM&ab_channel=ABCNews [Last accessed 15.10.2023]
7. Remarks by President Biden on the Terrorist Attacks in Israel. October 10, 2023. The White House briefing room-speeches and remarks. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/10/10/remarks-by-president-biden-on-the-terrorist-attacks-in-israel-2/> [Last accessed 20.10.2023]

Куш Н. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ДИСКУРСИВНІ СЛОВА ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК)

Повернення до витоків української мови, культури, свідомости, передовсім у часи, коли Україна вкотре змушена виборювати свою незалежність на рівні територіальної цілісности, на рівні своєї ідентичности, – питання, що ми порушуємо в пропонованому дослідженні.

Потрактуванням дискурсу, розрізнення дискурсу й тексту, ролі допоміжних слів, що перетворюють текст на дискурс, та іншим нагальним питанням сучасної лінгвістики було присвячено низку праць як європейських, американських науковців, так і вітчизняних, зокрема варто виділити роботи таких мовознавців: Бацевич Ф., Загнітко А., Невська Ю., Ілік О., Космеда Т. та ін. [1; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Однак залишається низка не вирішених питань, які ми спробуємо розв'язати під час нашого дослідження, а саме: роль часток як дискурсивних слів в українських народних казках.

Мета роботи – вивчення комунікативно-сміслових функцій часток як дискурсивних слів в українських народних казках.

Мета передбачає розв'язання таких завдань: визначити обсяг і межі дискурсивних слів; окреслити смислове наповнення часток як дискурсивних слів; дослідити комунікативні функції часток як дискурсивних слів в українських народних казках.

Пропоноване дослідження перебуває на межі традиційної лінгвістики, лінгвокультурології, когнітивістики, етнографії, історії, лінгвістичної антропології.

Уважаємо за потрібне детальніше зупинитися на дискурсивних словах (дискурсивних одиницях тощо, позаяк спільного поняття дотепер не вироблено), передовсім нас цікавить усвідомлення дискурсивних слів як мовних одиниць, що позначають ментальні процеси мовця. Статус дискурсивних слів (далі – ДС) у сучасній лінгвістиці не визначено, ознаки розмиті й подекуди не переконливі, функції коливаються від однієї до десятиох. Частиновомна належність ДС практично в усіх науковців збігається в тому, що ДС – це службові

одиниці, однак трапляються (і то цілком слушно) міркування, що ДС – це словосполучення, що забезпечують логічний зв'язок між частинами висловлення.

На думку Вербиненко Ю., до функцій ДС належать: «організація висловлення, перехід з однієї теми до іншої, ...маркування індивідуального судження, ставлення до твердження, його оцінка тощо» [2, с.69].

Невська Ю. наголошує, що «дискурсивні одиниці – це такі слова або висловлення, що належать до дискурсу чи його частини, а не до окремого члена висловлення і спрямовані на його організації і мотивації» [7, с. 154]. Отож, йдеться про ДС не лише як про організаторів дискурсу, але і як про маркери індивідуальності, «стилеутворювальні домінанти» [6, с. 82]. ДС «створюють мовну особистість і з погляду комунікативної лінгвістики допомагають виявити реальні наміри автора й механізми впливу на слухача» [6, с. 83]. «ДС – продукт культури мовця» [6, с. 84]. Доречне, стилістично й тематично виправдане вживання ДС загалом свідчить про рівень засвоєння мови. На думку, Бацевича Ф., «втрата мови починається з втрати ДС...» [1, с. 7].

Одним із маркерів нашої (української!) ментальності є використання часток як ДС у найдавніших зразках усної народної творчості – казках. Саме казка, маючи повчальний зміст, легко й вправно плекає почуття щедрих і щирості людських стосунків, повагу, співчуття тощо. Вочевидь, частки як ДС є концептами – ментальними ресурсами нашої свідомості, це частина ментального лексикону українців, нашої мовної картини світу. За допомогою часток як ДС формуються та фіксуються поняття про світ, адже такі мовні одиниці є маркерами української свідомості.

Отже, ДС «не лише формують структуру дискурсу, запезпечують логічне й послідовне викладання матеріалу, а й дають можливість виявити та зрозуміти авторську позицію, функціонують як компоненти, що формують мовну особистість і дозволяють осягнути авторське світовідчуття, оскільки мовець вживає їх інтуїтивно» [3, с. 93]. Таке трактування ДС нам імпонує найбільше й збігається з нашим розумінням ДС, насамперед у структурі (композиційній і змістовій) української народної казки як носія української ідентичності, маркера української ментальності.

У межах традиційної лінгвістики частку розглядають як службову частину мови, що передусім є носієм додаткових модальних значень поряд із самостійними частинами мови. Частки як ДС виражають емоційну оцінку мовця щодо повідомлюваного. Виключення частки з речення не змінює його синтаксичну структуру, суттєво не впливає

на його зміст, таке речення стає привабливішим для перекладу, однак таке речення втрачає ментальну особливість, органічний зв'язок з його носієм, емоційну складову. Наголошуємо на емоційній оцінці (доповнення, побіжне зауваження, додаткова інформація, оцінний коментар), адже емоційна складова пізнання й осмислення світу через мову є надважливим завданням вивчення себе як українця. Створення, передача, сприйняття, оброблення, усвідомлення, виснування й використання (застосування) отриманої інформації, зокрема з українських народних казок, – це вивчення ментальних когнітивних процесів у свідомості українців за допомогою часток як ДС. Мовна здатність людини передавати свої думки, емоції є частиною когнітивної здатності людини загалом. Тож мовне оформлення світобачення українців через українську народну казку – це відображення процесів мислення, сприйняття й передачі знань.

ДС, зокрема частки як ДС, складні для перекладу, оскільки кожна мова має свою кількість ДС зі своїми ментальними характеристиками. Саме тому усна народна творчість будь-якої мови є скарбницею унікальних мовних кодів – ДС.

Наше дослідження – початковий етап вивчення ДС як маркерів національної ідентичності на прикладі українських народних казок, проте перспективи й шляхи розуміння участі усної народної творчості в процесі формування мовної картини світу особистості – питання надважливе й актуальне, надзадача, що потребує якнайшвидшого розв'язання.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія. Львів : ПАІС, 2014. 288 с.
2. Вербиненко Ю. До питання про визначення дискурсивних слів. *Вісник Одеського національного університету. Філологія*. Том 21. Вип. 2(14). Одеса. 2016. С. 69–72. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=Ckmb_QIAAAAJ&citation_for_view=Ckmb_QIAAAAJ:IjCSPb-OGe4C (дата звернення 04.10.23).
3. Грабова А. Функційний потенціал дискурсивного маркера МІЖ ІНШИМ у художньому мовленні. *Українське мовознавство*. Вип. 1(50). 2020. С. 91–108. URL: <https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/issue/view/114/76> (дата звернення 01.10.23).
4. Загнітко А., Каратаєва А. Словник часток: матеріали і статті. Донецьк : ДонНУ, 2012. 382 с.
5. Загнітко А. Частки в системі службових частин мови: типологічний і лексикографічний вияви. *Лінгвістичні студії*. Донецьк : ДонНУ, 2011. Вип. 22. С. 104–115.

6. Невська Ю. Дискурсиви в епістолярії М. Куліша : комунікативно-прагматичний вимір : монографія. Х., 2019. 229 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26f3e673-5098-40d1-b9d1-fb3c3c83c09f/content> (дата звернення 02.10.23).

7. Невська Ю. Особливості типології дискурсивів в епістолярному дискурсі. *Мова і культура*. Вип. 21. Том II(191). 2018. С. 153–157. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/9690318a-d8cf-44fa-a4b3-9628e3e9c6a8> (дата звернення 03.07.2023).

8. Ілік О. Класифікації дискурсивних слів у сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні студії*. 2014. Вип. 28. С. 73–81. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2014_28_12 (дата звернення 03.09.23).

9. Космеда Т. Лінгвістика кримінального дискурсу. Нове польське видання. *Лінгвістичні студії*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Вип. 42. С. 194–198.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-33>

Медведкін М. Д.,

*студент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
факультету лінгвістики*

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науковий керівник: Андрющенко І. О.,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри теорії, практики

та перекладу англійської мови

факультету лінгвістики

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПЕРЕКЛАД АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМОВНИХ РАМКОВИХ УГОД: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Рамкові угоди, що покликані регулювати різні аспекти співпраці між країнами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами, стали невід'ємною частиною міжнародних відносин. Специфіка цих угод полягає у тому, що вони визначають методи співпраці, особливо в економічній, політичній та соціокультурній сферах. Однак питання лінгвістичних аспектів перекладу рамок угод досі залишається

малодослідженим й набуває особливої актуальності в умовах глобалізації та інтернаціоналізації.

Слід зазначити, що лінгвістичний аналіз рамкових угод дозволяє виявити важливі аспекти термінології, оскільки вони можуть мати конкретні значення в міжнародному контексті. Водночас зауважимо, що точний переклад термінів є вкрай необхідним для уникнення непорозумінь і конфліктів між сторонами. Прикладом цього може слугувати термін "*суверенітет*" [5], який часто використовується у міжнародних рамкових угодах. Термін має важливе політичне та юридичне значення і визначає право держави контролювати свої справи без втручання ззовні. Однак переклад цього терміна може бути ускладнений через його концептуальну складність. Поняття суверенітету може відображати різні аспекти залежно від мови та культури.

Наприклад, в англійських текстах рамкових угод термін "*суверенітет*" може бути точно перекладений як "*sovereignty*". Однак під час перекладу іншими мовами можуть виникнути труднощі через відсутність схожої термінології або відмінностей в інтерпретації. Наприклад, термін "*суверенітет*" можна перекласти як "*суверенітет*" українською мовою, наприклад "*в рамках закону, поважаючи територіальну цілісність та національний суверенітет держав*" [5] але необхідно враховувати, що його значення і розуміння можуть відрізнятись від того, як цей термін розуміють в англійській мові.

Другим прикладом є термін "*глобалізація*", який часто використовується в рамкових угодах. Цей термін може стосуватись процесу інтеграції та взаємодії між країнами та ринками в міжнародному масштабі. Наприклад, "*The irresistible phenomenon of globalization makes it imperative to understand the diversity of all sorts, including religion and culture.*" [9, с. 23]. Однак його переклад іншими мовами може відрізнятись. Наприклад, французькою мовою "*глобалізація*" може бути перекладена як "*mondialization*", а німецькою – як "*Globalisierung*". Кожен із цих перекладів може мати певні нюанси та відтінки, які важливо враховувати під час аналізу рамкових угод.

Таким чином, термінологічний аналіз рамкових угод допомагає виявити та зрозуміти важливі концептуальні відмінності між мовами та культурами, які можуть вплинути на інтерпретацію та реалізацію угод. Розуміння цих термінологічних аспектів стає критично важливим для забезпечення точності та ясності міжнародних угод [1, 2, 4], у тому числі і рамкових.

Аналіз граматичних і стилістичних особливостей рамкових угод дає змогу виявити специфіку їхньої мови та стилю, що може вплинути на сприйняття інформації та значущість тих чи тих положень.

Одним із прикладів граматичних особливостей рамкових угод є використання складних, складнопідрядних речень і підрядних клаузул. Наприклад, у реченні *"Сторони несуть повну відповідальність за будь-яке порушення або невиконання цієї Угоди, включаючи, без обмеження, випадки невиконання, несвочасного виконання або неналежного виконання."* [5, с. 14] для додання реченню більшої формальності та точності використовується підрядна конструкція. Граматична правильність і ясність є ключовими факторами, оскільки навіть найнезначніші неточності можуть стати причиною непорозуміння або судових спорів. Що стосується стилістичних особливостей, то в рамкових угодах часто використовується офіційний, юридичний стиль мови. Наприклад, у вступі до угоди можна зустріти такі фрази, як *"Ця Угода визначає положення та умови, за яких..."* [7, с. 2], що підкреслює офіційний характер угоди. Такий стиль важливий для юридичних цілей, оскільки створює правові відносини між сторонами та надає угоді відповідного статусу.

Додатковою стилістичною особливістю є використання термінів і скорочень, характерних для юридичного жаргону. Наприклад, у договорі можуть використовуватися такі скорочення, як *"ПДВ"* (податок на додану вартість) або *"Сторони"* (сторони, що підписали договір), що спрощує текст договору для спеціалістів у відповідній галузі, але може бути незрозумілим для звичайних громадян.

Загалом граматичні та стилістичні особливості в рамкових угодах мають велике значення, оскільки вони визначають структуру, точність і формальність цих документів. Такий аналіз мови дає змогу забезпечити ясність і однозначність тексту угоди та уникнути можливого непорозуміння. Аналіз мовних стратегій, що використовуються в рамкових угодах, дає змогу виявити способи досягнення мети угоди за допомогою мовних засобів. До цього аспекту можна віднести використання специфічних фраз, конструкцій, інтонацій, що мають політичне, дипломатичне та юридичне значення [1].

Одним із прикладів мовної стратегії є використання дипломатичного тону та виразів, які дають змогу пом'якшити формальність і підтримати сприятливу атмосферу переговорів. Наприклад, у реченні *"Підписуючи цю Рамкову програму, сторони-учасниці схвалюють її та наголошують на своїй спільній відданості справі досягнення поставлених у ній цілей."* [7, с. 9] фраза *"налаштовані на досягнення взаємовигідних рішень"* використовується для висловлення відкритості до співпраці та компромісу.

У рамкових угодах часто використовують формальні вирази та захисні формули, що допомагають уникнути двозначності та визначити юридичну природу документа. Наприклад, фраза *"This Framework"*

Agreement shall enter into force on the date of receipt of the final written notification, sent via diplomatic channels, confirming completion by each Party of the domestic procedures required by its law for its entry into force." [6, с. 7] вказує на формальний статус документа.

Мовна стратегія може бути спрямована на визначення обов'язків і прав сторін. Наприклад: "*The Ukrainian Party undertakes to take reasonable measures to ensure that there are no corrupt acts during implementation of the Project*" [8, с. 5] визначає зобов'язання Сторони А.

Отже, як зазначалося раніше, невід'ємною частиною сучасних міжнародних відносин є рамкові угоди, які регулюють різноманітні питання співпраці між державами, міжнародними організаціями, компаніями та іншими суб'єктами в економічній, політичній, соціокультурній та інших площинах. Тексти рамкових угод є жорстко регламентованими і відзначаються наявністю в них великої кількості термінології. Тому дослідження лінгвістичних особливостей англо-українськомовних рамкових угод, а саме вивчення специфіки перекладу термінів та встановлення граматичних і стилістичних характеристик зазначених документів дозволяють здійснювати їх якісний переклад.

Список використаних джерел:

1. Борисенко І.І., Євтушенко Л.І., Дайнеко В.В. Англійська мова в міжнародних документах і дипломатичній кореспонденції: навч. посібник. 2-ге вид. Київ: Логос, 1999. 441 с.

2. Зарума-Панських О.Р. Лексико-семантичні особливості текстів міжнародних договорів. *Іноземна філологія*. 1999. Вип. 111. С. 144–149.

3. Лексика англомовних політологічних текстів (на матеріалі міжнародних угод). Іноземний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти / за ред. К.Я. Кусько. Львів: Світ, 1998. С. 190–196.

4. Осинцева, Т. Семантичні особливості англійської лексики міжнародних угод. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Лінгвістика: Херсон: ХДУ, 2011. Вип.15. С.218–222.

5. Рамкова конвенція про захист національних меншин URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055?find=1&text=%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82#w1_1

6. Рамкова програма партнерства між урядом України та Організацією Об'єднаних Націй НА 2018–2022 РОКИ. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/UNPF-document-ukr.pdf>

7. Рамкова угода між Міністерством енергетики України та Публічним акціонерним товариством “Центренерго” Трипільська ТЕС.

8. Framework agreement between the government of Ukraine and the government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland on official credit support for the development of the capabilities of the Ukrainian navy. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1182229>

9. Understanding the framework of business in Islam in an era of globalization. URL: https://www.academia.edu/download/86279699/Understanding_20the_20framework_20of_20business_20in_20Islam_20in_20an_20era_20of_20globalization_20a_20review_94906.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-34>

Мордас П. В.,

*студент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
факультету лінгвістики*

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науковий керівник: Андрущенко І. О.,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри теорії, практики

та перекладу англійської мови

факультету лінгвістики

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Туристична індустрія є сферою, яка характеризується надзвичайно бурхливим розвитком завдяки сучасним технологіям і доступності інформації. Безсумнівно є те, що інтернет став важливим інструментом для туристів, надаючи їм можливість дізнаватися про різноманітні місця та послуги, які пропонуються у різних куточках світу. При цьому, велику роль відіграє доступність інформації про туристичні продукти, яка зазвичай представляється іноземною мовою та викликає труднощі у розумінні у потенційного подорожуючого, який не завжди володіє мовою країни, яку він бажає відвідати. Тому якісний переклад інтернет-реклами у сфері туризму, який якнайкраще привабить мандрівників, й набуває такої актуальності.

Водночас, важливим є й питання досягнення ефективного спілкування з аудиторією в світі інформаційного перевантаження. Відповідь на це питання частково полягає в розумінні прагматичних аспектів реклами та їх передачі через переклад. Оскільки, незаперечним є той факт, що реклама впливає на споживачів, то вивчення специфіки мови, що використовується для привертання уваги, та того, як ці прагматичні інтенції переносяться при перекладі на інші мови набуває особливої значущості.

Зазначимо, що досягнення успішної комунікації в сфері туризму вимагає розуміння мови, культур та споживачів. Вивчення цієї теми не лише допомагає покращити ефективність реклами, але й сприяє поглибленому розумінню важливості мови у сучасному світі [2].

Роль мови в туристичній рекламі надзвичайно важлива і визначає ефективність комунікації з аудиторією. Мова є ключовим засобом передачі інформації, вражень, емоцій та прагматичних інтенцій рекламного повідомлення. Вивчення цієї ролі є необхідним для досягнення максимального впливу на споживачів та досягнення маркетингових цілей у сфері туризму.

У світі сучасного туризму мова використовується як засіб залучення уваги та створення емоційного зв'язку між споживачем та надавачом послуг. Слід зазначити, що відомості про мовні прагматичні особливості, які враховуються в туристичних рекламних кампаніях, допомагають розробляти ефективні стратегії комунікації.

Беззаперечним є той факт, що англійська мова є основною мовою комунікації у світовому туризмі, оскільки багато туристів та подорожуючих володіють нею на прийнятному рівні. Тому важливо розуміти, як використовувати англійську мову для досягнення певних цілей у туристичній рекламі.

Однією з ключових ролей мови в туристичній рекламі є створення атмосфери та емоційного зв'язку. Реклама повинна вміти передати потенційним мандрівникам відчуття від подорожі, а також підтримувати певний стиль і імідж місця чи послуги. Наприклад, якщо реклама спрямована на просування розкішного курорту [5], мова повинна бути вишуканою та розкішною, з використанням відповідних слів та фраз, що асоціюються з елітністю.

Прагматичність мови в туристичній рекламі полягає в тому, щоб використовувати мову так, щоб залучити увагу, спонукати до дії, та досягти бажаного ефекту. Наприклад, використання імперативних речень у рекламі може бути використано для заклику до дії, наприклад, "Забронуйте зараз!" або "Подорожуйте сьогодні!".

Також важливо враховувати культурні аспекти та нюанси у мовній комунікації. Слід враховувати те, що слова та вирази можуть мати

різний смисл чи конотацію у різних країнах або серед різних соціокультурних груп. Наприклад, певний жарт або вираз може бути відмінно сприйнятий в одному суспільстві і образливим в іншому [6].

Крім того, важливо враховувати використання мови в онлайн-середовищі. Інтернет-реклама має свої особливості, такі як обмежена кількість символів у заголовках, використання ключових слів для SEO (пошукової оптимізації) та інші аспекти, які впливають на мовну стратегію.

Усі ці аспекти демонструють важливість розуміння ролі мови в туристичній рекламі. Вивчення та вдосконалення цього аспекту дозволяє маркетологам та рекламним агентствам створити ефективні та впливові кампанії, які здатні захопити і утримати увагу аудиторії, надати інформацію та переконати споживачів вибрати конкретні туристичні послуги чи продукти.

Мова в туристичній рекламі є не просто інструментом, але ключем до успіху в цій галузі. Використання мови для створення привабливого образу, залучення уваги та створення сприятливого враження може вирішувати питання вибору подорожі та витрати коштів [1].

Перш за все, туристична інтернет-реклама повинна бути спрямована на досягнення конкретних цілей, таких як залучення нових клієнтів, збільшення продажів, підвищення впізнаваності бренду, чи підтримка вже існуючих клієнтів, позаяк, саме ці цілі визначають прагматичні інтенції реклами.

Одним із важливих аспектів туристичної інтернет-реклами є вміння викликати певну реакцію в аудиторії. За допомогою зручних мовних засобів, рекламні повідомлення можуть переконати споживачів здійснити конкретні дії, такі як бронювання готелю, придбання квитків, чи замовлення турів. Інформація повинна бути подана в такий спосіб [7], щоб викликати бажану реакцію у найбільш ефективний спосіб.

Під час створення туристичної реклами, важливо враховувати психологічні особливості споживачів. Наприклад, реклама повинна здати інформацію про переваги подорожі, враховуючи мотиваційні фактори та побоювання клієнтів. Це може включати в себе відмінне відображення атмосфери місця, створення інтриги чи використання соціального доказу, щоб переконати, що інші вже користуються послугами даного готелю або туроператора.

Ключовим аспектом прагматичних особливостей туристичної інтернет-реклами є вибір мови та стилю, які найкраще резонують з цільовою аудиторією. Врахування культурних особливостей та мовних преференцій споживачів може суттєво вплинути на ефективність рекламної кампанії.

При рекламі англійською мовою, необхідно враховувати регіональні варіації та мовні особливості, оскільки англійська є глобальною мовою з різними акцентами та фразеологією. Знання цих нюансів допоможе краще усвідомити, як розташувати рекламу так, щоб вона була зрозумілою та привабливою для різних цільових аудиторій [3].

Важливим аспектом є також врахування мовного середовища, мовного контексту та культурних особливостей при перекладі реклами на інші мови. Переклад повинен точно відображати прагматичні інтенції та специфіку оригінального тексту, зберігаючи його ефективність та вплив на аудиторію [4].

Перекладознавчий аспект туристичної інтернет-реклами відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного та зрозумілого спілкування з різними мовними та культурними аудиторіями. Цей аспект передбачає аналіз та вибір правильних стратегій перекладу, адаптацію рекламних повідомлень до мовного та культурного контексту та врахування прагматичних особливостей мови при перекладі туристичної реклами на інші мови.

При перекладі туристичної реклами важливо враховувати культурні та мовні особливості цільової аудиторії. Різні країни та регіони можуть мати відмінності у сприйнятті певних фраз, символів або образів. Тому перекладач повинен бути ознайомлений з культурним контекстом та особливостями мови тієї країни, на мову якої перекладається реклама.

У контексті туристичної інтернет-реклами, перекладознавчий аспект також включає в себе вибір слів та фраз, які найкраще передадуть прагматичні інтенції оригінального тексту. Наприклад, якщо оригінальна реклама використовує інструкції або заклики до дії, перекладач повинен знайти еквівалентні вирази, які стимулюватимуть цільову аудиторію до конкретних кроків.

Отже, прагматичність мови впливає на вибір мовних засобів, які допомагають створювати переконливий інформаційний контент для інтернет-реклами взагалі, та у сфері туризму зокрема. Використання заголовків, слоганів, та інших мовних засобів, що привертають увагу, стає ключовим аспектом в туристичній рекламі. Перекладач повинен знати, як зберегти ефективність цих мовних засобів під час перекладу, оскільки вони можуть мати різний відгук у різних мовних середовищах.

Список використаних джерел:

1. Grünhage-Monetti M., Monti M. *Multimodal Advertising across Languages: Crosscultural Aspects of Multimodal Advertising Discourse.* John Benjamins Publishing Company. 2013. P. 169–171.

2. Katan D. *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. London : St. Jerome Publishing, 2004. 392 p.
3. Baker M. *Translation and Conflict: A Narrative Account*. London : Routledge, 2006. 220 p.
4. Newmark P. *A Textbook of Translation*. New York : Prentice Hall, 1988. 292 p.
5. Pym A. *Exploring Translation Theories*. Routledge, 2010. 256 p.
6. Корунець, Т. *Основи перекладознавства*. Київ : Київський університет. 2004. 448 с.
7. Гордійчук, Л. *Теорія перекладу: підручник*. Київ : Вища школа. 2012. 388 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-35>

Потривасва С. І.,

*студентка кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Науковий керівник: Іщенко Н. А.,

доктор філологічних наук,

*професорка кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ФЕНОМЕН «АНГЛІЙСЬКОСТІ» В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У сучасному світі, де глобалізація, міграційні процеси та мультикультурність взаємодіють та розширюють культурні горизонти, поняття "англійськості" в британській літературі стає актуальним об'єктом дослідження. Враховуючи зростаючу важливість національної ідентичності та культурного діалогу в сучасному соціокультурному контексті, дослідження "англійськості" у літературних творах стає важливою задачею, яка вимагає уважності та глибокого аналізу. Публікація спрямована на визначення та розкриття ключових аспектів "англійськості" у сучасних англійських літературних текстах, включаючи специфіку її тлумачення в постмодерністському контексті.

Сучасний науковий дискурс щодо англійської ідентичності розглядає поняття English identity, English national identity і English ethnic identity як взаємозамінні. В англійському документальному дискурсі ці терміни також часто використовуються як синоніми, зокрема слово Englishness. Останнє слово має багатозначний характер

і може асоціюватися із етнічним та національним аспектами. Питання поділу між національною та етнічною ідентичністю залишається предметом дискусій, аналогічно до розрізнення термінів «нація» і «етнос» [9, с. 134].

Поняття «англійськість» визнається в науковій розмові про ідентичність як культурну ідентичність, яка включає такі елементи, як мова, культура, історія та територія [6, 3]. Визначення поняття «англійськість» є актуальним і широко дослідженим питанням у літературі, лінгвістиці, психології та культурології. Основна мета дослідження полягає в тому, щоб зрозуміти, як «англійськість» сприймається в рамках національної ідентичності, особливо в сучасну епоху, де вона часто обговорюється у зв'язку з боротьбою між «англійським» та «неанглійським». Ця опозиція суттєво впливає на розвиток національної ідентичності.

Також підтверджуємо нашу припущену схожість термінів English identity та Englishness, і це випливає з аналізу досліджуваного матеріалу з ідентичності. Виявлено важливі ідентифікуючі риси сучасної англійської ідентичності, такі як мова та ментальність з їх власним особливим смислом. Поточне розуміння поняття English identity вже не базується на національно-етнічних факторах, таких як географічне розташування, генетичні характеристики, біологічні риси, цивільно-правові аспекти, історичний контекст, расові (етнічні) характеристики, які пов'язані з поняттями "етнос" або "нація". Замість цього, воно стає лінгвокультурним поняттям, що ґрунтується на мовних, ментальних та культурних спільних рисах членів цієї спільноти [8, с. 67].

На практиці, при дослідженні англійської ідентичності, вчені вибирають між термінами «English identity» і «Englishness», виходячи з того, який з них найкраще відображає зміст досліджуваного джерела. Обидва терміни передають концептуальні, ціннісні та образні аспекти лінгвокультурного феномену, відомого як «англійська ідентичність».

Взаємозв'язок між термінами English identity і British identity, а також між термінами Englishness і Britishness, становить предметом інтенсивних обговорень, які тривають в різних сферах гуманітарних наук. Це ще одна проблематична область в дискусіях про сучасну англійську ідентичність. Наприклад, у своїй книзі «Альбїон: Витоки англійської уяви», П. Акройд асоціює поняття Englishness із розвитком мови, культури, способу мислення та уяви англійців. Автор розрізняє між британськістю та англійськістю, розглядаючи витоки англійськості як наслідок англо-саксонського розвитку, в той час як британське визначається як вплив кельтського варіанту еволюції. У цьому контексті автор приходить до висновку, що важко точно визначити,

який вплив мали кельти, англо-саксони та інші групи на розвиток англійського суспільства [1, с. 230].

Варто зауважити, що терміни *British identity* і *Britishness* майже не враховуються в сучасній англійській лексикографії. У авторитетному словнику *Oxford English Reference Dictionary* слово *Britishness* подається як похідне від слова *British* без подальшого розширення [12]. У сучасному онлайн-словнику слово *Britishness* визначається як "стан або якість бути британцем або втілювати британські риси" [6].

Зокрема, Англія через свій «острівний» менталітет стає предметом міжнародного сприйняття. Англіїців характеризують як стриманих і зарозумілих, що призводить до стійких етнічних стереотипів. До цих стереотипів належать такі, які інколи висміюють англійців за їхню впевненість у своїй вищості [3, с. 255]. Дослідження також показують, що сучасні жителі Англії однаково ідентифікують себе як британців і англійців, але важливо розрізнити ці два поняття. Усе це вказує на складний і багаторівневий характер поняття «англійськість» та його значення у формуванні національної ідентичності англійців [2, с. 153].

Питання визначення "англійськості" лишається актуальним і отримує широкий резонанс у літературі, лінгвістиці, психології та культурології. Дослідники англійської ідентичності проявляють спеціальний інтерес до феномену англійської стриманості, яка майже межує з найвищою обережністю у вираженні будь-якого національного самовизначення [10, 13]. Іншими словами, англійські лідери та письменники, розвиваючи політичну культуру, уникали виразних націоналістичних заяв і цього типу провокаційних висловлювань в англійському політичному дискурсі. Зокрема, відсутні були гучкі промови щодо англійського патріотизму.

Зокрема, Англія, через свій «острівний» менталітет, стає об'єктом інонаціонального сприйняття. Англіїців характеризують як стриманих та зарозумілих, що призводить до стійких етностереотипів. Ці стереотипи включають в себе і самокритичні автостереотипи, які часом висміюють англійців за їхню впевненість у власній перевазі [3, с. 255].

Приклади з творів Теккерея та Бульвер-Літтона ілюструють ці стереотипи та суперечливий спосіб сприйняття англійців іншими націями [14, 11]. Дослідники, такі як Дж. Джиллінгем, стверджують, що поняття «англійськості» сформувалося до 1066 року завдяки протистоянню англосаксів і кельтів. Однак нормандське завоювання спричинило перерву в розвитку національної ідентичності, і лише в XII столітті відновилося відчуття єдності в Британії. Автори того часу, такі як Вільям Малсберійський та Генрі з Хантінгтона, розкривають аспекти «англійськості» у своїх творах [7].

Важливу роль у формуванні «англійськості» відіграла Вікторіанська епоха. Її тривале правління під керівництвом королеви Вікторії (1837–1901) сприяло розвитку англійської нації. У цей період формувалася система цінностей, визначаюча особливу роль англійської культури в світовому духовному розвитку [4]. «Англійськість» була обрана як основа культурних традицій Західної Європи.

Дослідження також показують, що сучасні жителі Англії ідентифікують себе однаково як британців і англійців, але важливо розрізняти ці два поняття. Усе це свідчить про складний і багаторівневий характер поняття «англійськості» та його важливість для формування національної ідентичності англійців [5].

Отже, варто відзначити, що сучасний науковий дискурс визнає поняття "English identity," "English national identity," і "English ethnic identity" як взаємозамінні. В англійському документальному дискурсі ці терміни також часто використовуються як синоніми, і слово "Englishness" використовується для вираження цих аспектів ідентичності.

Словники та лексикографічні джерела підтверджують, що "Englishness" розглядається як культурна ідентичність, яка охоплює аспекти етнокультури, включаючи мову, культуру, історію та територію. Це свідчить про складність і мінливість поняття "англійськості".

Важливою частиною дослідження є розрізнення між поняттями "English identity" і "British identity," які залишаються предметом дискусій у гуманітарному знанні. Деякі відомі дослідники, такі як Пітер Акройд, вказують на важливість розрізнення англійськості та британськості, розглядаючи їх як різні аспекти ідентичності.

Отже, "англійськість" є складним і багатограним поняттям, яке визначається історичними, культурними та соціальними контекстами. Розуміння "англійськості" важливе для формування національної ідентичності і розглядається як ключовий аспект сучасної англійської ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Ackroyd P. Albion: origins of the english imagination. Nan A. Talese, 2003. 560 p.
2. Colley L. In defiance of oligarchy: the tory party 1714-60. Cambridge University Press, 2011.
3. Cottle B. The language of literature. London : Macmillan Education UK, 1985. URL: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-17989-3> (date of access: 20.10.2023).

4. Easton M. The English question: What is the nation's identity?. BBC. 2018. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/uk-44306737> (date of access: 19.10.2023).
5. Featherstone S. Introduction: being english. Englishness. Edinburgh. P. 1–8. URL: <https://doi.org/10.1017/upo9780748632541.001> (date of access: 20.10.2023).
6. Free on-line dictionary of computing. Choice reviews online. 2006. Vol. 43, no. 12. P. 43Sup–0384–43Sup–0384. URL: <https://doi.org/10.5860/choice.43sup-0384> (date of access: 20.10.2023).
7. Gillingham J. B. The Teamsters Union on the West Coast. Berkeley : Institute of Industrial Relations, University of California, 1956. 90 p.
8. Greenfeld L. Globalisation of nationalism: the motive-force behind 21st century politics. Rowman & Littlefield Publishers, Incorporated, 2016. 328 p.
9. Kenny M. Englishness: the forbidden identity. The Guardian. 2010. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/feb/11/english-nationalism-fight> (date of access: 20.10.2023).
10. Kumar S. K. British Victorian literature: recent revaluations. New York : New York University Press, 1969. 506 p.
11. Lytton L. E. B. Pelham: Or, Adventures of a gentleman. Philadelphia : Lippincott, 1875.
12. Oxford English reference dictionary / ed. by P. Judy, T. Bill. Oxford : Oxford University Press, 1995. 1776 p.
13. Paxman J. Great Britain's great war. London, England : Viking, 2013. 356 p.
14. Thackeray W. M. T. Book of snobs. Independently Published, 2019.

Рекеда К. А.,
студентка

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Науковий керівник: Юлдашева Л. П.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри слов'янської та романо-германської філології

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

МОДУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОЕЗІЇ С. ЖАДАНА

Питання національної ідентичності завжди були актуальними для дослідників. Ця тема ґрунтовно представлена у творчості С. Жадана. Його поезія вирізняється глибоким розумінням сучасного стану українського суспільства та актуальних проблем, пов'язаних із національною ідентичністю.

Висвітлення проблеми національної ідентичності в поезії С. Жадана значною мірою зумовлене певними біографічними особливостями. С. Жадан народився 20 серпня 1974 року в місті Старобільськ Луганської області. Він виріс у родині вчителів і завжди виявляв інтерес до літератури. Поет навчався в Харківському університеті, де отримав освіту в галузі журналістики [4, с. 112].

С. Жадан почав писати поезію та прозу в середині 1990-х років і став частиною поетичного об'єднання «Харківська школа». Його творчість вирізнялася не тільки індивідуальною майстерністю, але й глибоким розумінням української культури та ідентичності.

Його поезія охоплює різні аспекти української ідентичності, зокрема вона представлена в історичному, культурному, соціальному та політичному контекстах [4, с. 112].

У своїх творах митець ефективно звертається до зображення історичних подій та постатей, які відіграли важливу роль у формуванні української ідентичності. Його поетичні тексти переплітаються з історичними референціями, які розширюють розуміння національного самовизначення українців.

У творчості поета представлені події російсько-української війни. Він висвітлює роль молоді, активістів та звичайних громадян у боротьбі за демократію та національну самостійність. Ця тема віддзеркалює національний патріотизм і духовну єдність українців.

Загальною рисою є те, що Сергій Жадан використовує ці історичні аспекти як вікно в минуле, яке допомагає краще зрозуміти сучасний

стан української ідентичності. Він використовує ці історичні сповіді та символи, щоб змалювати багатогранну картину сучасної України і надати своїм поезіям глибину та значущість.

С. Жадан розглядає культурні аспекти української ідентичності, зокрема роль української мови та літератури. Він підтримує важливість збереження та розвитку української мови як ключового елементу національної ідентичності. Його поезія висвітлює проблеми мовної політики та загрози іншими мовами [8].

У своїй творчості С. Жадан акцентує увагу на низці важливих ідей [8]:

1. Українська мова є символом ідентичності. Письменник наголошує на важливості української мови для національної самосвідомості. У своїх творах він не лише використовує українську мову як засіб самовираження, але і розглядає її як знак національної ідентичності.

2. Література як джерело інспірації. Сергій Жадан часто вказує на вплив української літератури на його творчість. Він цінує класичних українських письменників, таких як Тарас Шевченко, Іван Франко та Леся Українка, і використовує їхні твори як джерело інспірації для власних поезій.

3. Збереження культурної спадщини. Письменник висвітлює роль сучасних письменників, поетів та літературних діячів у збереженні та розвитку української літературної спадщини. Він підтримує ініціативи щодо популяризації української літератури.

У своїй творчості С. Жадан відкрито висловлює своє ставлення до соціальних і політичних питань, що впливають на національну ідентичність. Він торкається проблем влади, війни. Поет-патріот займає активну громадську позицію.

Тексти письменника відзначаються оригінальною мовою та стилем.

Сергій Жадан належить до найяскравіших сучасних українських поетів, які активно досліджує та висвітлює питання національної ідентичності. Його творчість допомагає читачам краще розуміти сучасний стан українського суспільства, його історичне коріння, культурні цінності та важливість активної громадянської позиції. Мова та стиль С. Жадана відображають сучасні реалії та сприяють формуванню нових модусів національної ідентичності в Україні.

Таким чином, поезія С. Жадана є важливим джерелом для розуміння національної ідентичності в сучасному українському суспільстві. Його творчість надає глибокі відповіді на питання про те, хто ми є, звідки ми прийшли та куди ми йдемо як нація.

Список використаних джерел:

1. Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії / за ред. С. Шліпченко, А. Макаренко, В. Осмак та ін. Київ : Смолоскип, 2012. 195 с.
2. Гундорова Т. Кітч і Література. Травестії. Київ : Факт, 2008. 284 с.
3. Юрчук О. О. Міфологізація радянського минулого в українському сучасному повсякденні (за романом «Депеш Мод» С. Жадана). *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст.* – XXVI (Ч. 2), відп. ред. В. А. Зарва. Бердянськ : БДПУ, 2012. С. 201–209.
4. Дзюба І. М. Чорний романтик Сергій Жадан. Київ : Либідь, 2017, 112 с.
5. Літературно-естетична орієнтація України: погляд Сергія Жадана. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=7114> (дата звернення: 15.10.2023).
6. Родик К. Путівник «Жадан». URL: <http://zhadan.info/putivnyk-zhadan/> (дата звернення: 15.10.2023)/
7. Гундорова Т. І. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с.
8. Магіяш Б. В. Його приватна територія. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/yoho-pryvatna-terytoriya> (дата звернення: 15.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-37>

Тоненчук Т. В.,

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

НАВЧАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Висока актуальність впровадження підходів медіаосвіти та медіаграмотності у навчання студентів англійської мови зумовлена тим, що мас-медіа сьогодні відіграють надзвичайно важливу роль у функціонуванні сучасного суспільства, а більша частина ЗМІ світового значення виходить саме англійською мовою або має англійськомовні версії веб-ресурсів. Тема інфомедійної грамотності набула особливої важливості зараз, у час інформаційно-психологічних

викликів для українців, у першу чергу молоді. Майбутні ІТ-спеціалісти не тільки мають доступ до медіа-джерел на іноземній мові, але й часто беруть участь у створенні медіа-ресурсів та поширенні медіа повідомлень. Від навичок критичного аналізу медіа-матеріалів напряду залежить не тільки розвиток медіаграмотності студентів, а також їх здатність критично мислити і реагувати на професійні і соціальні виклики сьогодення. Варто зазначити, що *Концепція впровадження медіаосвіти та медіаграмотності в Україні* [3], схвалена 21 квітня Президією Національної академії педагогічних наук, визначає серед пріоритетних напрямів розвитку ефективної системи медіаосвіти в Україні уведення елементів медіаграмотності до навчальних програм циклу професійно орієнтованої гуманітарної підготовки різних спеціальностей у відповідних їм обсягах (як предметна професійна медіаосвіта).

Використання медійного матеріалу в освітньому процесі – проблема не нова, вона досліджувалася як зарубіжними, так і українськими вченими, які намагалися інтерпретувати загальнодидактичні принципи для вирішення власних педагогічних і методичних завдань. Так, Б. Дункан, Джон Калкін, Н. Постман, Н. Хомський обґрунтували теоритичні засади медіаосвіти, а Дж. Гриперуд, Д. Букінґем, Д. Шретер, Дж. Сефтон-Грін та інші розглядали різні підходи її використання. Приклади інтеграції медіаосвіти в уроки англійської мови та літератури запропонували Сінді Шейбе та Фейз Рогоу [6]. Українські вчені Р. Бужиков, О. Ільченко, Е. Яценко, А. Онкович, І. Сахневич [1; 2; 4; 5] досліджували можливість медіаосвітнього підходу до осучаснення навчального процесу, у тому числі й викладання іноземних мов у ВНЗ.

Серед шляхів інтеграції інфомедійної грамотності у викладання англійської мови для здобувачів вищої освіти ІТ-спеціальностей пропонуємо:

- уводити завдання, що сприяють розвитку критичного аналізу медіаконтенту, у плани занять із англійської мови;
- розширити застосування медіа-ресурсів та онлайн медіа-інструментів для викладання англійської мови в межах фахової тематики;
- включати окремі теми, що міститимуть не тільки аналіз і обговорення самих понять і викликів пов'язаних із медіа, але й навчатимуть етиці створення медіа контенту, до існуючих у програмі дисциплін «Іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням», «Професійна іноземна мова», «English for IT» та ін.;

– використовувати матеріали курсів на освітніх платформах, наприклад, курс «English for Media Literacy» на платформі Coursera [7], та інші навчальні онлайн ресурси.

Застосування засобів медіаосвіти на рівні користувача, рівні аналітика та рівні творчості (створення власного медіаконтенту) у роботі із групами студентів спеціальностей «Інженерія програмного забезпечення», «Комп'ютерна інженерія» та «Комп'ютерні науки» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (аналіз проведено на основі результатів опитування 6 груп / 124 студентів) доводить навчальну, пізнавальну та мотиваційну цінність цього підходу. Перш ніж підійти до розробки методичних основ викладання медіаграмотності, було чітко визначено цілі, які вирішують ці завдання у межах формування загальних і професійних компетентностей та формування особистості майбутнього ІТ-фахівця. та можливих маніпуляцій під час створення онлайн контенту, поняття авторського права та плагіату. Аналіз медіа-повідомлень і створення медіа-контенту сприяли розвитку критичного мислення та комунікативних навичок студентів. Для оцінки вірогідності медіа повідомлень та виявлення маніпулятивних технологій під час аналізу відео новин та статей на онлайн ресурсах використовувався CRAAP тест (Currency, Relevance, Authority, Accuracy, and Purpose). Щоб повідомлення пройшло тест, на всі запитання необхідно відповісти «так»:

– Currency: Is the information on the website well-maintained and up to date? Does the site tell you when it was last updated?

– Relevance: Is the information relevant to your topic?

– Authority: Are the author's qualifications clearly stated? Is the author qualified to write on the topic?

– Accuracy: Is the information well-researched and supported by evidence? Is the content valid, without errors of fact, interpretation, or judgment? Is the information cited correctly?

– Purpose: Are the points of view presented objectively and in a clear and balanced manner?

Інтерактивні методи навчання: мозковий штурм, дискусія, аналіз медіаповідомлень, робота у командах для створення власних відеороликів (про переваги спеціальності, яку отримують студенти, поради майбутнім абітурієнтам) – відзначалися усіма студентами під час проведеного опитування як такі, що сприяють мотивації до вивчення предмету і значно підвищують формування комунікативних навичок.

Важливість інтеграції інструментів медіаграмотності у процес викладання іноземної мови у ЗВО беззаперечна, а вдосконалення принципів роботи з медіаконтентом на заняттях з англійської мови має

практичну цінність для розвитку soft skills – комунікативних навичок, навичок аналізу, критичного мислення та творчого потенціалу, які є важливими для майбутніх ІТ спеціалістів.

Список використаних джерел:

1. Бужиков Р. П. Педагогічні умови застосування інноваційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземних мов студентів вищих економічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т вищ. освіти АПН України. К., 2006. 257 с.
2. Ільченко О. А., Яценко Е. О. Елементи медіаграмотності на заняттях з англійської мови. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя. КПУ, 2021. Вип. 76. Т. 1. С. 124–128.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
4. Онкович Г. В. Медіаосвітні технології у навчанні іноземних мов. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки* : тези XII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 5–6 черв. 2008 р., Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Центр міжнар. освіти. Харків, 2008. С. 193–195.
5. Сахневич І. А. Педагогічні умови застосування блогодидактики в процесі вивчення англійської мови професійного спрямування формування медіа культури студентів ВТНЗ. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*, 2017. Т. 6. № 37–1. С. 237–247.
6. Шейбе С, Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителів / перекл. з англ. Дьома С.; за загал. ред. Іванова В. Ф., Волошенюк О. В. К. : Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
7. English for Media Literacy. URL: <https://www.coursera.org/learn/media>

Скороход А. О.,

*студентка IV курсу за спеціальністю «Культурологія»
Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КНИЖКОВОГО РИНКУ У ПЕРІОД 2014–2022 РОКІВ

З розвитком ринкових відносин книжкова продукція стала невід’ємною його частиною торгівлі. Впродовж всього свого існування книги слугували не лише для здобування знань чи як засіб для цікавого проведення часу. Саме через друковане слово формувалося суспільство, з його поглядами на життя, ментальністю, культурою, моральними цінностями. Також книги є невід’ємною частиною формування гуманітарної безпеки країни. З інформації, яку здобувають читачі, формуються політичні погляди та культура, відбувається єднання країни навколо спільного вектору розвитку. Не менш важливу роль відіграє книга у поширенні української мови, популяризації української літератури та культури.

До 2014 року пропозиція українських книг на вітчизняному ринкові була досить обмеженою. Книжковий ринок був переповнений російськими виданнями. Українська асоціація книговидавців у 2013 році провела дослідження, результати яких були досить невтішними: 73–75% ринку складали російські книги, а українські – лише 20–23 %. Від цього фінансово страждали видавці. Та найнебезпечнішим було те, що книги, імпортовані з Росії, несли реальну загрозу національним інтересам нашої країни.

З початком збройної агресії Росії проти України у 2014 році україномовний сегмент на вітчизняному ринку почав зростати. Цьому сприяли патріотичні настрої в суспільстві та переосмислення важливості рідної мови. Українські видавці підсилили власні позиції новинками літератури – творами молодих українських письменників. Таким чином, імпорт друкованої продукції з Росії скоротився у декілька разів, хоча тіньова торгівля залишалася досить потужною.

Водночас у 2014–2015 році збереглися негативні тенденції на книжковому ринкові України. Наклади книг наших видавництв зменшилися через високу інфляцію та низьку купівельну спроможність населення. Таким чином, обсяги української друкованої продукції на вітчизняному ринку скоротилися, незважаючи на часткове витіснення російських книг.

2016 року Президентом України було підписано закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту». Метою цього документу було обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту.

Після введення Закону в дію на книжковому ринку України поменшало російськомовної друкованої продукції. Для прикладу, відповідно до даних Книжкової палати, у 2013 році видавництвами нашої країни було надруковано близько 27% книг російською мовою, а у 2018 – 14%.

Попри це, література країни агресора все ще міцно трималася на просторах нашого ринку. Станом на 2018 рік вартість книг, завезених з Росії, становила 3,4 мільйони доларів. До всього, в Україні почали відкриватися дочірні компанії відомих російських видавництв, які заявляли про друк та розповсюдження літератури з різних навчальних дисциплін і спеціальностей та частково педагогічного спрямування.

У 2020–2021 рр книжковий ринок України переживав не найкращі свої часи. Тиражі книг, виданих в Україні скоротилися майже у 4 рази. Причиною цього був низький рівень «читання». За деякими дослідженнями лише 46% українців читали хоча б раз на місяць, що значно менше ніж в інших країнах. Попри заборону імпорту іноземної друкованої продукції, обсяг літератури російського виробництва складав близько 100 мільйонів доларів на рік. Діяли так звані «сірі схеми», з допомогою яких відбувалося завезення книг з росії.

В період з 2014 по 2022 роки на українському книжковому ринкові була значна кількість літератури мовою агресора. Видавництва пояснювали це тим, що попит на російськомовні книги значно вищий, адже основна частина споживачів бажають читати книги саме цією мовою. І хоча після 2014 року частина прихильників російської зменшилася, все ж така ситуація дійсно мала місце, тому між намаганням популяризувати рідну мову та фінансовою стабільністю, що на пряму залежить від читачів, перемагав останній фактор.

Масштабний російський ринок дозволяв знижувати собівартість книг. Як результат, останні були значно дешевшими за українськомовні, а тому привабливішими для сповивачів. Російські видавці викупляли ліцензії на право перекладу світових бестселерів, в тому числі і українською мовою, які потім так і не видавали. У східних регіонах України, де частка російськомовних громадян складала більше 90%, книгарні не бажали закупувати книги українською мовою, адже ті не користувалися попитом.

У 2021 році владою країни було запроваджено фінансування громадян, які погодилися зробити щеплення від коронавірусу. Так звану «ковідну тисячу» люди витрачали в основному на покупку книг. Цей час став піком розквіту для українського книжкового ринку. Після 24 лютого 2022 року цей процес на певний час призупинився, але водночас у 2022–2023 рр. в умовах повномасштабного військового вторгнення на територію України активно зростає мережа книгарень, у Києві та інших містах відкриваються нові кав'ярні-книгарні, які спрямовані на популяризацію читання. Цей феномен потребує окремого культурологічного осмислення.

Список використаних джерел:

1. Решетуха Т. В., Йордан Г. М. Книжковий ринок України 2015–2017 років. *Квалілогія книги*. 2018. 1. 33–42.
2. Демуз І. Національний книжковий ринок у контексті реалізації гуманітарної державної політики. *Економічний вісник університету*. 2018. 1(37). 69–74.
3. Андрущенко В. Книга у структурі інформаційного простору освіти. *Вища освіта України*. 2022. 3. 5–12.

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ

**«АНТИКОЛОНІАЛЬНИЙ ДИСКУРС
У СУЧАСНОМУ
НАУКОВО-МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ
УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕІНТЕГРАЦІЇ
КРИМУ»**

*у межах II Міжнародної
науково-практичної конференції
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
до 105-ї річниці від заснування університету*

19 жовтня 2023 р.

м. Київ, Україна

Підписано до друку 23.10.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,84. Тираж 100. Замовлення № 1123-058.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.